

vijenac

1100.
obljetnica
Hrvatskoga
Kraljevstva

Izložba u Mostaru

Matičino likovno blago

Gisèle Sapiro: Pisci i intelektualci trebaju se boriti za istinu
Vedran Obućina: Povijest, vjera i umjetnost u srcu Niceje
Tihomil Maštrović: 125 godina Društva hrvatskih književnika
Anđela Vidović: Kazališni muzej u Hrvatskoj, stari san bez jave

Laureati Nagrade HAZU za 2024. godinu

Dan HAZU i dodjela nagrada

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti obilježila je 164. obljetnicu osnutka 29. travnja u Knjižnici HAZU svečanom sjednicom i dodjelom nagrade HAZU za najviša znanstvena i umjetnička dostignuća u 2024.

Nagradu HAZU za područje književnosti dobio je Žarko Paić za četiri knjige koje tvore cjelinu posvećenu odnosu kulture i tehnosfere, krovne teme *Tehnosfera: teoretiziranje umjetnosti i umjetna inteligencija*,

za područje filoloških znanosti Josip Galić za knjigu *Sintaksa imperativnih rečenica u hrvatskome crkvenoslavenskom jeziku*, za područje likovnih umjetnosti Jasminka Najcer Sabljak i Silvija Lučevnjak za autorstvo izložbe *Umjetnost slavonskog plemstva – vrhunska djela europske baštine*, održane u Galeriji Klovićevi dvori u Zagrebu. Dobitnica nagrade za područje glazbene umjetnosti i muzikologije je Rozina Palić Jelavić za knjigu *Ivan pl. Zajc, hrvatska nacionalna povijesna operna trilogija: Mislav – Ban Leget – Nikola Šubić Zrinski*, za područje društvenih znanosti nagradu je dobio Branko Radonić za knjigu *El Shatt – Dalmatinci u pustinji. Povijest dalmatinskog zbjega u Italiji i Egiptu od 1943. do 1946. godine, opći i lokalni (vrgorski)*

pregled, dok je za područje prirodnih znanosti nagradu dobio Zlatko Šatović za 58 znanstvenih radova koji čine znanstvenu cjelinu *Analiza morfološke, biokemijske i genetske raznolikosti biljnih populacija*. Nagrada HAZU za područje medicinskih znanosti pripala je Željki Krsnik za znanstvene članke koji čine znanstvenu cjelinu *Rane regionalne razlike u izraženosti molekularnih biljega laminarnog identiteta moždane kore fetusa čovjeka*, dok je nagrada za područje tehničkih znanosti dodijeljena Siniši Šegviću za radove koji čine znanstvenu cjelinu *Robusne i učinkovite metode razumijevanja prirodnih scena*. Za područje matematičkih, fizičkih i kemijskih znanosti nagrađen je Filip Najman za dokaz modularnosti eliptičkih krivulja nad kubičnim poljima te klasifikaciju torzijskih grupa i stupnjeva izogenija eliptičkih krivulja nad poljima algebarskih brojeva malog stupnja.

„Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti svijest je i savjest hrvatske nacije, a odvojenost od svake vlasti omogućuje joj slobodnu prosudbu o svim pitanjima, bez političkog i bilo kojega drugog nepoželjnog utjecaja“, istaknuo je u svom govoru predsjednik HAZU akademik Velimir Neidhardt.

Redakcija

Kazališni pop-up muzej

Hrvatsko narodno kazalište u Zagrebu pokrenulo je novi kulturni projekt kojim nastoji približiti umjetnost širem krugu publike. Prvo izdanje Kazališnoga pop-up muzeja donosi izložbu posvećenu baletnoj umjetnosti vezanoj uz obilježavanje dvjestote izvedbe predstave *Giselle*, a u sklopu obilježavanja 130. obljetnice zgrade HNK u Zagrebu. Balet *Giselle* prvi je put izveden dvije godine nakon otvorenja nove zgrade kazališta, a uz *Orašara* i *Labuđe jezero* jedan je od najizvođenijih i najpopularnijih baleta u zagrebačkom HNK. Kazališni pop-up muzej 3. svibnja donio je i prvu izložbu u znak sjećanja na 30 godina od raketiranja Zagreba 1995. kada je ranjeno 17 baletnih umjetnika. Prema riječima intendantice HNK u Zagrebu Ive Hraste Sočo, pop-up muzej zamišljen je kao prostor dijaloga, sjećanja i inspiracije kojim će kazalište izložbama otvoriti vrata povijesti, ali i onoga što kazalište čini danas – mjestom žive emocije. U listopadu će novi postav pop-up muzeja biti posvećen 130.

Izložba posvećena baletnoj umjetnosti uz dvjestotu izvedbu predstave *Giselle* u HNK u Zagrebu

obljetnici rođenja skladatelja Jakova Gotovca, kada će *Ero s onoga svijeta* biti izveden na gala večeri. Publika će imati priliku vidjeti i gostujuću izvedbu Gotovčeva *Stanca* u Hrvatskim narodnim kazalištima u Zagrebu i Splitu, čime će se simbolično povezati dva grada bogate kazališne tradicije, najavili su iz HNK u Zagrebu.

Redakcija

Nagrade Hrvatske kulturne zaklade

Hrvatska kulturna zaklada i Hrvatsko slovo na obilježavanju Dana HKZ-a na svečanoj sjednici u Društvu hrvatskih književnika 28. travnja dodijelili su godišnje Nagrade Dubravko Horvatić i Ljubica Štefan za 2024. Nagrada Dubravko Horvatić za poeziju dodijeljena je Ljerki Mikić za cjelokupan pjesnički opus. U obrazloženju nagrade stoji da se Ljerka Mikić usavršila u pisanju soneta. „Međutim, u toj strogoj i discipliniranoj formi ona ostvaruje jezičnu gipkost a prije svega teologiju sv. Franje

giranih dnevničkih zapisa svojega unuka Karla, dodaje knjigu autobiografske proze prožete fino doziranim poetskim nabojem s jedne strane te nenametljivom erudicijom i prepoznatljivim markerima kulturnih i političkih mijena tijekom posljednjih sedamdesetak godina.“ Nagrada Ljubica Štefan za istraživanje i proučavanje istine i činjenica hrvatske povijesti dodijeljena je Julienne Bušić za knjigu *Krik hrvatskih disidenata i disonanca Zapada / Croatian Dissidents and the Dissonance of the West*. U

Nagrađene su Ljerka Mikić, Dubravka Oraić Tolić i Julienne Bušić

Asiškoga. Nezavisno od toga, pjesme Ljerke Mikić stoje kao velika književna dostignuća i mogu samostalno svijetliti svojim književnim žarom.“ Nagrada Dubravko Horvatić za prozu dodijeljena je Dubravki Oraić Tolić za knjigu *Tvojim glasom – Ljubav u sjeni politike*. „Knjigom *Tvojim glasom – Ljubav u sjeni politike* svojom raznovrsnom opusom, sastavljenom od književnoznanstvenih radova, poezije, esejistike, putopisa te fin-

obrazloženju nagrade istaknuto je kako je „Julienne Bušić svojim književnim radom i javnim angažmanom neprestano isticala važnost nacionalnih interesa Hrvatske, analizirajući položaj Hrvata i njihovih borbi na globalnoj političkoj sceni, a cijeli je svoj angažman posvetila očuvanju i njegovanju kolektivne memorije hrvatskoga naroda.“

Redakcija

Konferencija u Mostaru uz 1100. obljetnicu Hrvatskoga Kraljevstva

Obilježavanju 1100. obljetnice Hrvatskoga Kraljevstva pridružiti će se Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru 15. i 16. svibnja. U suradnji s Maticom hrvatskom i Družbom „Braća Hrvatskoga Zmaja“, posebno izdanje Međunarodne znanstvene konferencije Identiteti - Kulture - Jezici pod naslovom *1100. obljetnica Hrvatskoga Kraljevstva* tijekom dva dana trajanja okupit će sudionike iz Hrvatske, Slovenije i Bosne i Hercegovine. Prvog dana bit će otvorena izložba *Duvanjsko polje – kraljevsko prijestolje: suvremena interpretacija predaje o krunidbi kralja Tomislava* autora Zvonka Martića, a predstaviti će se i broj *Hrvatske revije* posvećen ovoj velikoj obljetnici Hrvatskoga Kraljevstva, dok će

kulturni dio programa upotpuniti nastup klape Drače s izvedbama posvećenima kralju Tomislavu. Drugog dana konferencije bit će održano 26 znanstvenih izlaganja, a plenarni dio okupit će istaknute hrvatske znanstvenike različitih područja: Mislava Grgića, Marija Jareba, Damira Zorića, Marka Tadića, Antu Uglešića i Željka Bartulovića koji će rasvijetliti povijesne, jezične, kulturne, pravne i političke aspekte hrvatske kraljevske baštine. Obilježavanje ovako važne obljetnice u Bosni i Hercegovini, osobito na akademskoj razini, važno je jer doprinosi očuvanju i afirmaciji zajedničke kulturno-povijesne baštine Hrvata s obiju strana granice.

Marko Odak

vijenac

Književni list za umjetnost, kulturu i znanost

NAKLADNIK

Matica hrvatska
Ul. Matice hrvatske 2
10000 Zagreb

ZA NAKLADNIKA
Miro Gavran

GLAVNI UREDNIK Goran Galić UREDNIŠTVO Ida Hitrec (izvršna urednica), Jelena Šporčić Prtorić (desk), Vesna Muhoherac (hrvatska književnost), Darija Žilić (strana književnost), Dino Milićević (likovna umjetnost), Borko Špoljarić (glazba), Vedran Obućina (društvo), Leon Žganec-Brajša (kazalište), Danijel Hrgić (ogranci MH) GRAFIČKI UREDNIK Mario Rogić LEKTURA Martina Perić FOTOGRAF Mirko Cvjetko UREDNIČKO VIJEĆE Damir Zorić, Igor Kanižaj, Božo Skoko, Siniša Kovačić, Dražen Klarić List izlazi dvotjedno. Rukopisi se ne vraćaju. Cijena 2 € Adresa uredništva: VIJENAC, Ul. Matice hrvatske 2, 10000 Zagreb, tel. +385 (0) 1 48 78 355; http://www.matica.hr/vijenac, e-adresa: vijenac@matica.hr

PRETPLATA Godišnja pretplata (26 brojeva) iznosi 30 €, za kulturne, znanstvene i obrazovne ustanove 22,50 €, a za učenike i studente 15 €. Pretplata za inozemstvo: Europa 76 €, izvan Europe 240 USD. Domaće uplate doznačiti na IBAN HR3324810001110106604 (Agram banka, Zagreb) s naznakom „za Vijenac“. Devizne uplate doznačiti na IBAN HR3324810001110106604, SWIFT (BIC) KREZHR2X (Agram banka, Zagreb) s naznakom „za Vijenac“. Osobne podatke i kopiju uplatnice pošaljite na e-adresu: pretplata.vijenac@matica.hr ili na adresu uredništva: Ulica Matice hrvatske 2, 10000 Zagreb.

Članovi Matice hrvatske dobit će personaliziranu uplatnicu na adresu.

CIJENE OGLASNOG PROSTORA BOJA — 1/1 stranica: 1.100,00 €; duplerica: 1.600,00 €; 1/2 stranice: 550,00 €; 1/3 stranice 400,00 €; 1/4 stranice: 300,00 €; 1/8 stranice: 200,00 €; junior page: 800,00 €; zadnja stranica: 1.350,00 €. Cijene su bez PDV-a. Kulturne, znanstvene i obrazovne ustanove te samostalni umjetnici imaju popust od 25 %. Naručitelji oglasa u seriji imaju poseban popust.

TISAK Tiskara Novi list d.d. Stavovi izneseni u tekstovima stavovi su autora i ne odražavaju nužno stav redakcije.

Program realiziran uz potporu:

Program realiziran
uz potporu
Grada
Zagreba

REPUBLIKA HRVATSKA
Ministarstvo znanosti,
obrazovanja i mladih

DILJEM HRVATSKE ODRŽANA 14. NOĆ KNJIGE, 23. TRAVNJA

Čitanjem do bolje i vedrije budućnosti

Ljubav prema čitanju i znanju ove je godine simbolizirala hobotnica Tint Uljević koja svojim mnogobrojnim krakovima istovremeno drži više knjiga, istražujući svijet priča i potičući na čitanje

Pišu Barbara Čičmak i Vesna Muhoberac

U predvorju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu 23. travnja svečano je otvorena 14. Noć knjige, jedna od najvećih manifestacija posvećenih knjizi i čitanju u Hrvatskoj. Ovogodišnje otvaranje održano je u ozračju Svjetskog dana knjige i autorskih prava (23. travnja) te Dana hrvatske knjige (22. travnja).

Čitateljska kultura u Hrvatskoj stabilizirana je

Na otvaranju je predstavljena ovogodišnja tema manifestacije *O životinjama i ljudima*, koja je okupila 330 institucija, od knjižnica i škola do kazališta i kulturnih centara, ukazavši na ulogu životinja u povijesti čovječanstva i umjetnosti, osobito književnosti, te prisutnosti u popularnoj kulturi koja svjedoči o njihovu snažnom utjecaju na ljudsku kulturu.

Predstavljeni su i rezultati istraživanja o čitanju i kupovini knjiga u Hrvatskoj, koje otkriva da je čitateljska kultura u Hrvatskoj stabilizirana, iako na relativno niskim razinama. Naime, 37 % građana izjavilo je da je u posljednjih godinu dana pročitao barem jednu knjigu – što je gotovo isto kao i prethodne godine, čime se potvrđuje zaustavljanje pada čitanosti zabilježeno proteklih godina. Proglašeni su i pobjednici literarnog natječaja *Životinjsko carstvo u književnosti – od mrava dobra srca do letećih grifona* koji je za Noć knjige organizirala Hrvatska udruga školskih knjižničara.

Na svečanom predstavljanju saznali smo i koliko u Hrvatskoj (ne) čitamo i primili na znanje poruku zaštitnog lica Noći knjige, hobotnice Tinta Uljevića: „Čak i na dnu mora čitati se mora!“

Organizatori Noći knjige su Zajednica nakladnika i knjižara Hrvatske gospodarske komore, Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, Knjižnice grada Zagreba, Moderna vremena – portal za knjigu i kulturu čitanja, Udruga za zaštitu prava nakladnika – ZANA te Hrvatska udruga školskih knjižničara, a ovogodišnju manifestaciju podržali su Ministarstvo kulture i medija RH, Grad Zagreb, Udruga za zaštitu prava nakladnika – ZANA i Hrvatska gospodarska komora.

Prilagodbe dobu umjetne inteligencije

Program je započeo govorom glavne ravnateljice NSK Ivanke Stričević koja je istaknula da Knjižnica već treću godinu zaredom bilježi veći priljev digitalne građe u odnosu na tiskanu, zbog sve veće potražnje za znanstvenim i specijaliziranim sadržajem u elektroničkom obliku. Također je navela i zabilježen porast od 30 % u fizičkim posjetima knjižnici, kao i 15 % više registriranih članova. „Doba umjetne inteligencije i novih formata od nas traži prilagodbu“, rekla je ravnateljica Stričević. Ujedno je najavila daljnje jačanje suradnje s knjižničarskim i nakladničkim sektorom.

Svečano otvaranje Noći knjige u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici

Vijenčev književni bestijarij u Knjižari Matice hrvatske

Nova ravnateljica Knjižnica grada Zagreba Sunčica Ostojić podsjetila je na projekt u kojem djeca čitaju terapijskim psima koji uz stručno vodstvo pomažu djeci razviti vještine čitanja i samopouzdanja.

Predsjednik Zajednice nakladnika i knjižara HGK Slavko Kozina rekao je kako je riječ o manifestaciji koja se „kapilarno proširila po cijeloj Hrvatskoj“ te istaknuo njezin prinos jačanju kulture čitanja.

Državna tajnica u Ministarstvu znanosti, obrazovanja i mladih Zrinka Mužinić Bikić poručila je da „samo društvo koje čita može oblikovati bolju i vedriju budućnost“.

Državni tajnik u Ministarstvu kulture i medija Kresimir Partl naglasio je važnost približavanja čitanja mladima kroz medije koji su im bliski. Složio se sa svim predstavnicima organizacijskog odbora manifestacije o potrebi promicanja čitanja i očuvanja knjige u suvremenom digitalnom dobu. „Djeca danas čitaju – samo u drugačijem formatu, na pametnim telefonima“, rekao je prilikom svečanog otvaranja manifestacije.

Vanja Jurilj, predsjednica Hrvatske udruge školskih knjižničara, otkrila je imena pobjednika literarnog natječaja *Životinjsko carstvo u književnosti – od mrava dobra srca do letećih grifona* koji je za Noć knjige organizirala Hrvatska udruga školskih knjižničara. To su: Ema Dečman za priču *Životinjsko carstvo u knjigama*, Magdalena Bonić za priču *Let iznad stranica* i Antonija Pavlović za priču *Vox silentii*.

Nagrađene radove donosimo na 36. stranici.

Čitanje bez granica

Publika je također imala priliku razgledati izložbu ilustracija autora Stipe Kalajžića i Dobrile Zvonarek koje donose maštovite prikaze suživota ljudi i životinja, prikazujući njihovu povezanost. Izložba je još jednom pokazala koliko umjetnost može biti moćno sredstvo za izražavanje univerzalnih vrijednosti poput prijateljstva, suosjećanja i razumijevanja. Prikazani

Ilustracija Stipe Kalajžića

su i učenički likovni radovi na temu *Životinjsko carstvo u književnosti*.

Na otvaranju manifestacije predstavljeni su podaci koji nas potiču na razmišljanje. Prema istraživanju agencije Karika, Hrvatska je na 23. mjestu na europskoj ljestvici čitanja – tik iznad Italije, Bugarske, Rumunjske i Cipra.

Niz aktivnosti za djecu i odrasle diljem Hrvatske – predstavljanje literature o životinjama, radionica za najmlađe, čitanje i crtanje motiva iz životinjskog svijeta, darivanje slikovnica i knjiga, mini izložbe performan-

sa, književne tribine, predstavljanje rada udruga i ustanova koje se bave zaštitom životinja (Prijatelji životinja, Sklonište za nebrinute životinje Grada Zagreba – Dumovec i Centar za rehabilitaciju Silver), knjiški pub kviz Književna džungla u finalu, igrificirane ture te humanitarni karakter manifestacije koja donacijama pomaže ukrajinskim nakladnicima i izbjeglim Ukrajincima u Hrvatskoj – oduševio je sve prisutne.

Životinje su izvor književne inspiracije

Cijela Hrvatska zaista živi ovu manifestaciju, a to je pokazalo i više od 1100 programa koji su se održavali u 260 gradova i mjesta diljem Hrvatske. Prostor književnosti i mjesta provođenja programa bile su i neuobičajene lokacije poput arheoloških nalazišta, parkova, Policijske akademije, ali i varaždinskog zatvora, čitalo se i u vlakovima (*Putuj s knjigom – Noć knjige u vlakovima*) i na brodovima (*Putuj s knjigom na valovima Jadrana!*).

U Gradskoj knjižnici i čitaonici Valpovo postavljena je izložba s prikazom životinja u književnosti, u Tehničkoj školi Slavonski Brod svaki je razred pomoću programa CoaMaker dizajnirao grb s likom životinje koja najbolje predstavlja njihove osobine, u Općinskoj knjižnici Bistra postavljena je izložba knjiga u kojima životinje imaju važnu ulogu, primjerice *Životinjska farma* Georgea Orwella, *Moby Dick* Hermana Melvillea, *Putni zapisi jednog mačka* Hiro Arikawa.

Velik je broj programa bio posvećen upravo mačkama, a gostovale su i u Knjižari Matice hrvatske u sklopu programa *Vijenčev književni bestijarij* na kojemu su susreće književnika i životinja u šetnji stranica ma obnovljenoga *Vijenca* rekreirale Jelena Butković (Dora Remebot), Vesna Muhoberac, Darija Žilić i Ida Hitrec, a performans *Mački i čovjeki*, prema kolumnama Gige Gračan, izveli su učenici Gimnazije Marul. *Vijenac* je svoj novi broj, u skladu s temom Noći knjige, posvetio Poeovu *Gavranu* nastalom 1845. i njegovu prvom prijevodu na hrvatski jezik Aleksandra Tomića objavljenome 1875. upravo u *Viencu*. *Požutjele stranice kralja Tomislava* naslov je Matičina programa na kojemu su o hrvatskom kralju Tomislavu i ranosrednjovjekovnom Hrvatskom Kraljevstvu u književnosti i u historiografiji u povodu obilježavanja 1100. obljetnice Hrvatskoga Kraljevstva govorili Tomislav Galović i Mario Jareb.

U Knjižnici Medveščak postavljena je izložba radova učenika Tehničke škole Sisak koji se školuju za tehničare za razvoj videoigara. Oni su na kreativan način oslikali neobične predmete prema motivima iz Kafkine pripovijetke *Preobrazba* u povodu 110. obljetnice njezine objave. U pulskim su knjižnicama održane radionice izrade keramike prema životinjskim motivima iz poezije Pabla Nerude *Riječi koje pređu, ruke koje stvaraju*.

Na Trećem programu Hrvatske radiotelevizije prikazan je niz prigodnih emisija posvećenih ovogodišnjoj temi Noći knjige u kojima se kroz razgovore s relevantnim stručnjacima iz različitih područja i perspektiva – antropološke, etnološke, pravne, biološke i filozofske – razmatrao složen odnos između ljudi i životinja.

Noć knjige potvrdila je da su životinje nepresušan izvor inspiracije te da su, kako su istaknuli organizatori, u književnosti i likovi i junaci, pripovjedači i ključni akteri priča koje odražavaju ljudska stanja, ponašanja i misli, a često postavljaju pitanja o istini, smislu i svrsi; o tome što znači biti živo biće.

Gisèle Sapiro profesorica je sociologije na pariškoj visokoškolskoj instituciji *École des hautes études en sciences sociales*, te voditeljica istraživanja u francuskom Nacionalnom centru za znanstvena istraživanja (CNRS). Područja njezina znanstvena interesa su sociologija kulture, književnosti, pozicija intelektualaca, prijevođi, izdavaštvo i pravo, te epistemologija i povijest humanističkih i društvenih znanosti. Nedavno je boravila u Zagrebu, gdje je promovirala hrvatski prijevod svoje knjige *Sociologija književnosti* u izdanju nakladničke kuće Meandar Media i prijevodu Mirne Sindičić Sabljio. Tom smo prilikom s njom razgovarali za *Vijenac*.

Jednom ste napisali da frankofonsko područje ima najjaču prisutnost sociologije književnosti – što je razlog tomu i koja je tradicija dovela do te činjenice?

Sociologija književnosti pojavila se na različitim mjestima – u Mađarskoj s Györgyjem Lukácsom i Arnoldom Hauserom koji su pokrenuli marksističku tradiciju, a slijedio ih je Rumunj Lucien Goldmann, koji je bio prognan u Francusku; u Njemačkoj s L. L. Schückingom, autorom *Sociologije književnog ukusa*; kasnije, 1950-ih, u Ujedinjenom Kraljevstvu unutar Birminghamske škole za kulturne studije (posebno Raymond Williams i Richard Hoggart). No osim Schückinga, svi su oni sociologiju književnosti zamišljali kao proučavanje tekstova u širem društvenom kontekstu, bez posebne pažnje prema književnom polju kao takvom.

U Francuskoj je 1950-ih Robert Escarpit započeo s razvojem programa za sociologiju književnosti koji je uključivao i izdavače, u trenutku kad su i sami izdavači pokazivali interes za istraživanja čitateljskih navika, no to je bio prilično pozitivistički pristup. Pierre Bourdieu, pak, razvio je „sociologiju djela“ (franc. *sociologie des œuvres*), osobito književnih, uzimajući u obzir s jedne strane društvena obilježja autora, a s druge specifične autoritete književnog polja (izdavače, akademije, književne kritičare itd.). Zahvaljujući njegovu radu i radu njegove ekipe, studenata i sljedbenika, sociologija književnosti postala je dio same sociološke discipline.

Takav spoj može se objasniti činjenicom da je sociologija u Francuskoj krajem 19. stoljeća nastala na Filozofskom fakultetu (za razliku od mnogih drugih zemalja gdje je nastala na Pravnom fakultetu). I sâm Bourdieu najprije se školovao u obrazovnom sustavu koji je književnosti pridavao veliku važnost, što je odražavalo visok društveni prestiž književnosti u francuskom društvu. Kad je završavao srednju školu, Sartre – istovremeno pisac i filozof – bio je izrazito utjecajna figura, također je razmatrao književnost iz sociološke perspektive u svojoj knjizi *Što je književnost?* (*Qu'est-ce que la littérature?*) te kasnije u biografiji Gustavea Flauberta (*L'Idiot de la famille*). Svi ti utjecaji obilježili su Bourdieuovo mišljenje.

S Pierreom Bourdieuom blisko ste surađivali, nazivaju vas nasljednikom njegove ostavštine. Kako biste ukratko predstavili njegov rad ljudima koji s njim nisu upoznati i što vas je privuklo njegovim idejama?

Bourdieu je stavio kulturu u središte sociologije. S jedne je strane tvrdio da se društvene razlike i nejednakosti ne mogu analizirati isključivo kroz razlike u ekonomskim resursima, razvio je pojam „kulturnog kapitala“, koji se može prenijeti unutar obitelji ili steći obrazovanjem, ali oni koji ga nasljeđuju imaju prednost nad ostalima, jer im je prirodan, kao utjelovljen oblik kapitala, duboko ukorijenjen u njihov habitus – skup dispozicija koje oblikuju percepciju, prosudbu i djelovanje. Tako škola vrši simboličko nasilje jer prikazuje kao rezultat osobnih zasluga ono što je zapravo posljedica nejednake raspodjele kulturnog kapitala, čime se istovremeno reproducira i naturalizira društvena nejednakost.

S druge je strane Bourdieu proučavao ekonomiju simboličkih dobara, koja se temelji na simboličkom kapitalu čiji način akumulacije nije isti kao kod ekonomskog kapitala.

la. Vrijednost književnog djela ne mjeri se prodajom, već prosudbom stručnjaka (pisaca, književnih kritičara, književnih nagrada) koji određuju njegovu estetsku vrijednost. Ti autoriteti često su u sukobu i bore se kako bi nametnuli vlastitu koncepciju. Tipično je da postoje borbe između etabliranih i avangardnih autora te između različitih struja i koncepcija književne vrijednosti. Ovo „polje kulturne produkcije“, sastavljeno od specifičnih autoriteta u kojem je ulog specifičan oblik kapitala, omogućuje relativnu autonomiju književnih (i umjetničkih) djela u odnosu na ekonomske ili ideološke pritiske. Autonomija jednog polja također je vidljiva u njegovom referiranju na vlastitu povijest – što vrijedi za književnost, umjetnost, znanost, pa i pravo.

Bourdieuovo djelo otkrila sam tijekom studija komparativne književnosti i filozofije na Sveučilištu u Tel Avivu, zahvaljujući Itamaru Even-Zoharu, koji me pozvao da prevedem neka njegova djela i osobno me upoznao s njim, jer su bili prijatelji. Isprva me privukla njegova sociologija književnosti – činilo mi se da se radi o istinski znanstvenom pristupu koji mi je omogućio da sustavno proširim istraživanje izvan samoga teksta (odsjek za teoriju književnosti tada je bio među vodećima u svijetu u području naratologije). Bila sam upoznata i s Even-Zoharovom teorijom polisistema, koja je također stekla među-

narodni ugled i koju sam preferirala u odnosu na naratologiju (oba pravca pozivala su se na tradiciju ruskih formalista). Prevela sam Bourdieuov dugi esej *Tržište simboličkih dobara* (*Le marché des biens symboliques*) na hebrejski (upravo je objavljen ove godine, 35 godina nakon što sam ga prvi put prevela). No odmah me fascinirala i njegova teorija habitusa – prevela sam treće poglavlje *Praktičnog uma* (*Raisons Pratiques*) na hebrejski i bila uzbuđena otkrivši koliko se filozofskih referenci s kojima sam se već susrela tijekom filozofskog obrazovanja pojavljuje u njemu, u tako sofisticiranom okviru koji nam je pomogao razumjeti kako naše ponašanje, percepcija i prosudba ovise o klasi, obrazovanju, školi i drugim čimbenicima okoline. Središnje mjesto koje je pridavao tijelu također mi je privuklo pažnju u tom procesu – svirala sam klavir i to se povezalo s mojom praksom. Prevela sam i odlomak iz *Razlike* (*La distinction*) na hebrejski te četiri predavanja koja je održao u Japanu na engleskom jeziku za časopis *Poetics Today*, uz pomoć Briana McHalea. Nakon toga sam se vratila u Pariz kako bih započela doktorat pod njegovim mentorstvom na Školi za visoke studije društvenih znanosti (*École des hautes études en sciences sociales*), budući da je prihvatio moj projekt o francuskom književnom polju tijekom i nakon Društvenog svjetskog rata.

Kako se Bourdieuova sociologija dominacije primjenjuje na današnju situaciju u zapadnom društvu i je li primjenjiva na književnost?

Ekonomske jaz između najbogatijih i najsiromašnijih dodatno se produbio, jer novi oblik javnog menadžmenta, protiv kojeg se Bourdieu borio kao javni intelektualac potkraj života, uništava socijalnu državu u korist onih koji ekonomski dominiraju. *Outsourcing* im omogućuje da zaobiđu socijalne zakone koji štite radnike i ostvare veće profite zahvaljujući jeftinoj radnoj snazi. Uz to, primjećuje se i pad vrijednosti kulturnog kapitala u odnosu na ekonomski kapital. Istovremeno, svjedočimo usponu neliberalizma, koji predstavlja grublji oblik dominacije.

Prijelaz s industrijskog na financijski kapitalizam imao je vrlo konkretne posljedice na izdavačku industriju. Konsolidacija izdavačkih kuća u velike konglomerate temeljene na dioničarstvu i kupovini/akvizicijama dovela je do toga da se čelni ljudi tih grupacija sve više udaljuju od same srži izdavačke profesije – uređivanja tekstova – te fokusiraju isključivo na profit. Neki su ipak shvatili da im je u interesu očuvati simbolički kapital svojih tih manjih izdavačkih kuća, pa im daju određenu autonomiju, ali su očekivanja u pogledu profita znatno veća i stvaraju jak ekonomski pritisak na urednike, koji moraju komercijal-

Snimio Mirko Cvjetko / MHT

Gisèle Sapiro

FRANCUSKA
SOCIOLOGINJA
I POVJESNIČARKA
KNJIŽEVNOSTI

Pisci i intelektualci trebaju se boriti za istinu

Pierre Bourdieu stavio je kulturu u središte sociologije / Sociologija književnosti privukla me jer se radi o znanstvenom pristupu koji mi je omogućio da sustavno proširim istraživanje izvan samog teksta / Vrijednost književnog djela ne mjeri se prodajom, već prosudbom stručnjaka / Fokusiranje na profit udaljilo je izdavačke kuće od same srži izdavačke profesije – uređivanja tekstova / Primjećuje se i pad vrijednosti kulturnog kapitala u odnosu na ekonomski kapital / Amazonov sustav ugrožava neovisne knjižare ondje gdje one još postoje jer promovira prvenstveno bestselere

Razgovarao Velimir Grgić

no opravdati svaki projekt. Da bi danas bio objavljen kod takvih izdavača, pisac mora imati književnog agenta. Takva ograničenja ostavljaju mnogo manje prostora za inovativnija književna djela, a kamoli za eksperimentalne tekstove i poeziju, koji su utočište pronašli kod malih, nezavisnih izdavača. No i tim malim izdavačima još je teže opstati u distribucijskom sustavu koji sve više kontroliraju dominantne grupacije. U Sjedinjenim Američkim Državama, primjerice, nemaju pristup knjižarskom lancu Barnes & Noble. U tim knjižarama izdavačke grupacije plaćaju za strateške lokacije – na izlozima ili blizu blagajne.

Nezavisnih knjižara ima vrlo malo. Situacija je bolja u Francuskoj, iako poslovni model izdavaštva koji već prevladava u SAD-u, Velikoj Britaniji, Njemačkoj, Italiji i Španjolskoj, sada također dobiva na snazi i u Francuskoj. Autoritarni zaokret kojem svjedočimo u SAD-u mogao bi najaviti povratak cenzure u književnosti – što se već događa u akademskom okruženju.

Kakva je današnja pozicija, odnosno uloga intelektualaca, pogotovo u usporedbi s onom u 20. stoljeću?

Intelektualci su izgubili velik dio svoga simboličkog kapitala. Njihov je autoritet doveden u pitanje već u svibnju 1968, a danas je dodatno relativiziran – s jedne strane zbog sve veće uloge društvenih mreža u javnoj sferi, s druge zbog nastojanja medija da dosegnu što širu publiku. Nadalje, tradicionalni intelektualci, osobito akademici, sve su češće meta napada – suočeni su s raznim oblicima zastrašivanja i ograničavanja akademske slobode: to je već dugo slučaj u Turskoj i Indiji, a sada i u SAD-u. U Francuskoj je također bilo pokušaja diskreditacije akademika optužbama za „islamoljevičarstvo“, ali ti pokušaji zasad nisu bili uspješni. Francuski akademici i dalje nastupaju kao stručnjaci u medijima, no češće u ulozi specifičnih intelektualaca u Foucaultovu smislu – dakle na temelju svoje stručnosti – osim nekolicine izuzetnih figura poput Thomasa Pikettyja, koji i dalje djeluje kao *pravi* javni intelektualac u francuskoj tradiciji.

Što se tiče pisaca, oni sve češće izbjegavaju ulogu javnog intelektualca iz više razloga: najprije zbog porasta važnosti stručnosti koja je usko povezana s društvenim znanostima nakon Drugog svjetskog rata, zbog čega se osjećaju manje ovlaštenima za političke intervencije; potom zbog profesionalizacije koja može dovesti do njihove depolitizacije, ili zbog straha da ne budu percipirani kao angažirani autori. Ipak, i dalje vidimo autore – sve više autorica – iz neliberalnih ili autoritarnih zemalja, poput Arundhati Roy, koje javno zauzimaju stav.

To bi moglo poslužiti kao model piscima i drugim intelektualcima u danas ugroženim liberalnim demokracijama. Njihova bi uloga trebala biti prokazivanje neliberalnog zaokreta u mnogim zemljama te ratova osvajanja i ekspanzije. Također bi trebali nastaviti borbu protiv neoliberalizma, koji smatram jednim od glavnih uzroka tog neliberalnog zaokreta. I boriti se za istinu – uključujući pravo značenje te riječi – kao i za globalnu pravdu, uključujući epistemološku pravdu.

Čini se da danas sve više svjedočimo fenomenu tzv. „pop-intelektualaca“, koji su na neki način rekreacija ideje „totalnog intelektualaca“, sada (ponovno) stvoreni putem dijeljenja memova na društvenim mrežama (primjerice fenomen Jordana Petersona).

Fenomen „medijskog intelektualca“ nije nov – započeo je u Francuskoj s „novim filozofima“ (*nouveaux philosophes*) kao što su Bernard-Henri Lévy, Alain Finkielkraut i André Glucksmann. Oni su znali kako iskoristiti medijsku scenu u trenutku kada je počela privatizacija i kada su mediji sve više težili masovnoj publici, čime se mijenjala i sama forma javnog nastupa. U SAD-u su se pojavile nove medijske figure autora nefikcijske literature, čija su djela promovirali književni agenti, a neki od njih – poput Jordana Petersona – stekli su veliku popularnost. Oni ko-

riste svoje akademske titule kao dokaz znanstvene vrijednosti svojih argumenata, iako ono što pišu često nema veze sa znanstvenim znanjem. U tom su smislu potpuna suprotnost figuri specifičnih intelektualaca kakvu su utjelovili Bourdieu devedesetih ili danas Thomas Piketty. Njihova aura proizlazi iz pro-ročkog držanja – oni su neka vrsta modernih lažnih proroka.

Kako se cenzura promijenila od vremena Émilea Zole do danas?

U liberalnim demokracijama došlo je do liberalizacije tiska. To se dogodilo u različitim razdobljima u različitim zemljama. U Francuskoj je režim slobode izražavanja – što znači da nema prethodne cenzure – započeo 1819. za vrijeme Burbonske restauracije, prve parlamentarne monarhije u toj zemlji, ali sloboda je tada bila vrlo ograničena. Prava liberalizacija tiska dogodila se tek 1881. pod Trećom Republikom. U razdobljima rata ili pod autoritarnim režimima, kao što je bio Vichyjevski režim u Francuskoj tijekom Drugog svjetskog rata, prethodna cenzura ponovno je uvedena. U Francuskoj je zakon iz 1881. još uvijek na snazi, ali je tijekom godina dopunjavan.

Glavna promjena dogodila se donošenjem zakona koji ograničava govor mržnje – taj je zakon u Francuskoj donesen 1972, a slične zakone prihvatile su i druge liberalne demokracije u isto vrijeme. On zabranjuje govor koji napada pojedince na temelju njihove etničke ili vjerske pripadnosti. Danas je u Europskoj uniji proširen i na govor mržnje temeljen na spolu i seksualnosti.

Takve zakone napadaju krajnje desni intelektualci poput Erica Zemmoura, pozivajući se na „slobodu govora“. No ja tvrdim da govor mržnje – ili kako ga radije nazivam, stigmatizirajući diskurs – nije izraz mišljenja, već performativni čin, diskurs koji stigmatizira ranjive skupine, vršeći nad njima simboličko nasilje koje se može iskoristiti za opravdanje fizičkog nasilja.

Druga se promjena ne odnosi na sam zakon, već na njegovu primjenu: danas postoji veća tolerancija prema onome što se nekad nazivalo opscenošću ili pornografijom. Šezdesetih godina prošlog stoljeća neki su romani u Francuskoj bili zabranjeni iz tog razloga, poput *Tombeau pour cinq cent mille soldats* Pierrea Guyotata, no u njegovom je slučaju opscenost bila samo izgovor za političku cenzuru, budući da je roman bio alegorija na Alžirski rat.

Pokreti bojkota poput *#MeToo* i *Black Lives Matter* nazivani su cenzurom, ali bojkot nije cenzura – to je osobno pravo; svatko ima pravo izabrati što će čitati, a moralna kritika umjetničkih djela oduvijek je postojala. Hoće li to dovesti do cenzure ili ne, pitanje je političke ili ekonomske kalkulacije onih koji imaju moć distribuirati ta djela.

Kako je internet promijenio književnost i njezin odnos s čitateljima?

Internet je otvorio nove mogućnosti za širenje književnosti, osobito za eksperimentalne forme koje su teže nalazile put do knjižara. Zahvaljujući Amazonu, mali nezavisni izdavači – poput američkog izdavača poezije Ugly Duckling Presse – mogli su zaobići tradicionalnu distribuciju i putem interneta oglašavati svoja izdanja i organizirati događanja.

Izd. MeandarMedia, Zagreb, 2025.

S francuskog prevela Mirna Sindičić Sabljo

Očekivanja u pogledu profita stvaraju jak ekonomski pritisak na urednike / Izazovi književnosti u budućnosti su ograničavanje slobode govora te reprodukcija i hiperprodukcija tekstova putem umjetne inteligencije / Internet je otvorio nove mogućnosti za širenje književnosti

Postoje i visokokvalitetni književni časopisi isključivo u digitalnom obliku, pa čak i mrežne stranice koje vodi samo jedan autor, poput stranice Le Tiers Livre koju vodi francuski pisac François Bon (www.tierslivre.net).

S druge strane, Amazonov sustav ugrožava neovisne knjižare ondje gdje one još postoje. Taj sustav promovira prvenstveno bestselere, budući da su algoritmi temeljeni na učestalosti pretraga i kupnji. Ako ne znaš što točno tražiš, teško ćeš naići na zahtjevnija književna djela. Nasuprot tome, neovisna knjižara promovira knjige koje se sviđaju njezinim djelatnicima ili koje su pohvalili književni kritičari.

Čini se da je danas teže nego ikad kontrolirati i cenzurirati književnost – s obzirom na fenomen internetskih autora koji se samostalno objavljuju i putem društvenih mreža stvaraju vlastitu publiku i tržište, pa čak i neovisne bestselere.

Apsolutno. Taj fenomen predstavlja oblik decentralizacije moći u književnom polju. Autori više ne ovise isključivo o izdavačima, kritičarima ni knjižarama kako bi pronašli svoju publiku. Društvene mreže omogućile su da se oko autora formiraju zajednice koje ga prate, dijele i promoviraju. Iako to ne znači kraj cenzure – jer platforme i dalje imaju svoja pravila, a algoritmi vrše oblik nevidljive selekcije – ipak je sve teže kontrolirati tijekom književnih sadržaja kao što je to bilo u doba tiska ili tradicionalnog izdavaštva.

Točno je da pokušaji regulacije interneta nailaze na velike prepreke. Primjerice, u Francuskoj je 2020. godine zakon kojim se pokušalo regulirati govor mržnje na internetu bio odbačen od strane Ustavnog vijeća jer je previše ograničavao slobodu govora. Teško je pronaći ravnotežu između regulacije koja bi štitila pojedince i očuvanja slobode izražavanja.

Ali ono o čemu vi govorite jest samoizdavanje fikcijskih ili nefikcijskih djela na internetu. Samoizdavaštvo je oduvijek postojalo, postojale su čak i nagrade i događaji posvećeni tome, ali internet je toj sceni omogućio mnogo širu distribuciju. Primjerice, mrežna stranica Wattpad ima milijune čitatelja. Jasna granica između samoizdavaštva i profesionalnog izdavaštva također se zamagljuje otoliko je Penguin kupio jednu samoizdavačku kuću, a od kada je *Pedeset nijansi sive*, koje su započele kao internetska priča, preuzela izdavačka kuća i pretvorila ih u svjetski bestseller.

Je li danas lakše probiti osovinu New York–London–Pariz i omogućiti većem broju različitih autora i zemalja da zasjaju na globalnom književnom tržištu?

S jedne strane svjedočimo većoj raznolikosti prevedenih književnih djela u pogledu zemalja porijekla i jezika, kao i većem otvaranju prema suvremenim zapadnim autorima. S druge strane jezik s kojeg je broj prijevoda najviše porastao nakon 1989. godine jest engleski – njegov udio u svjetskim prijevodima porastao je s 45 % u 1980-ima na 59 %, i od tada se nije smanjio. Taj je rast još značajniji uzmemo li u obzir da se ukupan broj prijevoda u svijetu povećao za više od 50 % između 1980. i 2000. godine, prema UNESCO-ovu Index Translationum. Osvajanje istočnoeuropskih tržišta djelomično objašnjava taj porast prijevoda s engleskog – britanska agen-

cija, primjerice, otvorila je ured u Poljskoj, a novonastali istočnoeuropski književni agenti počeli su uvoziti knjige iz Ujedinjenog Kraljevstva i SAD-a. Suprotno tome, oni koji su pokušali izvoziti književna djela iz tih zemalja suočili su se s više prepreka nego prije 1989, kada je postojao veći politički interes Zapada za te regije.

Što se tiče transnacionalnog priznanja, u svojoj najnovijoj knjizi *Qu'est-ce qu'un auteur mondial?* (koja će biti prevedena na hrvatski u izdanju Meandar Medije), pokazala sam da je, iako je Nobelova nagrada od 1990. postala mnogo uključivija s obzirom na spol, etničku i geografsku pripadnost – vjerojatno prateći trend koji su započele angloameričke nagrade – ona nije postala raznovrsnija u pogledu jezika, a jezik koji je najviše profitirao od etničke raznolikosti jest engleski, budući da sve više postkolonijalnih autora piše na engleskom. Posljednja Nobelova nagrada dodijeljena prvi put jednoj korejskoj autorici, Han Kang, donekle ispravlja tu tendenciju. Međutim, ona je prethodno već osvojila međunarodnu nagradu Man Booker, što ilustrira vodeću ulogu angloameričkog književnog polja, koje je preuzelo dominaciju od Francuske u stvaranju svjetskih autora. Ako pogledamo izdavače nobelovaca od 1990. nadalje na tri središnja jezika – engleskom, francuskom i njemačkom – primjećujemo da simbolička korist Nobelove nagrade sve više ide u korist velikih izdavačkih grupa u SAD-u, Velikoj Britaniji i Njemačkoj. U Francuskoj je to Gallimard, koji je stvorio vlastitu grupaciju, i koji objavljuje najveći broj nobelovaca.

Što biste vi kao sociologinja književnosti izdvojili kao najveće promjene u 21. stoljeću u odnosu na 20. stoljeće?

Naravno, internet koji se razvio 1990-ih promijenio je mnoge aspekte rada izdavača – od slanja datoteka na lekturu ili za promociju prijevoda knjiga, do internetske promocije i sl. Druga velika promjena je konsolidacija izdavaštva koju sam već spomenula, a koja je učvrstila komercijalne pritiske na tržištu knjiga. Također bih istaknula porast književnih festivala diljem svijeta od 1990-ih godina i njihovu ulogu književnih autoriteta u karijerama pisaca. Neki od njih, koji imaju političku agendu, igraju i ulogu alternativne javne sfere.

Kako se svijet brzo mijenja, što biste istaknuli kao najveće izazove književnosti u budućnosti?

S jedne strane to je ograničavanje slobode govora, a s druge strane reprodukcija i hiperprodukcija tekstova putem umjetne inteligencije. Pisci u Velikoj Britaniji nedavno su prosvjedovali protiv Mete koja je, koristeći UI tehnologiju, uzimala sadržaj iz takozvane „sjena biblioteke“ LibGen. Pitanje autorskih prava sada je u središtu i još uvijek daleko od rješenja. Što će se dogoditi ako autori prepuste svoja prava umjetnoj inteligenciji? A što ako to odbiju učiniti? Svaka od tih odluka nosi velike posljedice: ili će biti lišeni vlasništva nad svojim djelima koja može prisvojiti bilo tko, ili će ograničiti sadržaj koji postaje glavna baza podataka znanja i proizvodnje tekstova.

Što mislite, koji će biti glavni tematski pravci i teme za proučavanje sociologije književnosti u ostatku 21. stoljeća?

Naravno, mogu se proučavati evolucija izdavaštva, kako velikih izdavačkih grupa, tako i malih neovisnih izdavača, nacionalne i međunarodne književne nagrade, književni festivali (provela sam istraživanje o međunarodnim festivalima), amaterska *online* književna kritika (npr. Goodreads), književni klubovi, prakse čitanja i slično. Trenutno provodim istraživanje o književnim agentima diljem svijeta s timom. Obavili smo intervjuve s više od 60 agenata iz otprilike desetak zemalja. Također nastavljam raditi na temi odnosa književnosti i politike, na tome kako se društvena i politička pitanja obrađuju u francuskoj suvremenoj književnosti, a istražujem i kako autori s krajnje desnice prisvajaju književnu baštinu u korist svoje političke identifikacije.

TRIDESET PETI MARULIĆEVI DANI (ZNANSTVENI, KNJIŽEVNI I IZDAVAČKI PROGRAM, 22-26. TRAVNJA)

Li Marul nad svima, za reć rič pravu...

Piše Branko Jozić

I ove godine, na dvadeset i dva dni mise-ca aprila, u Splitu gradu uzdvigla je jidra Marulova plavca. Amblemskog nadnevka otvoreni su 35. Marulićevi dani koje organizira Književni krug Split - Marulianum u suradnji s drugim znanstvenim i kulturnim institucijama. Pozdravnim govorom predsjednika Književnoga kruga Split Marka Trogrlića istaknuto je kako je jubilar-na godina, 1100. obljetnica Hrvatskog Kraljevstva, osobita prigoda za spomen na važne događaje i osobe koji su izgradili kulturu i identitet našeg naroda; u tom nizu Marulić svakako zauzima važno mjesto. Uime su organizatora i pokrovitelja manifestacije Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti akademik Nenad Cambi podsjetio je na Akademijin doprinos slavi „splitskog začinjavca“, a Tomislav Bogdan nadahnutim je prigodnim slovom predočio trideset pet godina „plovidbe“ s Marulićem.

U drugom dijelu svečanog otvaranja predsjednica splitskog ogranka Društva hrvatskih književnika Gordana Laco podsjetila je da se svečanost odvija na Dan hrvatske knjige i na dan osnutka Društva koje slavi svoju 125. obljetnicu. Obznanila je dobitnike godišnjih nagrada Dana hrvatske knjige (*Judita*, *Davidias*, *Slavić*), a potom su članovi splitskog ogranka DHK kazivali svoje stihove u počast Maruliću, Splitu i domovini.

Svečanost otvaranja nastavila se kod Marulićeva spomenika. Pjesmu *Za reć rič pravu* Jakše Fiamenga recitirala je glumica HNK u Splitu Anamarija Veselčić, a gradonačelnik grada Splita Ivica Puljak podno kipa postavio je lovorov vijenac. Drugi vijenac na Marulićevu grobnu ploču u crkvi sv. Frane postavila je Danka Radić uime Društva prijatelja kulturne baštine Split.

Središnji, radni dio Marulićevih dana bio je *Colloquium Marulianum*, međunarodni znanstveni skup organiziran u suradnji s Odsjekom za klasičnu filologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Izlaganja je

Bratislav Lučin, Neven Jovanović i Lahorka Plejić Poje

održalo trinaest sudionika, od toga šest iz inozemstva. Dio izlaganja bio je posvećen Maruliću i njegovu djelu, a dio drugim temama iz starije hrvatske književnosti.

Uprilicene su i dvije već tradicionalne studentske radionice. Na latinističkoj su se studenti pod vodstvom Nives Pantar i Luke Šopa ogledali s pitanjima tekstologije i humanističke paleografije na predlošku neobjavljenog pisma Trankvila Andreisa kralju Ferdinandu. Na kroatističkoj, pod vodstvom Sanje Vulić, čitali su drugo pjevanje Marulićeve *Judite* te analizirali fonološka, morfološka i sintaktička rješenja.

U nakladničkom dijelu programa predstavljeno je više novijih izdanja. Marulićevu „kvadrigu“, četveroknjižje (*Hrvatski stihovi i proza*; *Davidijada*; *Latinska moralnopoučna i teološka proza*; *Latinska humanistička proza, pjesme i pisma*) koje je za uglednu ediciju *Stoljeća hrvatske književnosti* priredio Bratislav Lučin (Matica hrvatska, Zagreb, 2018-2024) predstavili su Lahorka Plejić Poje, Neven Jovanović i priređivač.

Drugo za marulologiju i za hrvatsku književnu kulturu važno djelo *Od naslidovan'ja Isukarstova i od pogarjen'ja taščin segasvitnjih Marka Marulića*, koje je o petstotoj obljetnici Marulićeve smrti priredila Marijana Horvat (Institut za hrvatski jezik, Zagreb, 2024),

predstavile su Lahorka Plejić Poje i Marijana Horvat.

K tome, predstavljena su i dva nova izdanja Književnoga kruga Split iz 2025. Djelo *Sloge ljubvene* pašskog pjesnika Ivana Mršića, dugo zagubljeno pa stoga i neproučeno, u kritičkom izdanju popraćenom studijom priredio je Tomislav Bogdan te ga ovom prigodom zajedno s Bratislavom Lučinom i predstavio. Knjigu španjolskog slavista i filologa širokih obzora Francisca Javiera Juez Gálveza, *Od Marula do Marune*, koja donosi vrijedne, nerijetko i nepoznate uvide o hrvatsko-hispaniskim književnim i kulturnim odnosima predstavili su Cvijeta Pavlović i sam autor.

U okviru Marulićevih dana održan je i Marul Art Fest, kulturno-umjetnički program koji je s partnerima organizirala Hrvatska udruga Benedikt. Tako je Mandolinski kvartet Umjetničke akademije u Splitu održao koncert *Mandolina u renesansi i baroku*. U glazbeno-scenskom performansu izbor Marulićevih stihova iz tzv. *Glasgowskog kodeksa* kazivao je glumac Zoran Kelava, a na lutnji ga je pratio Igor Paro, dok su recital *Naš Marul* izveli Ivana Župa i pjesnik Miljenko Galić.

Održane su i dvije tribine: o *Maruliću kao duhovniku i filozofu* govorili su Hrvoje Petrušić i Branko Jozić, a o *Maruliću u djelima hr-*

vatskih slikara Josip Botteri Dini i Zlatko Kauzlarić Atač. Tom je prigodom predstavljena i knjiga Martine Petranović, *Slikar u kazalištu - Zlatko Kauzlarić Atač* (HAZU i ULUPUH, Zagreb, 2020).

Marulova je *plavca kalala jidra*; na proljeće kreće putem novog plova na pučinu književne riječi hrvatskih humanista.

Za reći rič pravu!

Bili smo ča jesmo, dizali smo glavu
Kad smo svitlost riči slagali u slova
Suprotiva Turkom i u Božju slavu
Bili smo za sidro, držala nas bova
Jazika ča zvoni, ča (ka vitar navu)
Nosi nas kroz vrime i tragon tog zova
Dostizmasmo zvizde i lipšasmo javu
- *Li Marul nad svima, za reći rič pravu*

U počast *haruatstvu* skladni vers ka zdravu
Uzimasma hranu i srid moreplova
U gozbi i postu slideć hitru navu
Glas smo bili, govor, zvuk ča puk ga skova
Za u sva vrimenta, za kamen i travu
Isprid stareg mora di uvik i snova
Skalavamo jidra, uživamo bavu
- *Li Marul nad svima, za reć rič pravu*

Za reći rič pravu!

Jakša Fiamengo

SUSRET U POVODU 100. OBLJETNICE SMRTI ANTUNA BRANKA ŠIMIĆA U SKLOPU 35. MARULIĆEVIH DANA U SPLITU

Tajanstvena ljepota Šimićeva svemira

Piše Snježana Šetka

Pjesnička ostavština Antuna Branka Šimića okupila je studente, profesore i ljubitelje poezije na susretu što su ga na početku 35. Marulićevih dana priredile profesorice Filozofskog fakulteta u Splitu. Na druženju u knjižnici Fakulteta tražilo se mjesto više, a Šimićeve stihove kazivali su mladi glumci HNK u Splitu Zorana Kačić Čatipović i Pere Eranović. Tim je susretom pod geslom *Čovječe, pazi da ne ideš malen ispod zvijezda* što su najpoznatiji Šimićevi stihovi, obilježena 100. godišnjica smrti hrvatskog pjesnika koji je prerano umro 1925. u 27. godini života.

Uime Uprave Filozofskog fakulteta u Splitu prisutne je pozdravila Morana Koludrović, prodekanica za studijske programe i kvalitetu, a uime HNK u Splitu intendant Vicko Bilandžić. O Šimiću su govorile četiri vrsne poznavateljice njegova djela. Program je moderirala Jelena Đorđević, asistentica koja je govorila o zbirci Šimićevih pjesama koju je uredila pod naslovom *Poezija koja sja, treperi, miriše i šušti* (2023) s naglaskom na Šimićeve razvojne faze.

Tanja Brešan Ančić, pročelnica Odsjeka za

Mlade profesorice Lucijana Armanda Šundov, Jelena Đorđević, Ivana Dizdar i Tanja Brešan Ančić

hrvatski jezik i književnost, govorila je o povijesnom i kulturnom kontekstu u kojem je stvarao A. B. Šimić.

O ekspresionizmu u hrvatskoj književnosti i Šimiću kao ekspresionistu govorila je Lucijana Armanda Šundov, opisavši tri faze u Šimićevu stvaralaštvu.

„U prvoj fazi bio je pod Matoševim utjecajem pa su mu pjesme impresionističke, u drugoj fazi udaljava se od impresionizma te je sve bliži ekspresionizmu u kreiranju tamnoga doživljaja svijeta i umjetnosti, a uz to se javlja i geometrizam pjesme. Zadnja je faza nove stvarnosti i traje sve do Šimićeve smrti, a smrt se u toj fazi javlja kao prevla-

davajući motiv, dok je izraz koncizan i pjesnički je postupak ogoljen. Iako ekspresionizam prevladava, u njegovu su pjesništvu zamjetni i utjecaji narodne poezije, tragovi realizma (u motivu kozmičkih visina slijedi Silvija Strahimira Kranjčevića), nadrealizma pa čak i naznake futurizma. Krik oblikovan u njegovoj poeziji podudara se s krikom iz slike Edvarda Muncha, a njegova jedina za života objavljena zbirka pjesama *Preobraženja* nazvana je kamenom temeljcem hrvatskoga pjesništva. Šimić je široj javnosti poznat po motivu zvijezda, ali on je isto tako pjesnik grada, siromaha, tijela i bolesti. Protivio se dominaciji pravilnoga stiha, rimi i

mehaničkome ritmu, a motiv zvijezda u zadnjoj fazi pojavljuje se kao simbol tajanstvene ljepote svemira. Šimićevo je cjelokupno djelo izvorna pojava koja jako dobro odražava bit ekspresionizma“, pojasnila je Lucijana Armanda Šundov.

Ivana Dizdar govorila je o temama, motivima i stilu A. B. Šimića iz pjesničke perspektive.

„Antun Branko Šimić obično je nazivan jedinim pravim hrvatskim ekspresionistom i afirmatorom slobodnog stiha u hrvatskoj književnosti. On smatra da je umjetnost ekspresija unutarnjeg doživljaja i osjećaja, subjektivne stvarnosti pojedinca, a to pjesnički oslikava živo i u bojama. Tin Ujević izjavit će da je s Kranjčevićem i Vidrićem on naš najbolji pjesnik te će potvrditi likovnost Šimićeve pjesničkoga izraza kazavši da je ‘apstraktan, metafizičan, unutrašnji, s bojom čisto unutrašnjom’. Sagledavajući Šimićevo stvaralaštvo, može se primijetiti da on koristi motive zavičaja, siromaštva, vjere i nevjere, tijela, bolesti, ljubavi i smrti. Posebno je u Šimića prepoznatljiv motiv zvijezda koje se, ovisno o fazi stvaralaštva, vežu uz zavičaj, eksterijer ili metafizičke koncepcije *erosa* i *thanatosa*“, kazala je Ivana Dizdar.

PREMIJERA DOKUMENTARNO-IGRANOG FILMA *KRALJ TOMISLAV*, CINESTAR, CENTAR BRANIMIR, 29. TRAVNJA

Tomislav između povijesti i mita

U kronikama obilježavanja 1100. godišnjice Hrvatskoga Kraljevstva zlatnim će slovima biti upisan dokumentarno-igrani film *Kralj Tomislav*, nastao u produkciji *Večernjeg lista*, pod redateljskom palicom glavnog urednika Dražena Klarića

Piše Ivona Smolčić

Rekoše: „Vi ste uvijek bili roblje / A povijest vaša nalik je na groblje / Na kome niti pravog krsta nema; / Ponegdje ploča, bez imena, nijema; / I korov svuda! / Uza sve su pute Otaca vaših kosti razasute!“ Nazorovi stihovi, nastali u vrijeme posebno snažnog osporavanja hrvatskog identiteta, nisu još jedan pokušaj remitologizacije narodne povijesti autopredodžbama o vlastitoj monarhijskoj prošlosti koja je tada bila zalag vjerovanja u državno pravo hrvatske nacije. Stihovi su to koji do kraja razotkrivaju pozadinu Matoševa *teškog križa cijele jedne nacije*, aktualnog do naših dana.

Ipak, kao naraštaj blagoslovljeni smo činjenicom što su se baš u našem vremenu povijesne i društvene silnice namjestile tako da su polučile sve ono o čemu je Nazor mogao tek sanjati. Zahvaljujući tome, pozvani smo što dostojanstvenije i svečanije obilježiti 1100. obljetnicu Hrvatskog Kraljevstva. Prethodnih mjeseci organiziran je određen broj važnih, zanimljivih događaja, a na stranicama kronika ovog jubileja zlatnim će slovima biti upisan dokumentarno-igrani film *Kralj Tomislav*, nastao u produkciji *Večernjeg lista*, pod redateljskom palicom glavnog urednika Dražena Klarića.

Riječ je o spektakularnom susretu mita, povijesti i sadašnjosti. Gotovo metafizički sjedinjuju se kultura srednjovjekovlja, obi-

Ekipa filma *Kralj Tomislav* na svečanoj premijeri 29. travnja u Branimir centru

Urednik u *Večernjaku* Robert Bubalo (kralj Tomislav) i glavni urednik *Večernjeg lista* Dražen Klarić, redatelj filma

lježena dimenzijom golog preživljavanja, te nacionalna romantika obavijena Tomislavovim plaštom, kojim kao da štiti kraljevinu ohrabrujući je za najveće pobjede. Sve to zaokruženo je prikazima krajolika – pravog zemaljskog Edena u koji se, baš poput lukave i nepozvane zmije, neprestano uvlači strani osvajač. Uz naraciju Dragana Despota, vjerodostojni podaci, povijesne činjenice i njihov tumačenje, mogli su se čuti od domaćih i stranih povjesničara i drugih znanstvenika, a to su: Ante Nazor, Hana Brekalo Kustura, Hrvoje Gračanin, Ivan Majnarić, Jonathan Shepard, Josip Bratulić, Josip Dukić, Ludwig Steindorff, Mario Jareb, Mario Šlaus, Neven Budak. Usto, valja spomenuti i direktora fotografije Mateja Pavelića, skladatelja Mateja Meštrovića, savjetnika za oružje i akcijske scene Marina Matijevića, stručnjaka za animaciju Darka Puharića, producenticu Petru Balića, koja je zajedno s Mirjanom Žižić i organizatorica snimanja, dok je u glavnoj ulozi sjajni Robert Bubalo.

Upravo je dokumentarno-igrana forma omogućila scensku dimenziju povijesno utemeljenog narativa, koji se plete u prvom redu oko složenih zbivanja na bojnopolju. Poraz srpskog kneza Zaharije od bugar-

ske vojske natjerao ga je da utočište potraži upravo kod Tomislava, koji se zbog toga uskoro i sam našao na ratištu, gdje je premoćno porazio Bugare i njihova vojskovođu Alogobotura, o čemu je pisao i Konstantin Porfirogenet. Također, obrađuje se i hrvatsko ratovanje s Mađarima, a svi su uspjesi ostvareni uz pomoć snažne mornarice, pješadije i konjanništva, pri čemu treba znati da je, kako je i u filmu spomenuto, jedan konj s vojnikom vrijedio koliko i danas jedan tenk. Impozantne su stoga scene bitki, među kojima se ističe ona između Hrvata i Bugara, snimljena na Bilokapića gradini u Udovičićima. Tu su i uvijek aktualna pitanja poput Tomislavove krunidbe na Duvanjskom polju te Splitskog crkvenog sabora.

Iako je Tomislav, kao „regi Crouatorum“ kako ga je u svojem pismu oslovio papa Ivan X., uživao kraljevsku vlast i pripadajuće časti, recentna istraživanja opovrgavaju devetnaestostoljetno lociranje krunidbene svečanosti u Duvnu, iako će tamošnje polje u kolektivnoj svijesti i dalje predstavljati simboličku pozornicu tog događaja. Sukob pak splitske i ninske crkve, predvođene Grigorom, nezaobilazna je epizoda Tomislavova doba i njegove vladavine, koja je uvelike

odredila daljnji tijek razvoja naše kulture i civilizacije. Unatoč bravuroznosti vladarskih prijestolnica, život monarha i njegove svite nije bio umnogome sigurniji nego li onaj puka, jer zarazne bolesti nisu birale kucaju li na vrata kralju ili kmetu. Sve to, pa i mnogo više zorno je prikazano u kontekstu prema ostalim europskim područjima 10. stoljeća, na temelju čega se na više razina iščitava hrvatska pripadnost civilizacijskom okrilju Zapada.

Dok su, skupa sa svojim vladarima, nicala i propadala razna carstva, kraljevstva i države, Tomislav je u svijesti hrvatskoga naroda živ do danas. Znamo da će živjeti i u budućnosti, a velik poticaj tome dao je i ovaj film. Percipiranje narodnoga duha monumentalnom figurom prvoga hrvatskog kralja i njegovom silnom vojskom, što je postignuto ovim djelom, na poseban način budi nam svijest o neraskidivoj međugeneracijskoj isprepletenosti. Sve to posve prirodno zaokružuje i ovo kratko promišljanje započeto iz perspektive potlačenosti, da bi se finaliziralo u veličanstvenom spoznanju: *Propao nije ni duh im ni lik; / Pognojili su tlo iz koga nikoh, / Njivu što gradim, putove što svikoh; / Njih mrtvih ja sam živi spomenik!*

ODRŽANI DANI MEDIJSKE PISMENOSTI

Putokazi u labirintima medija

Piše Ivona Smolčić

Dani medijske pismenosti, projekt Agencije za elektroničke medije i Ureda UNICEF-a za Hrvatsku, u suradnji s partnerima, a pod pokroviteljstvom Ministarstva kulture i medija te Ministarstva nastosti, obrazovanja i mladih, aktivno se provodi još od 2018. Ovogodišnje izdanje te korisne i zanimljive manifestacije održano je od 7. do 13. travnja te je bilo usmjereno na osvještavanje izazova u svijetu društvenih mreža i interneta općenito, kao i na edukacije o dezinformacijama koje sve učestalije preplavljuju medijski prostor. U projekt su se uključile odgojno-obrazovne ustanove, knjižnice, mediji, udruge i drugi, i to organizacijom predavanja, radionica, okruglih stolova, filmskih projekcija i ostalih sadržaja, koji su se mogli pratiti uživo ili *online*, a za ovu smo prigodu izdvojili nekoliko događanja.

Nacionalna i sveučilišna knjižnica od 9. do 16. travnja bila je domaćin interaktivne i multimedijalne izložbe naslova *Razotkrivanje algoritama: kako oblikuju naš digitalni svijet*, sastavljene od niza edukativnih i interaktivnih materijala, s ciljem osvještavanja posje-

titelja o ulozi algoritama i umjetne inteligencije u našim životima, ali i poticanja rasprave o tome kakvo je značenje algoritama u okviru našeg svakodnevnog odlučivanja u svijetu društvenih mreža. Tim povodom održana je i panel-diskusija koja je okupila kako stručnjake govornike tako i mnoge zainteresirane pojedince u publici. Potpredsjednik Društva za komunikaciju i medijsku kulturu te profesor na Hrvatskom katoličkom sveučilištu Igor Kanižaj rekao je kako je prepoznao potrebu poticanja kritičkog vrednovanja algoritama kod mladih, koji, iako redovito koriste aplikacije i društvene mreže, zapravo jako malo o njima istinski znaju, kao i o tome kako nastaje sadržaj koji im se prikazuje. Juraj Petrović s Fakulteta elektrotehnike i računarstva napomenuo je kako su alati generativne umjetne inteligencije trenirani na podacima, ne na činjenicama, stoga primjerice ChatGPT nerijetko pruža netočne informacije, u sklopu čega se otvaraju pitanja poput etičnosti, preuzimanja odgovornosti, autorskih prava itd. Jadranka Dorešić iz Srednje škole Ivan Švear u Ivanić-Gradu, na temelju rezultata vlastitog istraživanja potvrdila je kako se 90 % učenika

Alati generativne umjetne inteligencije trenirani su na podacima, ne na činjenicama, što otvara pitanja poput etičnosti, preuzimanja odgovornosti, autorskih prava

koristi alatima za učenje u obrazovnom kontekstu prilikom pisanja domaćih zadaća, seminarskih radova i sl., dok je Jelena Sekulić iz Državnog zavoda za intelektualno vlasništvo progovorila o problemu zaštite autorskih prava, vjerujući kako alati umjetne inteligencije nikada neće moći zamijeniti ljude iz kreativnog sektora.

Etnografski je muzej bio domaćin radionice *Penganje jaja*, namijenjene učenicima OŠ braće Radić iz Zagreba, a u organizaciji Ivane Bilić, nastavnice hrvatskog jezika u navedenoj školi. Svrha radionice bila je podučavanje o tradicionalnim uskrsnim običajima dubrovačkog kraja vezanima za ukrašavanje pisa-

nica. O povijesti penganja jaja, kao nematerijalnog kulturnog dobra Republike Hrvatske, učenici su samostalno snimili radijsku emisiju, koja će biti dostupna na mrežnim stranicama škole. Polaznici Osnovne škole kralja Tomislava u Zagrebu imali su priliku biti dijelom programa *Tomislavovi dani medijske pismenosti*, posvećenog važnosti kritičkog promišljanja medijskih sadržaja te razvoju digitalnih vještina. Valja dodati kako je u sklopu događaja, s ciljem osnaživanja učenika za svjesno sudjelovanje u digitalnom svijetu, održana radionica naziva *Mala škola medijske pismenosti*, dok je poseban dio programa bilo predstavljanje Podcast kluba, pa su učenici pokazali vlastite *podcast* epizode na teme koje su samostalno istraživali tijekom školske godine. Osim toga, polaznici videosekcije prikazali su svoje kreativne reportaže, kratke filmove te videoprojekte.

S obzirom na sve učestaliji problem lažnih vijesti i senzacionalizma, Pučko otvoreno učilište organiziralo je predavanje na tu temu, s ciljem edukacije o razabiranjunepouzdaniz izvora i zaštite od dezinformacija i lažnih vijesti. Predavanje je bilo namijenjeno svima koji žele bolje razumjeti suvremene medijske fenomene i razviti vještine potrebne za sigurno snalaženje u digitalnom okruženju, a održala ga je Helena Sambol, stručnjakinja za marketing i komunikacije.

UZ SPOMENDAN SVETOG JURJA, 23. TRAVNJA

Jurjevska proslava i večer krijesova u Odri

Jurjevo se obilježava diljem Turopolja, a u Odri, Hrašću i Maloj Mlaki ove je godine 40. obljetnica proslavljanja svetog Jurja u suradnji s Centrom za kulturu Novi Zagreb

Piše Ivona Smolčić

„Pisan Vuzem prošao, zelen Juraj došao, Iza one gore, u to ravno polje. Darujte ga, darujte, Juru zelenoga! Kuda Jura odi, tuda polje rodi“, stihovi su koji do naših dana revno čuvaju svijest o, Katičićevim riječima rečeno, „našoj staroj vjeri“. Jarilo, Juraj, ili Zeleni Jura u slavenskoj mitologiji i vjerovanju utjelovljuje boga vegetacije. Prema legendi, jedan je od deseterice sinova Peruna i Mokoš. Nakon što ga je Veles oteo, odveden je u podzemlje, odakle pak odlazi s nakanom da pronade ženu. Njegov izlazak iz svijeta podzemlja te ulazak u nadzemlje slavi se kao početak proljeća i radosti života. Naš ga narod u kontekstu pastirskog života štuje od davnina, a zahvaljujući kristijanizaciji, spomen na Zelenog Jurja alterniran je spomendanom svetog Jurja, koji obilježavamo 23. travnja. Jedna od najpoznatijih domaćih manifestacija posvećena njegovu štovanju jest Jurjevo koje se obilježava diljem Turopolja, a u Odri, Hrašću i Maloj Mlaki ove je godine 40. obljetnica proslavljanja svetog Jurja u suradnji s Centrom za kulturu Novi Zagreb.

Upravo Turopoljci svetog Jurja na poseban način štiju kao svojega zaštitnika, simbol novog životnog ciklusa, napose preporođenja. Dubinska povezanost žitelja sa svecem

Tradicionalni krijes u Odri uz postrojavanje banderija Plemenite Općine Turopoljske i nastup KUD-a Mladost Odra

pronalazi se u njihovoj egzistencijalnoj simbiozi s plodovima zemlje, stoga im je osvit proljeća simbolizirao esenciju samog života. Tako se u jurjevdansko praskozorje običavalo umivati vodom s cvjetnim laticama. Tog se dana, obilježavajući početak gospodarske godine, stoka po prvi put nakon duge zime izvodila na ispašu, a djeca su sa svježeg nabranim vrbovim granama, uz prigodne pjesme, ophodila po kućama iskazujući domaćinima želje za rodnom godinom. Turopoljsko Jurjevo u Odri nije samo prikaz izvornih običaja, nego je i multimedijalna manifestacija s profesionalnim umjetnicima i udrugama, uz sudjelovanje kulturno-umjetničkih i folklornih društava, uzgajivača konja, vlasnika tradicijskih zaprega i mnogih drugih. Taj se dan ondje obilježava i proštenjem, a u vrijeme pandemije, kada se manifestacija nije mo-

gla održati, pokrenuta je akcija Turopoljski krijes v dvorištu, po uzoru na običaj paljenja krijesova koji su prema kolektivnom vjerovanju čistili od zlih duhova, uroka i ostalog. Posebno je važno što se posljednjih godina sve više stanovnika uključuje u akciju Turopoljski krijes v dvorištu, njegujući običaj paljenja krijesova u vlastitim dvorištima.

Ove je godine obilježavanje započelo svetom misom u crkvi svetog Jurja, nakon čega je održano tradicionalno postrojavanje banderija Plemenite Općine Turopoljske. Za glazbeno-scensku kulisu pobrinuli su se članovi KUD-a Mladost Odra, nakon čega se uz tradicionalnu jurjevsku pjesmu krenulo s paljenjem krijesa - simbola pročišćenja i zajedništva, koji su pripremili članovi odranskog DVD-a.

Viša stručna suradnica i voditeljica kultur-

nih djelatnosti Centra za kulturu Novi Zagreb Nikolina Romić Nakić napominje kako je Centru, kao jedinog kulturnoj ustanovi u tom dijelu Zagreba, želja daljnje očuvanje običaja koji imaju dugu povijest. „Vjerujem da ćemo u tome i uspjeti, kao i proteklih 40 godina“, napominje. Naime, riječ je o plodovima suradnje između lokalne zajednice i Centra, stoga Nikolina Romić Nakić dodaje kako je njihova ustanova u tih 40 godina izgradila čvrstu suradnju s kulturno-umjetničkim društvima, dobrovoljnim vatrogasnim društvima, Turopoljskim banderijem, vozačima konjskih zaprega, mjesnim odborima i brojnim pojedincima koji svojim sudjelovanjem i trudom čuvaju kulturnu baštinu ovoga kraja. „Naša je uloga pružanje podrške lokalnoj zajednici s ciljem očuvanja kulturne baštine i običaja. Stoga aktivno sudjelujemo u revitalizaciji starih narodnih običaja, od kojih neki i više od stoljeća nisu bili prisutni u ovom području. Zahvaljujući zajedničkim naporima Centra i istaknutih pojedinaca u turopoljskom kraju ponovno uključujemo mlade generacije te ih učimo starim običajima“, zaključuje.

Staroslavenska predodžba Jarilova povratka iz onostranog zaokružena je reinterpretacijom u vidu narativa o vitezu i svecu Jurju. Kršćanski patron vitezova, vojnika i mačevalaca zarivši oštricu u zmajovo srce, zauvijek nadvladava zlo, simbolički poručujući kako odbija služiti poganskim božanstvima te je vjeran samo Kristu. S obzirom na veliku zastupljenost u usmenoknjiževnim okvirima, njegov se kult pronalazi i zapadnjačkim bajkovitim prikazima o princezama i zmajevima. Slojevitost narativa o jednom te istom protagonistu ovjerava raskoš kulturološke, etnografske i religijske potke našeg prostora, što nam valja uvijek iznova upoznavati i baštiniti.

ODRŽAN 14. „DJEČJI KRANJČIĆ“ U KRIŽEVCIMA

Nagrade za dječje duhovno stvaralaštvo

U Hrvatskom domu u Križevcima 26. travnja održana je završna svečanost 14. Susreta hrvatskoga dječjega duhovnoga stvaralaštva „Stjepan Kranjčić“ za književno i likovno stvaralaštvo učenika osnovnih škola u Republici Hrvatskoj. Tom su prigodom dodijeljene nagrade učenicima najuspjelijih radova, likovni su radovi prikazani na prigodnoj izložbi *Kristali povjerenja*, dio književnih radova javno je izveden, a najširi je izbor radova po žanrovima (poezija, proza, igrokazi) objavljen u zborniku *Mostovi povjerenja*. Nakon toga je pisac i urednik u *Malom koncilu* Neven Drozdek, u suradnji s vjeroučiteljicom u Austriji Ivanom Pranjković, održao predavanje *Kršćanske vrednote u dječjem stvaralaštvu* za mentore, a učiteljice Lucija Martinčić i Jelena Kuzijev održale su radionicu za učenike. Svečanost je započela molitvom i prigodnim programom u čast preminulom papi Franji, a završena je obilaskom križevačke grkokatoličke katedrale Presvete Trojice. U ime organizatora Susret su predvodili ravnatelj OŠ Ljudevita Modeca Tomislav Bogdanović sa suradnicama Martinom Valec-Rebić i Danijelom Zagorec te cjelokupnim kolektivom škole, te predsjednica Udruge za promicanje znamenitih Križevčana „Dr. Stjepan Kranjčić“ Tanja Baran. Sudjelovao je predsjednik križevačkoga Gradskog vijeća Igor Erbežar.

U žanru poezije prvu je nagradu stručnog ocjenjivačkog suda za pjesmu *Koračam s Tobom* osvojila učenica 7. razreda OŠ Nikola Tesla iz Rijeke Korina Pištan Klement (mentorica Ivana Smolčić Padjen). Druga je nagrada

za pjesmu *Štela bi ti reći* pripala Karli Pranjić, učenici 7. razreda OŠ Pavao Belas iz Brdovca (mentorica Iris Radmanić). Treću je nagradu osvojila učenica 4. razreda OŠ Sveti Đurd Dora Kotišćak za pjesmu *Želim vjerovati* (mentorica Snježana Hranić). Nagrade za poeziju učenicima i mentoricama u ime pokrovitelja *Glasa Koncila*, koji je i nakladnik zbornika najuspjelijih radova, uručio je urednik u *Malom koncilu* Neven Drozdek.

U žanru proze prvu je nagradu stručnog ocjenjivačkog suda za priču *Knjiga najljepših priča* osvojila Marija Čosić, učenica 8. razreda OŠ Pavao Belas iz Brdovca (mentorica Ivanka Tomić). Drugu je nagradu za rad *Moj uzor* osvojila Ivona Agatić, učenica 6. razreda iz Brdovca koja se na natječaj javila samostalno, dok je treća nagrada pripala Nuši Kelava, učenici 7. razreda OŠ Alojzija Stepinca iz Zagreba za rad *Zec i jež* (mentorica Dragica Lovrić). Nagrade za prozu u ime Naklade Ljevjak uručila je Emica Calogjera Rogić.

U žanru igrokaza prvu nagradu stručnog ocjenjivačkog suda osvojila je Vanessa Vinčeković, učenica 8. razreda OŠ Andrije Kačića Miošića iz Donje Voće (mentorica Dubravka Tuđan). Druga nagrada za igrokaz *Izgubljeno povjerenje* pripala je Nikoli Grižiću, učeniku 6. razreda OŠ Pavao Belas iz Brdovca (mentorica Ivanka Tomić), a treću nagradu za igrokaz *Povjerenje se gradi* osvojila je učenica 7. razreda OŠ Matka Laginje iz Zagreba Mara Pavlović (mentorica Ljubica Bosilj). Nagrade za igrokaz osigurala je izdavačka kuća Školska knjiga, koja je darovala i tisak knjige najuspjelijih radova, a uručila ih je Marijana Brekalo.

Prvu nagradu za likovno stvaralaštvo struč-

Učenici nagrađeni za poeziju

nog ocjenjivačkog suda za rad *Pad i vrhunac povjerenja* osvojila je Klara Dropulić, učenica 8. razreda OŠ Alojzija Stepinca iz Zagreba (mentorica Dragica Lovrić). Drugu nagradu za likovno stvaralaštvo za rad *Lakoća leta* osvojila je Dora Horvat, učenica 4. razreda OŠ Mate Lovraka iz Zagreba (mentorica Iva Čukeli), dok je treću nagradu za rad *Utihni! Umu-kni!* osvojio Petar Cvetko, učenik 4. razreda OŠ Josipa Broza iz Kumrovcu (mentor Tomislav Krušlin). Nagradu za likovno stvaralaštvo u ime izdavačke kuće Verbum uručila je Dubravka Cimić-Mores.

Više je učenika i njihovih mentora dobio dodatne nagrade nakladničkih kuća Profil Klett i Ogranka Matice hrvatske u Križevcima.

Pokrovitelji završnoga susreta 14. „Dječjeg Kranjčića“ bili su Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih RH, Grad Križevci, Koprivničko-križevačka županija, *Glas Koncila*, Školska knjiga, te Prigorski Media d. o. o. Do-prinos organizaciji Susreta dale su križevačke župe sv. Ane te BDM Žalosne i sv. Marka Križevčanina, Destinacijska agencija Križevci, Pučko otvoreno učilište Križevci i roditelji učenika OŠ Ljudevita Modeca.

Završnoj je svečanosti prethodio natječaj koji je bio otvoren od 15. listopada do 15. prosinca 2024. godine s temom *povjerenje*. Na natječaj je pristigao 161 književni te 120 likovnih radova iz ukupno 76 škola s područja cijele Hrvatske i jedne škole s područja Bosne i Hercegovine. Na književni natječaj javila su se 144 učenika iz 45 škola te 14 učenika koji su se na natječaj javili samostalno. Natječaj je obuhvaćao tri žanra (poezija, proza, igrokaz) te su stigle 84 pjesme, 66 proznih radova i 11 igrokaza. Na likovni natječaj javilo se 119 učenika iz 49 škola te 6 učenika koji su se na natječaj javili samostalno. Na izložbi *Kristali povjerenja* izložen je 41 likovni rad, a za objavu u zborniku *Mostovi povjerenja* stručno je povjerenstvo izabralo 54 književna i 41 likovni rad.

Susret hrvatskoga dječjega duhovnoga stvaralaštva „Stjepan Kranjčić“ jedini je natječaj i susret za dječje duhovno književno i likovno stvaralaštvo na nacionalnoj razini u Hrvatskoj za djecu osnovnih škola. Nazvan je prema križevačkom župniku na glasu sveto-sti Stjepanu Kranjčiću koji je i sam pisao književne radove katoličke tematike.

OMH u Križevcima

REPORTAŽA IZ NICEJE UOČI VELIKOG JUBILEJA 1700 GODINA OD PRVOG EKUMENSKOG SABORA CRKVE

Povijest, vjera i umjetnost u srcu Niceje

Prvi nicejski sabor iz 325. godine bio je prekretnica u povijesti kršćanstva jer je po prvi put okupljeno crkveno vodstvo iz cijelog Rimskog Carstva kako bi zajednički raspravilo i definiralo temeljna pitanja vjere i crkvene discipline

Piše Vedran Obućina

Povjetarac lagano mreška plavu površinu Nicejskog jezera i uznemirava zelene krošnje tisuća maslina oko ove velike vode. Uskim putem između maslinika i jezera hodaju čitave delegacije prema gradiću Niceji. Godina je 325. a u gradu se skupljaju crkveni velikodostojnici. Dolaze Aleksandar, biskup Aleksandrije, Eustatije, biskup Antiohije, i Makarije, biskup Jeruzalema. Ima i viđenije svite. Među okupljenim ocima je i Nikola iz Mire, budući svetac zaštitnik pomoraca i djece. Euzebije Cezarejski će na temelju svojih spisa napraviti prvu veliku povijest Crkve. Tu je i biskup Perzije Ivan, a iz Europe dolazi iberijski biskup Hozije, potom Marko Kalabrijski, Cecilijan Kartaški, Nikasije Dižonski, te Dujam Stridonski, koji je pristigao iz Dunavske provincije. Naravno, došao je i Atanazije Aleksandrijski, koji će nakon dugih desetljeća uspona i padova postati jedan od četiri velika naučitelja Istočne crkve te jedan od crkvenih naučitelja Rimokatoličke crkve.

Sabor se odvija pod pozivom i pokroviteljstvom rimskog cara Konstantina Velikog. Teološke rasprave došle su do vrhunca i prijetje izravnim nasiljem i sukobima. Kako bi primirio stanje u Carstvu koje prolazi veliku administrativnu promjenu, Konstantin suočava biskupe s raznim pitanjima i daje im mogućnost da stvore prvo kodificirano učenje kršćanstva. Nakon Niceje ništa neće biti isto, a kršćanstvo će poprimiti oblike i vjerovanja kakva gajimo do danas. Naravno, sve su oči uprte u Euzebija Nikomedijskog, biskupa koji zastupa mišljenja svećenika Arija, čija su vjerovanja preplavila biskupije Azije i Afrike, s prijetnjom trajnog raskola u promišljanjima.

No, vratimo se zasad tom plavom jezeru. Danas su i jezero i grad poznati pod imenom İznik, što je turska inačica imena Niceja, u prastaroj regiji Bitiniji. U povijesti je ovaj gradić zasjaio tek par puta u svoj svojoj veličini. U vrijeme Rima i Bizanta dvaput je ugostio crkveni sabor. Potom je ponovno nestao iz sjećanja, sve dok ga nakon Četvrtog križarskog pohoda 1204. križari nisu prometnuli u središte Nicejskog Carstva, do 1261. kada su kršćanske vojske oslobodile Carigrad. Između 1331. i 1335. ovdje su vladali prvi sultani Osmanlija, Osman i Orhan, do preseljenja vladarskog dvora u susjednu Bursu. U blizini i Burse i Carigrada, Niceja je polako propadala dok se nije gotovo potpuno izgubila iz sjećanja.

Područje je poznato po maslinarstvu, a tradicijski način izlova ribe, osobito soma, zaštićen je i na međunarodnoj razini. İznik je daleko najpoznatiji po keramičkim pločicama, koje predstavljaju vrhunac osmanske keramičke umjetnosti 15. i 16. stoljeća. Prepoznatljive su po izuzetnoj kvaliteti, živopisnim bojama – osobito tirkiznoj, kobaltno plavoj, crvenoj i zelenoj – te složenim floralnim i geometriziranim motivima koji odražavaju spoj islamske estetike i utjecaja

Impresivne zidine okružuju središte moderne Niceje

Mjesto održavanja Drugog nicejskog sabora 787. godine

Prikaz podvodne bazilike u kojoj se najvjerojatnije održao Prvi nicejski sabor 325. godine

Unutrašnjost džamije Aja Sofija s ranokršćanskim freskama iz vremena kada je bazilika Svete Mudrosti ugostila Drugi nicejski sabor

ja bizantske i perzijske umjetnosti. Najčešće su se koristile za dekoraciju džamija, palača i drugih reprezentativnih građevina, a njihova izrada zahtijevala je visoku razinu majstorstva u oblikovanju i glaziranju keramike.

Od Konstantina do Arija: prekretnica Prvog nicejskog sabora

Dugo se nije sa sigurnošću znalo gdje je točno održan Prvi nicejski sabor, jer se susret odvijao u palači cara Konstantina Velikog koja se nalazila unutar gradskih zidina, blizu obale jezera, ali stoljeća su prošla a da se nije saznalo gdje točno. Ipak, u narodu je ostalo ime Bazilika, što je danas i naziv četvrti uz samo jezero. Podvodna bazilika otkrivena je 2014. godine sasvim slučajno, kada su arheolozi proučavali satelitske snimke i fotografije iz zraka. Nalazi se oko 20 metara od sjeverozapadne obale jezera İznik, pod vodom na dubini od oko 1,5

do 2 metra, i datira se u 4. ili 5. stoljeće. Bazilika je građena u obliku trobrodne crkve s apsidom i kolonadama, tipičnima za ranokršćansku arhitekturu, a pretpostavlja se da je posvećena sv. Neofitu, ranokršćanskom mučeniku iz Niceje. Arheolozi vjeruju da je potonula tijekom snažnog potresa koji je pogodio regiju u 8. stoljeću. Zbog izuzetne povijesne vrijednosti i izvrsne očuvanosti, planirano je pretvaranje lokaliteta u podvodni arheološki muzej.

Prvi nicejski sabor iz 325. godine bio je prekretnica u povijesti kršćanstva jer je po prvi put okupljeno crkveno vodstvo iz cijeloga Rimskog Carstva kako bi zajednički raspravilo i definiralo temeljna pitanja vjere i crkvene discipline. Najvažnija odluka bila je usvajanje Nicejskog vjerovanja, koje je jasno proglasilo božanstvo Isusa Krista, naglašavajući da je on „istobitan s Ocem“ (grč. *homooúsios*), čime se odlučno suprotstavilo učenju Arija koji je tvrdio da je Krist stvo-

ren i podređen Ocu. Sabor je tako postavio temelj za pravovjerje u kršćanstvu, definirao kriterije kršćanskog jedinstva i označio početak sustavnog oblikovanja dogme. Također je pokazao novu povezanost Crkve i Carstva, jer je sabor sazvao i vodio car Konstantin, što je označilo početak ere careva kao zaštitnika i sudionika u crkvenim poslovima, s dalekosežnim posljedicama po dogmatiku, fundamentalnu teologiju i ekleziologiju sve do naših dana. Od ostalih pitanja, sabor se bavio određivanjem datuma Uskrsa, Melecijevim raskolom, valjanošću krštenja heretika, itd. Spisi samoga sabora nisu sačuvani. Pretpostavlja se da su ih uništili arijanci koji su naknadno uspjeli odnijeti premoć u Carigradu.

Duhovna i kulturna baština kroz stoljeća

Drevna Niceja, danas tiho ali veličanstveno mjesto, očarava svojim impresivnim obrambenim zidinama koje još uvijek okružuju grad u gotovo potpunom opsegu, dužine oko pet kilometara. Unutar zidina nalaze se brojni arheološki i sakralni spomenici, uključujući ostatke crkava, džamija, hama-ma i drevnih trgova. Među njima je crkva Svete Mudrosti, upravo je u toj crkvi 787. godine održan Drugi nicejski sabor, na kojem je obnovljeno štovanje svetih ikona nakon razdoblja ikonoklazma. Izgrađena u 6. stoljeću tijekom vladavine bizantskog cara Justinijana I., crkva je bila središte teoloških rasprava i simbol povratka liturgijskoj umjetnosti. Nakon osmanskog osvajanja, pretvorena je u džamiju Aja Sofija. Za razliku od carigradske Mudrosti, ova nije sakrila kršćanske freske koje se mogu slobodno razgledati.

Najljepše je iznenađenje Gradski muzej. Nedovoljno prepoznat, ovaj muzej nikoga ne može ostaviti ravnodušnim. Nicejski muzej (İznik Müzesi), smješten u osmanskoj zgradi nekadašnjeg imareta sultana Murata I. iz 14. stoljeća, predstavlja riznicu bogate povijesti grada koji je bio važan u antičkom, bizantskom i osmanskome razdoblju. Muzej izložbama obuhvaća širok raspon artefakata – od helenističkih skulptura, rimskih mozaika i bizantskih relikvija do prelijepih iznik pločica i keramike po kojoj je grad svjetski poznat. Među najvrednijim izlošcima su fragmenti ranokršćanskih mozaika, križeva, natpisa i relikvijara koji potječu iz vremena kada je Niceja bila domaćin Prvom i Drugom ekumenskom saboru, kao i predmeti povezani s bizantskim bogoslužjem. Zgrada muzeja sama po sebi odiše poviješću, a mirno dvorište s pogledom na jezero stvara ozračje idealno za razmišljanje o slojevima civilizacija koje su oblikovale ovaj kraj.

IZDVAJA VESNA KUKAVICA

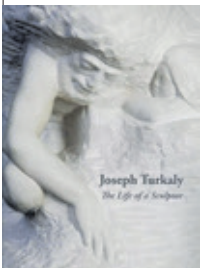
PREDAVANJE O KIPARU OSCARU NEMONU U LONDONU — Uz 40. obljetnicu smrti hrvatskog kipara s polustoljetnom britanskom adresom Oscara Nemonu (Osijek, 13. III. 1906–Oxford, 13. IV. 1985) u Londonu je ovih dana održano predavanje u tamnošijem Freudovom muzeju pod naslovom *Sigmund Freud i kipar Oscar Nemon*. Predavanje je održala kipareva kćer lady Aurelia Young u sklopu završnice izložbe *Women & Freud: Patients, Pioneers, Artists*. Predavačica je ovom prigodom podsjetila javnost kako je jedan od najutjecajnijih mislilaca 20. stoljeća i utemeljitelj psihoanalize pristao pozirati pred mladim kiparom iz Osijeka. Portret Freuda je naručilo Bečko psihoanalitičko društvo u povodu Freudova 70. rođendana (1931). To će uspjeti djelo Ne-

Freud pozira osječkom kiparu Oscaru Nemonu

monu s vremenom donijeti slavu portretnog kipara i što je još važnije – utjecajna poznanstva koja su mu stvarala nove i umjetničke i životne prilike. Nemon je umjetnik koji neupitno ima svoje mjesto u hrvatskoj i europskoj povijesti modernog kiparstva, čija djela krasi javne prostore metropola poput Beča, Bruxellesa, Londona i Toronta, uključujući i umjetnikov rodni Osijek, koji će mu prirediti izložbu uoči nadolazeće 120. obljetnice rođenja. Nemon je portretirao niz znamenitih osoba svoje epohe poput kraljice Elizabete II., Churchilla, Margaret Thatcher, urednika *The Timesa* Wickhama Steeda, predsjednika Druge internacionale Emilea Vandervelde, dvojicu američkih predsjednika Dwighta Eisenhowera i Harryja S. Trumana, francusku psihoanalitičarku princezu Mariju od Grčke (Marie Bonaparte), belgijskog premijera Paul-Henrija Spaaka, koji se pozicionirao kao prvi predsjednik Glavne skupštine UN-a. Među Nemonove istaknutije modele uvrštava se i biokemičar i kasniji nobelovac Ernst Chain, koji je terapijom penicilinom, tada još u vrlo ranoj fazi primjene, spasio život kipareve supruge.

MONOGRAFIJA IZ CLEVELANDA O KIPARU JOSIPU TURKALJU — Sintetska monografija *Joseph Turkaly - The Life of a Sculptor* objavljena je u Clevelandu prigodom stogodišnjice umjetnikova rođenja. Knjigu o Josephu Turkalju (Rakovica, 1924–Cleveland, 2007) tiskala je umjetnička Zaklada obitelji Turkaly (SAD). Raskošna monografija na 236 stranica prati njegov put od skromnog hrvatskog sela do galerija diljem svijeta. Uvodnu studiju je napisao američki povjesničar umjetnosti Henry Adams, dok biografiju potpisuje kiparev sin Thomas. Dizajn i grafičko oblikovanje knjige potpisuje istaknuti umjetnički fotograf Frank Prpić. Knjiga

sadrži brojne skice, arhivske fotografije djela, sponane fotografije iz ateljea te obiteljske slike. Tekst je tematski podijeljen u četiri razdoblja kipareva života od Akademije likovnih umjetnosti u Rimu, gdje je stekao titulu magistra, do asistent-ske pozicije kod kipara Ivana Meštrovića na Sveučilištu Notre Dame do preseljenje

u Cleveland, gdje je nastavio kao sveučilišni profesor predavati i stvarati u Gilmour Academy.

TRI DESETLJEĆA GOSPODARSKE I KULTURNE PROMOCIJE HRVATSKE U KANADI — Kanadsko-hrvatska gospodarska komora / The Canadian-Croatian Chamber of Commerce, utemeljena 1995, afirmira poslovnu izvrsnost svoga članstva, kao i kulturna postignuća u lokalnoj zajednici kanadskih Hrvata, dodjeljujući godišnje nagrade za *Business Excellence* u nekoliko kategorija. Usto, valorizira prinose hrvatske iseljeničke zajednice domaćinom društvu Ontarija. Dana 2. svibnja održan je 21. susret kanadsko-hrvatskih gospodarstvenika u Burlington Convention Centru (Burlington, ON). Na svečanoj večeri susreta sudjelovalo je više od 700 uzvanika, među kojima su najavljene zvijezde iz svijeta politike, sporta, medija, kulture te diplomacije. Glavnu gošću Ivu Olivari intervjuirao je na sceni najslavniji živući američki Dalmatinac Peter Radovich, ovjenčan s čak 45 Emmyja.

U Maloj dvorani Matice hrvatske govorilo se o digitalizaciji hrvatskog tiska u inozemstvu, kao i osnivanju Muzeja iseljeničtva

TRIBINA TRAGOVIMA HRVATA U NOVOME ZELANDU, PUTOPISNO ISTRAŽIVANJE PISANIH IZVORA, MATICA HRVATSKA, 8. TRAVNJA

Digitalizacija iseljeničkog nasljeđa

Auckland, Novi Zeland

Cilj je istraživačica prikupiti sve tiskovine iz iseljeničtva diljem svijeta te ih digitalizirati u bibliografske jedinice koje će biti dostupne *online*

Piše Ena Mikolčić

Odjel za međunarodnu suradnju i iseljeničtvo Matice hrvatske organizirao je 8. travnja u Maloj dvorani Matice hrvatske tribinu *Tragovima Hrvata u Novome Zelandu, putopisno istraživanje pisanih izvora* na kojoj su Ivana Hebrang Grgić te Ana Barbarić iznijele svoj detaljan rad i istraživanje, ali i avanture s putovanja u Novi Zeland. Događaj je moderirala Tuga Tarle, a na samome početku pozvala je i Danicu Baričević, izaslanicu predsjednika Hrvatskog sabora Gordana Jandrokovića, da se obrati okupljenima s nekoliko riječi. Danica Baričević pohvalila je angažman oko ovakvih istraživanja te pružila podršku u radu i u inicijativi osnivanja Muzeja iseljeničtva.

Moderatorica je u nekoliko je navrata spomenula važnost Muzeja iseljeničtva u Hrvatskoj, koji bi sadržavao bogatstvo hrvatskog iseljeničtva u svijetu, o kojemu šira javnost vrlo malo zna. Nasreću, danas „u Hrvatskoj imamo stručnjake, znanstvenike koji se u posljednje vrijeme ozbiljno bave tom temom i koji su do sada već donijeli neke konkretne rezultate“, rekla je Tuga Tarle.

Ivana Hebrang Grgić predstavila je istraživanje publikacija Hrvata u Novome Zelandu, poput knjiga, novina i časopisa, kojim se bave još od 1818. godine. Uvodno je publika saznala nekoliko informacija o samome iseljavanju Hrvata u Novi Zeland, u čemu se mogu pronaći mnoge sličnosti s današnjim useljavanjem migranata s Dalekog istoka u Hrvatsku zbog posla. Hrvati su započeli s iseljavanjem na Novi Zeland u drugoj polovici 19. stoljeća, a nastanjivali su se najviše na sjeveru države oko grada Aucklanda, gdje ih je i danas najviše. Dolazili su najčešće iz Dalmacije, naselja u neposrednoj blizini Biokova te s otoka, a radili su teške fizičke poslove poput iskapanja smole drva kauri, korištene za stvaranje lakova. S obzirom na to da je tada Hrvatska pripadala Austro-Ugarskoj Monarhiji, Dal-

matinci su u Novome Zelandu nazivani Austrijancima, o čemu postoje zapisi i osobni dokumenti iseljenika.

Prve novine koje su izašle na hrvatskom jeziku u Novome Zelandu zvale su se *Bratska sloga*, a objavljene su 1899. godine. Postoje samo četiri broja tih novina, a prekid naklade rezultat je nekoliko okolnosti: većinom su ljudi bili nepismeni, pa kada bi netko znao čitati, čitao je ostalima na-

Naslovnica novina *Bratska sloga* od 26. lipnja 1899, Auckland, Novi Zeland

glas, zbog čega novine nisu imale dovoljan broj kupaca. Engleski jezik Hrvati nisu znali kako bi proširili sadržaj i došli do većeg broja čitatelja, a u novinama su mogli pronaći informacije koje su im bitne, poput cijena smole koju iskapaju. Novine su sačuvane u Nacionalnoj knjižnici Novoga Zelanda u Wellingtonu, zahvaljujući uredniku koji je već tada bio svjestan važnosti tiskovina i knjižnica, a sada su zajedničkim radom istraživačica i navedene knjižnice ti brojevi digitalizirani i dostupni *online*.

Stvaranje platforme za nova istraživanja

Ana Barbarić redovna je profesorica na Odsjeku za informacijske i komunikacijske znanosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu, s Katedre za bibliotekarstvo i iz njezina posla potječe interes za tisak.

Cilj ovih dviju istraživačica jest pomoću projekata prikupiti sve tiskovine iz iseljeničtva diljem cijeloga svijeta te ih digi-

talizirati u bibliografske jedinice koje će biti dostupne *online*, a kojima one dodaju vrijednost komentarima o širem kontekstu tih tiskovina. Svrha tako ekspanzivnog istraživanja bila bi stvaranje platforme kojoj će znanstvenici različitih polja najprije pristupiti prilikom bavljenja bilo kojom temom povezanom s hrvatskim iseljeničtvom i tako poticati interdisciplinarno bavljenje hrvatskim iseljeničtvom i kulturom koju iseljenici iz Hrvatske čuvaju i razvijaju na različitim kontinentima.

S obzirom na to da je želja obuhvatiti ukupno hrvatsko iseljeničtvo diljem svijeta, svijest o veličini takvog zaloga ne izostaje. Mnoga se znanstvena istraživanja susreću s raznim izazovima, pa tako i ovo. Tema je vrlo opsežna i nema previše istraživača zainteresiranih za dijasporu i tiskovine iseljenika, a financiranje putovanja u „zabačene“ krajeve svijeta priča je za sebe. Ivana Hebrang Grgić i Ana Barbarić na tu su temu pohvalile Filozofski fakultet kao njihovu polazišnu instituciju, koja putem institucionalnih projekata u stvarnosti financira većinu troškova istraživanja. Svakako, kako i same profesorice kažu, „uz stalne izvore financiranja, istraživanje i prikupljanje informacija teklo bi jednostavnije i brže“.

Projekt digitalizacije svih tiskovina Hrvata diljem svijeta velik je zaloga i u kontekstu ažurnosti podataka – *online* biblioteke trebale bi se neprestano nadopunjavati novim, aktualnim sadržajima i objavljenim tiskovinama. U tome im može pomoći suradnja s mnogim knjižnicama diljem svijeta koje su već obradile neke tiskovine u vlastite biblioteke, kako bi se podaci jednostavno preuzimali, umjesto da se moraju ponovno obraditi za hrvatsku platformu koja okuplja toliku količinu podataka.

Putovanje ovih odvažnih istraživačica na Novi Zeland rezultiralo je još jednom tiskovinom; Ivana Hebrang Grgić i Ana Barbarić objedinile su svoje spoznaje o Hrvatima u Novome Zelandu u knjizi naslova *Ni s kućom ni bez kuće*, koja je prevedena i na engleski jezik te naslovljena *Their Faraway Home*, obje u izdanju Naklade Ljevak. Osim ovih dviju autorica, još ima pojedinih istraživača hrvatskog iseljeničtva, pa je tako najavljen idući susret u organizaciji Odjela za međunarodnu suradnju i iseljeničtvo Matice hrvatske u svibnju, na kojem će publika saznati više o Hrvatskoj bratskoj zajednici u Sjevernoj Americi.

ORATIO PRO CROATIA – GOVOR ZA HRVATSKU. 500. OBLJETNICA (1522. – 2022.), ZBORNIK RADOVA, UR. TOMISLAV GALOVIĆ

Novi temelj za buduće istraživače hrvatske povijesti

Zbornik je nastao kao rezultat znanstvenog skupa održanog u svrhu komemoracije i obilježavanja 500. obljetnice jednog od najpoznatijih govora hrvatske povijesti, *Oratio pro Croatia* Bernardina Frankapana, njegov apel Europi da pomogne napadnutoj Hrvatskoj, koji je postao simbolom teškog vremena, ali i neumornosti u borbi i ustrajnosti

Piše Ivan Buljević

Oplemeniti obljetnicu nekog povijesnog događaja prigodnom znanstvenom monografijom, zbornikom, skupom ili bilo kojim oblikom povijesnog istraživanja, možemo se složiti, jedan je od najboljih i najtrajnijih načina obilježavanja i proslave (u slučaju da prigoda to zahtijeva). Upravo smo toga svjesni u 2025. godini, u kojoj obilježavamo 1100. obljetnicu Hrvatskog Kraljevstva, za čiju proslavu se, naravno, nadamo upravo takvim postignućima, poput ovog zbornika radova koji ovdje predstavljamo.

Ovaj zbornik, kao što mu i sam naslov govori, nastao je upravo kao rezultat znanstvenog skupa održanog 2022. godine u svrhu komemoracije i obilježavanja 500. obljetnice jednog od najpoznatijih govora hrvatske povijesti, *Oratio pro Croatia* Bernardina Frankapana, njegov apel Europi da pomogne napadnutoj Hrvatskoj – koja se nalazi na meti pljačkaških i osvajačkih pohoda Osmanlija. To razdoblje jedna je od prekretnica hrvatske povijesti: teritorij Hrvatske sveden je na „ostatke ostataka“, samo četiri godine kasnije dogodit će se Mohačka katastrofa, gdje će Ugarsko-Hrvatsko kraljevstvo izgubiti daljnji teritorij, a sama Hrvatska će izabrati habsburškog vladara kao novog suverena. Dakle, koliko god je situacija nagnala Bernardina na ovakav potez, ona će u nadolazećim godinama postati znatno teža. Uzevši sve to u obzir, *Govor za Hrvatsku* Bernardina Frankapana u narodnoj je svijesti postao simbolom tog teškog vremena – ali isto tako simbolom neumornosti u borbi i ustrajnosti.

Petstota obljetnica u Ogulinu

Spomenuti skup, službenim imenom znanstvena tribina *Obilježavanje 500. obljetnice Govora za Hrvatsku (Oratio pro Croatia) Bernardina Frankapana Modruškog, održanog u Nürnbergu 1522. godine*, održan je u Ogulinu 1. i 2. listopada 2022, u zajedničkoj organizaciji Ogranka Matice hrvatske u Ogulinu, Odjela za povijest Matice hrvatske i Katedre Čakavskog sabora Modruše. Detaljnije podatke o samom kontekstu događaja, izlagačima (koji su potom postali autori tekstova u zborniku), njihovim radovima te o historiografiji koja se bavi ovom tematikom donosi u uvodniku urednik zbornika Tomislav Galović. Zahvaljujući njegovom trudu, urednički posao ovog izdanja obavljen na zavidnoj i uzornoj razini. Izlaganja s originalnog skupa predstavljena su kao punokrvni znanstveni radovi, s pripadajućim znanstvenim aparatom i potpunom biblio-

grafijom nakon svakog rada. Osim korisnih sažetaka na engleskom jeziku i fotomaterijala unutar članaka, valja istaknuti i rijetkost u ovakvim zbornicima – izrađeno kazalo geografskih pojmova i osobnih imena, koje olakšava rad budućim istraživačima i čitateljima.

Možemo ponosno reći da je historiografija koja se bavi Bernardinovim govorom, njegovim likom i cjelokupnim kontekstom situacije općenito na prilično zavidnoj razini. Održani skup dodatno je produbio istraživanja, dok je izlazak pisanih i proširenih verzija održanih izlaganja omogućio njihovu trajnu valorizaciju. Novo kritičko izda-

Izd. Arvalis i Matica hrvatska, Zagreb, 2024.

nje *Govora za Hrvatsku*, koje su priredili Ivan Jurković i Violeta Moretti, postavilo je nove temelje za sve buduće istraživače. Posebno vrijedan doprinos donosi govor Mirjane Matijević Sokol, održan prilikom predstavljanja ovog izdanja na skupu u Ogulinu 2022, koji je također uključen u objavljeni zbornik. Ona je sažela važnost novoga izdanja, njegove prednosti i perspektive preciznije, jasnije i sažetije nego itko drugi. Iako se sažetak njezina predstavljanja novoga kritičkog izdanja u samom zborniku nalazi kronološki na kraju – ovdje je bitno napomenuti na početku, upravo jer je kritičko izdanje samog *Govora* nezaobilazna polazišna točka s koje će historiografija odsad morati kretati kada bude obrađivala ovu temu. Ta činjenica sama po sebi govori o važnosti posla koji su obavili Jurković i Moretti.

Kontekst Bernardinova govora

Već spomenuto novo izdanje *Govora za Hrvatsku* sadržajno savršeno komplementira ovaj zbornik – dočim je jedan izdanje izvornika, s kratkim kontekstom kako bi ipak dje-lo moglo stajati „samostalno“, tako se ovaj zbornik ne bavi analizama samog govora ili njegovih dijelova, već kontekstom vremena u kojem se odvio, samim Frankapanima, akterima te posljedicama. Dakle, oba izdanja koja su predstavljena 2022, nisu međusobno u sukobu sadržaja, nego dapače, u vrlo dobro zamišljenom suživotu. To nam je jasno kada pogledamo sadržaj i naslove samih radova, kojih je (ne računajući predgovor i spomenuto predstavljanje knjige) ukupno sedam. Iako je u slučajevima gdje nemamo poveći broj radova, blago nezahvalno identificirati pojedine tematske cjeline, one se ipak naziru: prva među njima bavi se širim hr-

vatskim i europskim kontekstom u vrijeme Bernardina Frankapana, a s posebnim osvrtom na ratne prijetnje.

Prvi rad u zborniku uradak je Borislava Grigina pod naslovom *Kraljevi Jagelovići i obrana Hrvatske od Osmanlija: između želja i mogućnosti*. U njemu autor analizira mogućnosti obrane južnog dijela Ugarskog Kraljevstva pod vlašću dinastije Jagelovića, zaključujući da obrana Hrvatske nije trpjela zbog nedostatka interesa Jagelovića, već zbog duboke „strukturne slabosti“ kraljevstva. Širi srednjoeuropski kontekst, s naglaskom na Sveto Rimsko Carstvo, donosi Alexander Buczynski u radu *Unutarnji i vanjski neprijatelji Svetog Rimskog Carstva. Srednjoeuropski kontekst govora Bernardina Frankapana 1522. godine*. Ovaj rad nudi intrigantan prikaz konteksta, ukazujući na to koliko su njemački staleži bili svjesni prijetnje osmanskih napada, unatoč zahtjevnoj političkoj situaciji na „domaćem“ planu – ponajviše zbog netom prije nastalog reformacijskog pokreta Martina Luthera.

Povijesni akteri Hrvatske

Idući tematski blok zapravo je kontekstualizacija i dublja obrada same plemićke obitelji Frankapan kao povijesnih aktera, a to nam otvara rad Ivana Jurkovića *Frankapanski Modruš s Tržan-gradom na slici „Sveto Rodbinstvo“ Jana van Scorela u Obervellachu*. U njemu nam je prikazana priča i proces identifikacije dosad najstarijeg poznatog prikaza grada Modruša, kao i opasnost od osmanskih osvajača koja je tad prijetila. Ono što je također zanimljivo primijetiti, jest snaga kulturno-političkih veza Frankapana i njihove uloge kao naručitelja umjetnosti. Rad Roberta Kurelića *„Grafen von Krabaten“: neobična oznaka za Frankapane u kasnosrednjovjekovnim njemačkim izvorima* još jednom apostrofira značenje važnost Frankapana kao plemića i magnata. Naime, Kurelić pokazuje da ni jedna druga plemićka obitelj, ma koliko njihova važnost bila, nije u izvorima te provenijencije bila nazvana „grofovi Hrvatske“ – što je svakako važan i intrigantan podatak za istraživače ovog razdoblja.

Nadalje, zadnja tri rada možda nemaju neku dublju intrinzičnu povezanost, ali ipak su povezani nitima motiva ratnih zbivanja na hrvatskome području. Prvi u nizu je tekst Hrvoja Kekeza *Crkva u kasnosrednjovjekovnom kulturnom krajoliku. Konačno osmansko pustošenje svetišta Blažene Djevice Marije od Čudesa u Oštarijama 1521. godine*. U njemu analizira okolnosti i posljedice pustošenja ovog svetišta od strane osvajača, ali pokazuje još jednu zanimljivost kroz ovaj *case study* – kako su svetišta, crkve i samostani uvijek na metama osvajača i pljačkaša kroz povijest; od vikinškog napada na samostan Lindisfarne 793. pa do osmanskih upada i osvajanja, takvi prizori nasilja uvijek izazivaju žestoke reakcije koje odjekuju cijelom onodobnom kršćanskom Europom.

Tekst Vedrana Klaužera *„Šaljite praha i provijanta!“ Unutrašnjoaustrijsko financiranje hrvatske obrane u prvoj polovici 16. stoljeća* važan je za razumijevanje funkcioniranja logistike obrane hrvatskog teritorija nakon Mohačke katastrofe i ulaska u novu državnu zajednicu.

Cijeli zbornik kvalitetno zaokružuje Željko Holjevac direktno se vežući na *Oratio pro Croatia* tekstom *Posljedice Bernardinova govora: Ogulinska kapetanija*. Radi se (dopunjenom) izvratku iz šireg autorova djela *Ogulin-*

ska pukovnija (1746. – 1873.), u kojem govori o genezi ratne organizacije dijela hrvatskog prostora – zanimljivo, upravo se u ispravi Bernardina Frankapana Ogulin prvi put i spominje, što je bio pogodan završetak bloka znanstvenih izlaganja na skupu, a vrlo je primjeren završetak i zborniku radova.

Egzemplaran zbornik

U svijesti većine Hrvata *Govor za hrvatsku* prisutna je tema – o njemu se uči u školama, on se spominje u javnom diskursu, osobnim razgovorima i drugim mjestima. Osim toga, on je i moderan – ne samo u smislu da je Hrvatska proživjela još jedan napad na svoj teritorij nedavno, baš kao u Bernardinovo doba, već i u današnjem okružju svjetskih događaja, prije svega rata i nesigurnosti, za-laganja Bernardina Frankapana pred „međunarodnom zajednicom“ toga doba svakako su suvremena. Upravo zbog toga, on i njegov govor vrlo su intrigantni i prisutni u kulturi i historiografiji – a takve je popularne teme potrebno još više znanstveno secirati i analizirati.

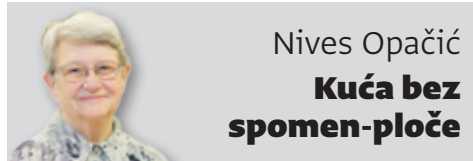
Stoga je ovaj zbornik radova važan i egzemplaran. Važan jer, iako su znanstveni kolokviji, skupovi i simpoziji svakako mjesto inovacije i rasprave, uglavnom nisu toliko dostupni široj publici i podložni su zaboravu; osim ako se, kao u našem slučaju, rezultate takvog rada trajno zabilježi. Unutar ovoga kratkog osvrta prikazali smo važnost teme, a urednik i autori tekstova to su napravili još bolje – tako da nema sumnje o doprinosu historiografiji te koraku da se obrađa Bernardina Frankapana kao povijesne ličnosti zaokruži. Zbornik je i egzemplaran, budući da je sadržajno i tehnički obrađen na vrlo kvalitetan način: sadrži sve važne elemente (koji se ponekad znaju izostaviti) poput bilježaka pri dnu stranice, bibliografije na kraju svakog teksta, kazalo te koristan predgovor. Također, sama duljina je odgovarajuća – dvjestotinjak stranica teksta pokazuje kako je sadržano sve što je potrebno i važno, a opet bez dodavanja i umjetnog „napuhivanja“.

Na kraju možemo izraziti zahvalnost svima koji su na ovom projektu radili, oboga-tivši time hrvatsku historiografiju, te izraziti nadu kako će se na ovakav, vrlo primjeren način obilježavati i buduće obljetnice povijesnih događaja hrvatske povijesti, a pogotovo ova koja nam predstoji u 2025.

Pratite portal

MISAO.HR

odraz hrvatske stvarnosti

Nives Opačić
**Kuća bez
spomen-ploče**

Rudolf Filipović i Mala crvena koka

Rudolf
Filipović
(1916–2000)

Izvor: Proleksis enciklopedija

Profesora Filipovića
poznavala sam po njegovu
najpoznatijem djelu, *Englesko-
hrvatskom rječniku* iz 1955.

Boris Beck
**Paradoksi
kulture**

Snimio Massimiliano Migliorato / PIXSELL

Papine cipele i *mysterium lunae*

Glomazne cipele pape Franje u potpunom su skladu s njegovim životom

Franji je bilo nezamislivo da mirno sjedi na Petrovoj katedri i utjelovljuje Tradiciju. On je zapravo cijelo vrijeme trčao za Isusom, u onim smjerovima gdje je mislio da bi on mogao biti

Na početku ove rubrike rekla sam da ću najprije pisati o ljudima koje sam i osobno poznavala, a mislim da zaslužuju spomen-ploču na kući u kojoj su nekoć stanovali. Toga se i sada držim – i čudim se koliko sam zaslužnih ljudi za hrvatsku znanost, umjetnost i kulturu zapravo poznavala.

Profesora Rudolfa Filipovića poznavala sam po njegovu najpoznatijem djelu mnogo prije nego što sam ga i osobno upoznala. To je, naravno, njegov *Englesko-hrvatski rječnik*, koji je od prvog izdanja 1955. godine do 2004. godine izašao u 25 izdanja. Kasnije je bilo i drugih takvih rječnika (npr. onaj Željka Bujasa i/ili specijalizirani rječnici Vladimira Ivira), no Filipov (kako su ga zvali suradnici) bio je prvi i kao da mi je bio i jedini. Koliko god bilo možda čudno što sam deset godina nakon završetka Drugoga svjetskog rata učila u školi njemački kao prvi strani jezik, engleski sam, vjerojatno pod tatinim utjecajem, učila u ono poratno vrijeme svakako: najprije privatno kod nekih starih Engleskinja koje su se na neko vrijeme zatekle u Zagrebu, pa u raznoraznim ustanovama gdje su se održavali tečajevi engleskoga jezika (npr. u onoj kući usred nekadašnjega Popovog vrta, kasnije se to, mislim, zvalo Kulturni centar Ribnjak), a potom i kao fakultativni predmet (drugi strani jezik) u gimnaziji.

Zašto kažem da me tata potaknuo na učenje engleskog jezika? Kao kuriozum mogu navesti da je moj tata (koji za „one“ države, Jugoslavije, nije podigao niti pasoš, pa nije uopće putovao izvan Hrvatske) kao odrastao čovjek odlazio na tečajeve engleskog jezika u Američku čitaonicu, onomad na Zrinjevcu. Htio je koliko-toliko naučiti taj jezik. Sjećam se da sam još kao dijete dobivala za Božić i/ili rodendane neke engleske knjižice (neznano odakle), sve su mi tada bile vrlo lijepe i uvelike su se razlikovale od onoga što se tada

moglo naći u našim knjižarama, no najbolje se sjećam jedne *Male crvene koke* (*Little Red Hen*), na kojoj se engleski učio tako da je na određenim mjestima trebalo umetnuti riječ koja je bila ispuštena. Tu sam koku zapamtila najviše po tome što je uvijek pitala prijatelje da joj pomognu u raznim aktivnostima, a oni su je uglavnom odbijali i sve bi se svelo na: onda ću to morati napraviti sama. Koliko sam se puta poistovjetila s tom malom crvenom kokom?! I pritom dobro naučila jednu našu poslovicu: Uzдай se u se i u svoje kljuse! Strane jezike kao studijske grupe nisam studirala. Bila sam toliko stroga i odgovorna prema sebi da sam osjećala kako ni za jedan studij stranih jezika nemam dovoljno predznanja tih jezika. Tko bi i pomislio na to da ću jednoga dana biti stručna suradnica profesora Rudolfa Filipovića, kojega se s poštovanjem sjećam?

Rudolf Filipović rođen je 15. rujna 1916. u Zlataru, a umro je 20. prosinca 2000. u Zagrebu. Bio je filolog, anglist. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu diplomirao je 1940. engleski i francuski jezik u prvoj generaciji studenata koji su studirali engleski. Doktorirao je 1948. a 1950. osnovao je Katedru za engleski jezik, na kojoj 1957. postaje izvanredni, a 1961. redovni profesor. Svojim predanim radom postaje 1979. i redovni član HAZU (prije JAZU).

Profesor Filipović bio je i dobar organizator, pa je osnovao Institut za lingvističku Filozofskoga fakulteta (kasnije Zavod), a pokrenuo je i više lingvističkih časopisa: *Suvremena lingvistika*, *Studia Romanica et Anglicae Zagrabienis*, *Strani jezici*, *Filologija*. Bio je vrlo agilan u radu svoje ustanove, pa je od 1972. do 1974. bio i dekan Filozofskoga fakulteta.

Sada nastupa moje poznanstvo i suradnja s profesorom Filipovićem. Već na poslijediplomskom studiju lingvistike 1970-ih godina zainteresirala sam se za njegove projekte.

također nije vadio iz ormara. Nakon što su mu se mediji narugali da izgleda kao Djed Mraz, više to nije ponovio, no nakana je bila plemenita – htio je pokazati da čuva i slijedi Tradiciju, što zapravo i jest papin posao. Do smrti je nosio papinske crvene cipele, a u njima je i pokopan, za razliku od svojeg nasljednika kojemu su na odru, ispod bijele reverende, virile one njegove glomazne i kvrgave cipeletine, kakve bi bolje pristajale komičnom seoskom popu poput Don Camilla nego Petrovu nasljedniku.

Uoči konklave kardinali održavaju niz sastanaka kako bi se upoznali i predstavili prije tajnog glasanja, a Jorge Bergoglio izgovorio je 2013. na pretposljednem takvom sastanku, 9. ožujka, samo nekoliko rečenica, iz glave, koje su izazvale veliko zanimanje i u konačnici pospješile njegov izbor. Na pripremnom sastanku Kardinalskoga zbora uoči ulaska u Sikstinu – kako kaže u Franjo u autobiografiji koju je napisao u suradnji s Carlom Mussom – prišao mu je jedan kardinal i, vezano za njegov govor, rekao: „Pa da, trebao bi nam netko da učini sve to...“ Nakon trećeg glasanja, za vrijeme ručka u refektoriju Svete Marte, havanski nadbiskup Jaime Lucas Ortega zamolio ga je tekst tog govora, koji je za njega Bergoglio tada rekonstruirao po sjećanju, na što mu je ovaj odgovorio: „O, hvala, tako ću odnijeti kući uspomenu na papu“, što je Bergoglio otklonio kao šalu.

Ali nije bila šala, Ortega je Bergoglijeve bilješke pročitao dva tjedna kasnije u kubanskoj katedrali na misi posvete ulja, a mi ih ovdje navodimo iz papine knjige *Nadađ se*: „Kad Crkva ne izađe iz sebe same kako bi širila evanđelje, postane autoreferencijalnom, okrenutom sebi, i razboli se (...) Boljke koje su s vremenom sustigle crkvene institucije vuku korijen iz okrenutosti sebi, u svojevršnom teološkom narcizmu. U *Otkri-*

Kad sam magistrirala i počela raditi na Filozofskom fakultetu, pokazalo se da se lako mogu uklopiti u profesorov projekt koji se bavi kontrastivnom analizom engleskog i hrvatskog jezika, kojemu je hrvatski bio jezik cilj. Uključila sam se u onaj dio koji je obrađivao glagole, a zna se kako glagoli u hrvatskom jeziku (svršeni/nesvršeni) onima koji žele učiti hrvatski jezik stvaraju silne poteškoće, jer je to odlika slavenskih jezika (npr. bacati/baciti), a drugi jezici izražavaju svršenost glagolske radnje raznim prijedlozima. Zato sam za potrebe toga projekta i sastavila popis glagolskih parnjaka koje kao takve valja uključiti i u rječnike hrvatskoga jezika, jer ako strani studenti nađu u rječniku samo glagol *baciti*, a ne i *bacati*, kako će pravilno izraziti nesvršenu radnju? Takva je knjiga u sklopu navedenoga projekta izašla 1978. godine.

Voljela sam Filipovićevu knjigu *Jezici u kontaktu i lingvističko posuđivanje* (1988) i upravo sam taj materijal češće primjenjivala u vlastitoj nastavi hrvatskoga jezika. Zanimljiv mi je i njegov *Engleski element u raznim jezicima*. Kad se malo odmaknemo od ustaljenih kroatističkih tema i obasjamo ih i malo drukčijim (inozemnim) svjetlom, i vlastiti nam jezik postaje malo drukčiji.

Za svoj je rad Rudolf Filipović primio više nagrada i priznanja, od kojih Nagradu za životno djelo 1982. Još uvijek znam proći pokraj profesorove kuće na Ribnjaku 42 (nekad Moše Pijade 42), no kako se u tom dijelu ulice numeracija podudara s današnjim Ribnjakom, sve ostaje nepromijenjeno. Tu je živio sa ženom Zvonkom, koja je (sa Sunitom Bujas i Filipovićem kao urednikom) također sastavila jedan mali rječnik, onaj Langenscheidtov *Englesko-hrvatski / Hrvatsko-engleski* (Mladost od 1970. više izdanja). Baveći se vezama engleskoga i hrvatskog jezika, Rudolf Filipović otvorio nam je u svoje vrijeme neizmjerne široke vidike u svijet.

venju Isus kaže da stoji na vratima i kuca. Tekst očito ukazuje na to da On stoji pred vratima i kuca kako bi ušao... Ali koji put pomislim da Isus kuca iznutra, kako bismo ga pustili van. Crkva okrenuta sebi hoće zadržati Isusa Krista u sebi i ne da mu izaći. Kad je Crkva okrenuta sebi, a nije toga svjesna, vjeruje da sjaji vlastitim svjetlom; prestaje biti *mysterium lunae*, Mjesečev misterij, i izaziva onu tako tešku boljku kakva je duhovna mondenost (prema De Lubacu to je najgore zlo koje može sustići Crkvu).“

I sada nam se otkriva Franjin pontifikat kao i značenje onih crnih bakandži što su stršale ispod papinske sutane na njegovu odru. Franji je bilo nezamislivo da mirno sjedi na Petrovoj katedri i utjelovljuje Tradiciju poput njegova velikog prethodnika, on je odmah skočio i krenuo. Nije samo pobjegao iz mramornih papinskih odaja u Svetu Martu, on je zapravo bježao iz Crkve, na sahlazan mnogih katoličkih vjernika, iz straha, ili možda svijesti, da je Isus otišao od nas.

Bergoglio nije bio tip koji će klečati u nekom drevnom sakralnom prostoru, u oblaku tamjana i mirisnih cvjetnih aranžmana, dok tinjaju svijeće od pčelinja voska, pa zazivati Boga da mu dođe – kao praktičnom isusovcu to mu se činilo kao gubljenje vremena. Ne, on je zapravo cijelo vrijeme trčao za Isusom, u onim smjerovima gdje je mislio da bi on mogao biti, i tako možemo razumjeti određenu dozu njegove nestrpljivosti, čak i bezobzirnosti, u kojoj je odbacivao i odgurrivao sve i svakoga koji bi ga u tome mogao usporiti ili spriječiti.

Crvene cipele bile su mu previše mondenne za trku koja mu je bila na umu; trebali su mu čvrsti kožnati kalupi, opremljeni uloškom za njegov platfus, nimalo lijepi, ali svrhoviti. Na odru je svijetu izložio ono na što je bio najponosniji, izluzane potplate.

Mirko Planinić
 Znanstveni zor

Biljke putuju i prostorom i vremenom

Biljke mogu preživjeti i rasti nakon stoljeća čekanja jer imaju drugačiji odnos prema vremenu od životinja, a ne ograničava ih niti prostor – naši zeleni prijatelji među najuspješnijim su vrstama na Zemlji

U svojoj knjizi *Nevjerojatno putovanje biljaka* Stefano Mancuso, jedan od utemeljitelja neurobiologije biljaka, govori o tome kako su naši zeleni prijatelji bez nogu, krila i peraja, stigli tamo gdje sada rastu. Zanimljiva je to priča povijesti prirode o tome kako su začinsko bilje, drveće i trave putovali diljem svijeta tijekom tisućljeća.

Biljke se često nepravedno smatraju nižim oblicima života od životinja i ljudi, a istina je da od njih možemo puno toga naučiti. Čak se i u priči o Noinoj arki ne spominju. Možda je to zato što i nakon potopa ili čak nuklearne katastrofe postoje dokazi preživljavanja naših zelenih prijatelja.

Dok je početna katastrofa u Černobilu 1986. godine ubila gotovo sve u tom području, biljni svijet se vratio, pa čak i više procvjetao i napredovao u odnosu na vrijeme prije nesreće. Znanstvenici pripisuju ovaj izvanredan povratak fitoremedijaciji, posebnom procesu koji neke biljke koriste za apsorpiranje opasnih čestica zvanih radionuklidi. Riječ fitoremedijacija dolazi od grčke riječi *phyto* koja znači biljka i latinskog sufiksa *remedium* koji znači sposoban za liječiti ili obnoviti. Fitoremedijacija je tehnologija koja biljkama i rizosferom pretvara i/ili stabilizira organske i anorganske spojeve u tlu, sedimentima, podzemnim vodama i atmosferi. Tako se paprat *Pteris vittata* pokazala učinkovitom u uklanjanju arsena, bakra i kroma iz tla, dok se američki kermes, guštarka i ošmugalj (fratrova brada) koriste za čišćenje tla onečišćenog kadmijem.

Jednako impresivan čin preživljavanja vidljiv je u Hirošimi u kojoj ista žalosna vrba raste samo 300 metara od mjesta gdje je bomba pala. Korijenje ovog stabla bilo je toliko snažno da je doživjelo stvaranje novog debla čak i nakon što je bomba raznijela cijelo područje temperaturama višim od 10.000 stupnjeva Celzijusa. U japanskom jeziku čak postoji poseban naziv za drva koja su preživjela nuklearnu katastrofu – *hibaku-jumoku* (*hibaku* – atomska bomba, *jumoku* – drvo, grmlje).

Drugi zanimljivi primjer otpornosti biljaka je kolonizacija pustog otoka malo nakon erupcije vulkana stotinjak kilometara južno od Islanda u studenome 1963. godine. U toj erupciji stvoren je novi otok Surtsey bez ijednog znaka života na njemu. Već nekoliko tjedana nakon toga, blijedozelene klice ciklida, roda arktičkog cvijeća, izbijaju iz tla. Ove pionirske biljke stižu na otok zahvaljujući svom specijaliziranom sjemenu koje je evoluiralo kako bi plutalo na oceanskim strujama. Nakon toga počinje rasti i crni šaš čije se sjemenke prenose u želucima morskih ptica selica. Uskoro je cijeli otok bio pun zelenila. To samo pokazuje kako su biljke sposobne kolonizirati čak i najudaljenije dijelove svijeta.

Zanimljivi su primjeri putovanja biljnih vrsta po našem planetu. Suprotno uvriježenom mišljenju da je bosiljak na *pizzi* porijeklom iz Italije zapravo je istina da je izvorno rastao samo u središnjoj Indiji. To jest, sve

dok ga Aleksandar Veliki nije donio u današnju Italiju negdje 350-ih godina prije Krista. Rajčica je stigla još kasnije. Istraživač Hernán Cortés uvezao ju je iz Amerike 1540. Zapravo, većina biljaka za koje smatramo da su domaće nekada su bile invazivni autsajderi. Zahvaljujući ljudskom djelovanju, kao i nevjerojatoj sposobnosti prilagođavanja i preživljavanja, mnoge su se vrste povrća odvažile otputovati daleko u odnosu na izvorno stanište. Iako su obično savršeno prilagođene svom izvornom staništu, biljke nisu tako sjedilačke kao što se čini. Zapravo je suprotno. Baš kao i ljudi i životinje, uvijek su u potrazi za novim teritorijima.

Masovne migracije modernih ljudi značajno su ubrzale proces širenja biljnih vrsta. Sjajan primjer za to je *Senecio squalidus*, oksfordska krpenjača. Ovaj sićušni žuti cvijet uopće nije porijeklom iz Oxforda. Izvorno je rasla na stjenovitim padinama Etne na Siciliji. Oko 1700. botaničar Francesco Cupani

Snimio Stephen James McWilliam / Wikimedia

Oksfordska krpenjača uopće nije porijeklom iz Oxforda. Izvorno je rasla na stjenovitim padinama Etne na Siciliji

poklonio je nekoliko primjeraka kolegama botaničarima u Engleskoj. Biljka se uzgajala u botaničkim vrtovima Sveučilišta u Oxfordu, no s vremenom se proširila i izvan tih granica pa je uskoro krasila cijeli grad. Ubrzo je našla potpuno novi način širenja. Tijekom industrijske revolucije, Velika Britanija zapala je u ludnicu izgradnje željeznica. Slučajno se dogodilo da je stjenoviti šljunak korišten ispod željezničkih tračnica imao slične kvalitete kao izvorno stanište biljke na planini Etna. Kako su se vlakovi širili zemljom, tako se širio i žuti cvijet. Osim vlakova, i biologija je bila u igri. Kroz prirodno križanje, strana oksfordska krpenjača uspjela se hibridizirati s lokalnim cvijećem, stekavši dio njihove sposobnosti izdržavanja umjerenije klime na sjeveru. Nekoliko generacija kasnije, blijedožuta boja latica ovog osvajača smatra se zaštitnom bojom engleskog sela.

Žive biljke imaju i zapanjuću dugovječnost. Stari Tico obična je smreka koja je svoj život započela u Švedskoj prije više od 9000 godina, u vrijeme kada su ljudi tek otkrivali poljoprivredu. Tico je beba u usporedbi s Pandom, kolonijom topola u Uti u SAD, čije je korijenje staro oko 80.000 godina.

Zapravo, isto se može reći i za sjemenje. Biljke mogu preživjeti i rasti nakon stoljeća čekanja jer imaju drugačiji odnos prema vremenu od životinja.

Sve u svemu, naši zeleni prijatelji među najuspješnijim su vrstama na Zemlji. Od njih možemo mnogo naučiti i nije jasno zašto, kad već radimo robote, ne razvijamo i plantoide, a ne samo androide?

OKRUGLI STOL O RADNOJ SNAZI IZ AZIJE

Strani radnici u Hrvatskoj

U Hrvatskoj prema istraživanju 50 % stranih radnika namjerava ostati ili do mirovine ili cijeli život

Piše Tamara Bodor

Je li tradicionalno iseljenička Hrvatska na putu da postane useljeničkom zemljom, samo je jedno od pitanja na koje su pokušali odgovoriti stručnjaci i znanstvenici na okruglom stolu *Strani radnici iz Azije u Hrvatskoj: prilike, izazovi i budućnost* održanome 8. travnja u Novinarskom domu.

Više od 34.000 radnih dozvola izdano je samo u prva dva mjeseca ove godine, a većina korisnika dolazi iz dalekih, kulturološki od Hrvatske potpuno drugačijih zemalja poput Nepala, Filipina, Indije i Bangladeša. Međutim, Hrvatska još nema cjelovitu integracijsku politiku kojom bi odgovorila na izazove ovih ubrzanih demografskih promjena.

Iva Tadić iz Instituta za istraživanje migracija, jednog od organizatora događaja, predstavila je zanimljive rezultate istraživanja kvalitete života stranih radnika u Hrvatskoj prema kojima njih gotovo 50 % u njoj namjerava ostati ili do mirovine ili cijeli život. Time pretpostavka da su strani radnici u Hrvatskoj privremeno ili kratkoročno dolazi u pitanje, pogotovo ako se uzme u obzir da oni najprije moraju otplatiti visoke agencijske provizije koje plaćaju da bi uopće došli u Hrvatsku.

Državna tajnica u Ministarstvu demografije i useljeništva Željka Josić najavila je Nacionalni plan sveobuhvatne migracije i naglasila kako je integracija obostrani proces. S tom se tezom složio i Tado Jurić s Hrvatskog katoličkog sveučilišta, ali je na primjeru drugih zapadnoeuropskih država koje su se s migracijama suočile ranije ukazao na činjenicu kako ni najbolji integracijski programi ponekad ne mogu spriječiti getoiziranje i izolaciju migrantskih skupina.

Jedan od izazova u integraciji svakako je i činjenica da nemali broj stranih radnika radi poslove za koje je prekvalificiran, smatra Marica Marinović Golubić s Fakulteta hrvatskih studija. Među njima ima osoba sa srednjom stručnom spremom, ali i fakultetski obrazovanih pojedinaca poput profesora matematike. Njihovo se znanje i kompetencije zasigurno mogu bolje iskoristiti za budućnost Hrvatske. Budući da potpunim podacima o stranim radnicima zasad raspolaze samo Ministarstvo unutarnjih poslova, ono je početna točka od koje treba krenuti s kreiranjem smišljene i obostrano zadovoljavajuće integracijske politike.

To su potvrdile i Kristina Alerić s Hrvatskog zavoda za zapošljavanje te direktorica Hrvatske udruge poslodavaca Jasminka Martinović koje su se osvrnule i na posredničke agencije kao važne suradnike u integracijskom procesu. Agencije preko kojih većina stranih radnika dolazi u Hrvatsku mogu biti ključan posrednik pri pronalaženju adekvatnih poslova i pomoći pri integraciji.

Da je pritom prvi i najvažniji korak svladavanje hrvatskog jezika odlučna je i Mirela Holy s Instituta za istraživanje migracija koja je progovorila o još jednoj važnoj suvremenoj migracijskoj temi – klimatskim izbjeglicama. Naime, zbog posljedica per-

Više od 34.000 radnih dozvola strancima izdano je samo u prva dva mjeseca ove godine

manentnog globalnog zagrijavanja, poput podizanja razine mora i sve viših prosječnih temperatura, na pojedinim će dijelovima Zemlje život postati nemoguć. To će pokrenuti nova migracijska kretanja koja će zahvatiti Europu pa tako i Hrvatsku. Hrvatska stoga mora imati čvrstu i dobro osmišljenu integracijsku politiku koja će podupirati prihvat imigranata, ali i čuvati hrvatski nacionalni identitet i posebnost.

Kao jedna od demografskih mjera u posljednje se vrijeme spominje i poticanje povratka iseljenika, odnosno doseljenja potomaka iseljenih Hrvata. O tome je u drugom dijelu okruglog stola govorila Caroline Hornstein Tomić s Instituta društvenih znanosti Ivo Pilar koja se pritom posebno osvrnula na prednosti mjere Biram Hrvatsku. Mjeru je od siječnja 2022. do kraja 2024. iskoristilo gotovo 600 povratnika iz inozemstva. Premda Biram Hrvatsku nije ključna u odluci o povratku kod većine iseljenika, potrebno je obratiti pozornost na strukturu onih koji su je iskoristili, a riječ je o visokokvalificiranoj radnoj snazi. To je otvorilo raspravu o nedostatku platforme u Hrvatskoj koja bi, uz snažnu i kontinuiranu državnu potporu, poduprla remigraciju.

Okrugli stol održan je u suorganizaciji Instituta za istraživanje migracija i Zaklade Konrad Adenauer te u suradnji s Hrvatskim katoličkim sveučilištem.

Stanovnici Remetinca traže izmještanje policijske uprave za strance iz srca kvarta

Policijska uprava za strance nalazi se u maloj policijskoj postaji u novozagrebačkom naselju Remetinec. Svako jutro u Remetincu mogu se vidjeti više od stotinu tražitelja dozvole za boravak i rad koji satima čekaju bez osiguranih toaleta. U krugu od samo 200 metra od Policijske uprave nalaze se Dom zdravlja, ljekarna, Centar za kulturu, stambene zgrade, poslovnica pošte i banka, sportsko igralište, dva dječja igrališta i dva javna parka te dječji vrtić. Građanska inicijativa *Zajedno za siguran kvart* traži izmještanje policijske uprave za strance iz naselja Remetinec te uvođenje strožih sigurnosnih i zdravstvenih provjera te osiguravanje mobilnih toaleta za strance. „Svakako bi najsretnije rješenje bilo da se policijska uprava za strance izmjesti na Velesajam ili sličnu zonu gdje nema javnog sadržaja namijenjenog građanima“, izjavio je pokretač inicijative Marko Bunčić. Peticiju je potpisalo 500 građana.

Redakcija

Što nas ne ubije, to nas ojača

Piše Strahimir Primorac **SUVREMENA HRVATSKA PROZA:**
MARTINA KUVEŽDIĆ, KAD PLAVI DUNAV

Riječ je o relativno kratkom romanu, žanrovskom mješancu u kojem se prepleću elementi ljubavnog romana, romana odrastanja i psihološkog romana

Marina Kuveždić (1985), rođena Vukovarka, živjela je od 1991. godine u Zagrebu, gdje je na Filozofskom fakultetu završila studij anglistike i pedagogije. Danas živi u Velikoj Gorici, a radi u Zagrebu. Na literarnoj pozornici javila se najprije kratkim pričama, a za neke od njih dobila je nagrade na književnim natječajima. Zbirku priča *Put koji je odabrala* objavio joj je 2022. godine zagrebački Sandorf, a sada je isti nakladnik izdao i njezin prvi roman *Kad plavi Dunav*.

Izd. Sandorf, Zagreb, 2024.

Riječ je o relativno kratkom romanu, žanrovskom mješancu u kojem se prepleću elementi ljubavnog romana (prije svega relacija Vesna-Damir), romana odrastanja (najprije Vesnina, a potom i njezine kćeri Renate pa i sina Luke) i psihološkog romana. Radnja se zbiva u dva grada, Vukovaru i Zagrebu, te u dva vremenska odsječka: prvi je potkraj osamdesetih godina prošlog stoljeća i početkom Domovinskog rata, a drugi u godini kad je završila pandemija koronavirusa. Glavna je junakinja romana Vesna, koja je u svojoj *vukovarskoj priči* maturantica mjesne gimnazije, a u *zagrebačkoj priči* supruga i majka dvoje adolescenata. Tekst romana grafički je zvjezdicama razdijeljen u kraće cjeline, koje se još razlikuju i tipom slova. Dijelovi otisnuti kurzivom usmjereni su na prošlost i govore o osamnaestogodišnjoj Vesni i njezinoj posljednjoj godini u Vukovaru te o razlozima njezina neočekivanog odlaska na studij u Zagreb, a oni tiskani uobičajenim pismom osvjetljavaju sadašnjost pedesetogodišnje Vesne koja se još jednom našla u osobnim i obiteljskim problemima s kojima se teško nosi.

Korijeni većine Vesninih nedoumica, nesnalaženja i frustracija mogu se naslutiti po nekim znakovima iz njezinih mladih dana. Bila je introvertirana, nije se snalazila u društvu, pa osim jedne vršnjakinje nije imala bliskih prijatelja. Osobito joj je teško pada-

lo to što nije uspijevala uspostaviti nikakav kontakt s Damirom, dečkom u kojeg je bila zaljubljena otkad su krenuli u gimnaziju. A kad su se ipak našli, pa se ta ljubav realizirala, već se približavao kraj školske godine, a s njime i dvije velike, pokazalo se nepremostive, zapreke njihovoj vezi. Zbog općeg političkog zaoštavanja u zemlji, a osobito izraženog u Vukovaru (pripovjedač nijednom o situaciji u tom gradu ne govori izravno, nego općenito, obilazno), Vesnini su roditelji zahtijevali da ne ide na studij u Osijek, nego u Zagreb. Damir, koji je živio sam s majkom jer ih je otac već prije bio ostavio, nije prihvatio Vesnino nagovaranje da pođe s njom u Zagreb jer nije htio majku ostaviti samu. Bio je to šok, dramatična situacija koja će Vesni obilježiti cijeli život. A kad je nakon pada Vukovara njezina majka stigla u Zagreb nakon što je uspjela izaći iz zauzetog grada, a poslije i teško ranjeni otac, čula je da se o Damirovoj sudbini ne zna ništa, da je nestao.

Zbivanja u romanu ne slijede strogu vremensku sukcesiju, pa tako početak teksta ne pripada Vesninoj *vukovarskoj priči*, nego onoj nama vremenski bližoj, *zagrebačkoj*, što je za roman logičnije, a i efektnije: uvodi nas odmah u „sadašnje“ stanje obiteljskih odnosa. A ono je sve samo ne ugodno: Vesna se žali na zagrebačku sparinu, njezin suprug Pero veli da joj prije nije smetalo, a sad se na sve žali; ona njemu da čovjeku njegovih godina ne priliči stalno buljiti u ekran mobitela, a on njoj da je nakon pedeset godina odlučila obući tajice i sad misli da je Jane Fonda; ona shvaća da je to ružna riječ upućena povodom proslave njezina rođendana koja je završila tako da nitko ni s kim nije razgovarao kada su izašli iz restorana. Nakon povratka kući, dvoje živčanih, šutljivih tinejdžera otišlo je odmah svatko na svoju stranu, kao što su učinili i njih dvoje, „prepušteni sami sebi u nepodnošljivo tihoj večeri kod kuće“. On je gledao dokumentarac na TV-u, a ona je „pisala *mail* onome koji je uvijek bio uz nju, čak i kada ga fizički nije bilo. (...) I samo tako, u tren oka, u mislima je otišla tamo gdje je zaista željela biti“. Ovaj Nepoznati Netko, kome će ona u svojim teškim trenucima ustrajno slati *mailove*, i sama pisati i primati njegove odgovore, Vesnina je prva, velika ljubav, Vukovarac Damir, za kojega je tek nakon rata doznala da su „identificirali njegove ostatke“.

Potkraj romana glavna junakinja prolazi kroz još dvije krizne situacije nakon kojih dolazi do katarze: konstatali su joj rak dojke pa mora hitno na operaciju, a petnaestogodišnja kći Renata nekako se u isto vrijeme spetljala s dvije godine starijim opasnim tipom koji je potpuno kontrolira i vara gdje god stigne, nasilnikom koji je tukao cure s kojima je prije bio. Kao po onoj *što nas ne ubije, to nas ojača*, opasnost koja je zaprijetila Vesni pokrenula je i ujedinila i otupjeloga muža i zapuštenu djecu i stvorila atmosferu u kakvoj su živjeli prije dosta godina, dok su djeca još bila mala.

Pojedini dijelovi Vesnine *vukovarske priče* nisu, prije svega u stilskom pogledu, uravnoteženi s ostatkom knjige, što nije manjkavost koja se ne bi mogla prevladati. Ljubav je, očito, vječna tema, a ova autorica ima što o njoj reći i pozvati na razmišljanje o tome. Pokazuje posebno istančan osjećaj za razvijanje dramskih situacija.

NOVA PRIJEVODNA PROZA: LAUREN GROFF, *DALJE DIVLJINE*

Oda izdržljivosti života

Piše Iva Mirčić

Usiječnju je u izdanju Profila objavljen roman *Dalje divljine* autorice Lauren Groff, koji je s engleskog prevela Vlatka Valentić, a naslovnicu je ilustrirao Tomislav Torjanac. To nije autoričina prva knjiga prevedena na hrvatski, već smo mogli čitati roman *Sudbe i srdžbe* (Profil, 2016). Autorica je trostruka finalistica jedne od najprestižnijih američkih književnih nagrada – National Book Award. Osim ova dva, na hrvatski prevedena romana, napisala je i romane *The Monsters of Templeton*, *Arcadia* i *Matrix*, te zbirke priča *Delicate Edible Birds* i *Florida*. Za svoja djela

Izd. Profil, Zagreb, 2025.
S engleskog prevela Vlatka Valentić

nagrađena je nagradama The Story Prize, ABA, Indies' Choice Award, Grand Prix de l'Heroine i Joyce Carol Oates Prize.

Radnja romana smještena je u sjevernoameričku koloniju engleskih doseljenika Jamestown početkom 17. stoljeća. Odmah na početku zatječemo glavnu junakinju u bijegu hladnim, mračnim i nadasve neprijateljskim predjelima, u kojima iz mraka vrebaju svakoake opasnosti. Ono što već s prvom rečenicom možemo primijetiti izuzetna je atmosferičnost romana. Jezik kojim piše Lauren Groff pažljiv je, stilski izuzetan, snažan i pridonosi napetosti i neizvjesnosti koja je stalno prisutna. Vješto je postignuta i dinamika, u kombinaciji naizmjeničnog prolaženja kroz mnoge opasnosti i probijanja unutrašnjim stazama satkanima od utvara, sjećanja, strahova i nade u budućnost.

Junakinja romana mlada je djevojka, odbjela sluškinja, čije ime ne znamo, znamo samo kako su je nazivali drugi, a jedno od tih imena je Tužaljka. Pratimo je i pitamo se što joj se dogodilo i koliko je strašno to od čega bježi da joj manju opasnost predstavlja prijetnja divljina. Pratimo je kroz nedaće, u borbi sa surovom prirodom i divljinom, promrzlu, gladnu i onemoćalu. No ona u svakoj prilici pokazuje koliko je izdržljiva, snalažljiva i uporna, a njezin je moto – ići dalje. Ona traži i pronalazi načine, osluškuje svijet i život oko sebe, budno prati i osluškuje prirodu, ali i svoje biće, a vlastito joj tijelo, ma koliko izranjavano, uvijek nudi odgovore i načine, iskazujući vlastitu mudrost.

U trenucima kada nije u borbi za goli život, kada ima dovoljno uvjeta za predah, bilo da je skrivena pod čamcem, unutar debela ili uspijeva zapaliti vatru i može malo predahnuti, imamo priliku zaviriti u svijet njezinih sjećanja, dilema i propitivanja. Tako saznajemo da je do četvrte godine bila u sirotištu, a onda su je predali u bogatu obitelj kao sluškinju, gdje s pet godina dobiva na brigu novorođenče obitelji u koju je smještena.

Našla se posve ostavljena i sama, bez ičije pomoći, podrške, utjehe ili tek blizine. „Djevojka je znala da svijet nije samo divlji, nego je još gori, svijet je ravnodušan. Nije ga briga, ne može ga biti briga što će biti s njom, ni najmanje. Ona je trun, mrvica, zrnice prašine koje lebdi na vjetru.“ No unatoč svemu nije posustajala niti odustajala, njezino se biće borilo za opstanak svim raspoloživim snagama.

Kako radnja odmiče, junakinja se suočava sa sve težim situacijama koje valja nadvladati, ali i sjećanjima koja neprekidno naviru, a koja bi željela potisnuti i sasvim ih izbrisati. Do kraja romana sasvim otkrivamo njezinu životnu priču, put nemilosrdnim predjelima, borbu s prirodom, zvijerima i gotovo nemogućim uvjetima. Ali također, i put samopropitivanja i suočavanja s vlastitim bićem, odlukama, djelima i okolnostima.

Dalje divljine roman je koji govori o snazi pojedinca, o izdržljivosti, o čudu života koji se otima i opstaje unatoč nezamislivim preprekama, o nadilaženju granica, kao i pitanju gdje su granice mogućeg. Govori o nagonu za preživljavanjem, hrabrosti i snazi koju ljudi u sebi nose i koja se ispoljava u teškim situacijama, o prirodi i svemu čemu nas ona može poučiti. Otvaraju se važna pitanja, pitanje jesmo li svjesni mudrosti prirode, koju ne možemo pokoriti, možemo samo surađivati s njom. Roman prikazuje strah i opasnost kada je divljina i priroda u pitanju, ali i promišljanje o tome kako možda nisu medvjedica ili vuk ono najopasnije što nam se može naći na putu, te da je katkad za život i opstanak opasnija bliska osoba, koja će se pokazati kao netko koga se najviše trebalo bojati. Također se propituje i zazor prema drugima, drugačijima, drugim plemenima, od kojih je junakinja knjige strepila, bježala i sklanjala se. Snažna je to priča o prirodi i o ljudskoj prirodi, prirodi odnosa, opstanka. Navodi na razmišljanje što smatramo divljim, a što pitomim, koliko to određuje naša vlastita djelovanja, do kolike je mjere priroda naše nutrine divlja, a do kolike pitoma. „I ona pomisli o tome, kako je dugo mogla poživjeti u onom drugom narodu i sa svim njegovim običajima i bogovima i hranom i jezikom i bude joj žao i bude ljuta na sebe što se više bojala drugih ljudi nego divljine.“

Lauren Groff napisala je roman o izdržljivosti i snazi ljudske prirode i nagona za samoodržanjem, ali i potrebi i čežnji za osjećajem sigurnosti i pripadanjem, istovremenom strahu od drugog, ali i težnji za zajedništvom. Ispisala je snažan tekst koji podsjeća da bismo manje trebali strahovati imajući na umu vlastitu izdržljivost i sposobnosti, posebice ako se udružimo i međusobno jačamo. Upoznajući se s tuđim, ali i vlastitim divljinama.

UZ GOSTOVANJE KURDSKE SPISATELJICE MIZGIN RONAK U ZAGREBU, 30. TRAVNJA

Poezija kao prostor slobode

Piše Vlatka Planina

U knjižnici Marije Jurić Zagorke na Krvavom mostu 30. travnja održano je predstavljanje kurdske pjesnikinje Mizgin Ronak – Aydin, koja je u hrvatskoj metropoli boravila kao gošća mjesečne Rezidencije za pisce u organizaciji Hrvatskog P.E.N. centra. Događaj je privukao brojnu publiku, a razgovor s autoricom vodio je pjesnik i predsjednik P.E.N.-a Tomica Bajsić.

Mizgin Ronak u Turskoj je provela trideset godina u zatvoru kao politička zatvorenica, uhićena sa svega 17 godina. Unatoč dugogodišnjoj izolaciji, upravo je u zatvorskim godinama pronašla prostor za stvaralaštvo. Kako je istaknula tijekom večeri, poezija joj je omogućila osjećaj unutarnje slobode u uvjetima gdje su knjige bile rijetkost, a vrijeme usporeno i zatvoreno. „Jedino se u riječima osjećam slobodnom“, rekla je pred okupljenima.

Program je bio prožet čitanjem njezine poezije. Autorica je pročitala jednu pjesmu na kurdskom kako bi publici približila zvučnost i ritam svog jezika, dok je Tomica Bajsić predstavio tri pjesme u hrvatskom prijevodu. Posebnu pozornost izazvala je njezina nova pjesma posvećena Zagrebu naslovljena *Goodbye Silver Man* i upućena mnogobrojnim zagrebačkim znamenitostima i turističkim lokacijama, prije svega spomeniku A. G. Matošu na Strossmayerovu šetalištu. Pjesma je nastala kao osobna zahvala za toplinu i dobrodošlicu koju je pjesnikinja osjetila tijekom boravka u Zagrebu.

Zanimljivo, u razgovoru s Bajsićem dotaknula se i lingvističkih podudarnosti – rekla je kako je otkrila da kurdski i hrvatski dijele neke slične riječi, o čemu je govorila s oduševljenjem, podsjetivši koliko su jezici povezani, čak i kada su geografski udaljeni.

MIRJANA KNAPIĆ, OSTATAK SNA

Kad život postaje sve osobniji, jedinstven

Piše Ljerka Car Matutinović

Lirika je istančana pozornost duše. Imaginacija opsjeda naša čula i priprema nas na nesvakidašnju pozornost. To su mali lirski svjetovi. Nadahnute slike autonomne imaginacije. To je iskustvo otvaranja svijetu. Život tako postaje sve osobniji, jedinstven. Knjiga o kojoj će biti riječi prva je knjiga (prvijenac!) autorice Mirjane Knapić. Metafora u naslovu *Ostatak sna* unosi u čitateljevu svijest dinamiku specifičnoga književnog zbivanja. Tri ciklusa – *U tišini duše moje*, *Tu pripadam* i *Ostatak sna* – otvaraju istinsku poetsku vokaciju kojoj se pjesnikinja predala. Intenzitet proživljavanja koncentriran je u jezgri meditacija u kojima dominira osebnost vremena i prostora, a život se usuglašava u poetici ritmičkog kretanja sugestivnih refleksija i preciznim određenjem unutrašnje vizije svijeta: „Između dvije misli / Stajao je ukočeni

Mizgin Ronak – Aydin provela je trideset godina u zatvoru kao politička zatvorenica

Tijekom razgovora otvorila je i pitanja doma, identiteta i nemira. Mizgin Ronak priznala je da od izlaska iz zatvora više gotovo i ne piše poeziju. Gradovi su joj, kaže, prebrzi, prebučni i prenatrpani za tišinu koja joj je potrebna za pisanje stihova. Umjesto toga, danas se bavi pisanjem novinarskih i aktivističkih tekstova za *online* medije. „Nemam dom. Stalno se selim. Nigdje se više ne osjećam kod kuće“, izjavila je, dodavši kako se čak i u vlastitom gradu osjeća kao strankinja – kao izvanzemaljac. Godine provedene iza rešetaka oblikovale su njezin odnos prema svijetu, ali i prema pisanju koje, kako kaže, ostaje jedini istinski prostor u kojem se osjeća slobodno.

Publika je sa zanimanjem slušala i osobne detalje iz njezina života. Mizgin Ronak dolazi iz učene obitelji – njezin otac bio je profesor kurdskog jezika – a zatvorska iskustva obilježila su cijelu obitelj. Kao dijete posjećivala je oca u zatvoru, a kasnije je on po-

strah, / A u zagrljaj nemiri se stisli, / Baš kao usne i posljednji dah.“ (*Između života i mene*)

Dok tražimo unutarnju poetiku riječi, udaljujemo se od tipičnih ljudskih tjeskoba. Naime, svemirski udisaj obnavlja našu neskrivenu žudnju da se predamo dinamici svemira, paradoksalnim spoznajama o (be)smislu čovjekova bitka na Zemlji. Ta složenost i kontradiktornost osjećanja i očekivano dječolovanje u neizvjesnostima i kaosu suvremenog bivstvovanja, ta raznolikost i nesputanost poruka, osmislili su i poetiku autorice, njezin tematski odabir:

„Prodajte mi sve za blude / Da se dobro dobrim vraća: Kupujem, pa što bude, / Duša se ne cjenka. Odmah plaća.“ (*Ukradeni snovi*)

Zbirka *Ostatak sna* u svojim afektivnim vizurama otkriva svoju pripadnost slavonskom miljeu, ljubljenu slavonskom zavičaju. U naglašenoj subjektivnosti i bogatstvu autentičnih poetskih slika pjesnikinja promiče emocionalno poniranje u kontrapunktu harmonije i disharmonije lirskog krvotoka:

„Slušaj. Sjedni na lišće palo / I ne pitaj tko ti snagu šalje. / Kad osjetiš kako dovoljno je malo / Da razgrneš maglu i nastaviš dalje.“ (*Kuće za ptice*)

sjećivao nju. Taj preokret postao je simbol međugeneracijskog nasljeđa borbe, otpora i jezika.

Večer je dodatno obogatila atmosfera s Tkalčičeve ulice, gdje se paralelno odvijao jazz koncert. Zvuci glazbe dopirali su kroz prozore knjižnice i obojili događaj ritmom ulične svakodnevice. U tom su se trenutku Zagreb i poezija dodirnuli – u jednom malom, ali značajnom susretu riječi, sjećanja i tihe upornosti.

Predstavljanje Mizgin Ronak još je jednom pokazalo važnost književnih rezidencija i međunarodne suradnje. U vremenu kada su mnogi autori i autorice izloženi progonu, ovakvi programi omogućuju ne samo sigurno utočište, nego i dijeljenje iskustava koja nadilaze granice i jezike. U stihu, jeziku i šutnji Mizgin Ronak publika je prepoznala snagu književnosti koja ne traži milost, ali uvijek pruža prostor – za misao, za otpor, za dah.

Ti nostalglični stihovi, pomalo tužni, ali lirski čisti, donose u vlastitom osebnom ritmu skladna promišljanja o gotovo idilič-

nom svijetu autoričina slavonskog zavičaja. Taj pripadajući senzibilitet oduhovljen je jezikom svakidašnjice, ali stihovi, nazovimo ih *prvijenac*, otkrivaju svekolike preobrazbe života, a slojevitost poetskog meditiranja naglašava lucidnost i stvaralački nadahnuće sintagme koje su do nas stigle izbrušene, bez početničkih zamki:

„Rasulo se proljeće, / upliće se u klasje žita / O makove se spotiče / I spušta do korita / rijeke kojom život protiče.“ (*Rasulo se proljeće*)

Pjesnikinja Mirjana Klapić pjesnikinja je po vokaciji. To znači da je poziv čula i da ga je prihvatila umom i srcem. A onda se latila rima, harmonije *crescenda* i *decrecenda*. U trećem ciklusu *Ostatak sna*, kojim naglašava naslovnicu, emocije su ljubav, uzvraćena ili napuštena, ljubav prigušena s tihim osmijehom sjećanja... I to je to! („Da ni ljubavi, ne bi svita bilo“, podsjeća nas pjesma iz davnine). A pjesnikinja će opet osmisliti dio sebe:

„Ako sam jednom samo / U jutru bila tvoja prva misao, / Onda je ovaj život imao smisao.“ (*Ako sam samo jednom*)

IZDVAJA

VESNA MUHOBERAC

KNJIŽEVNE OBLJETNICE KAO PODSJETNIK — Marko Marulić, otac hrvatske književnosti, 22. travnja 1501. dovršio je u Splitu *Judit* koja je tiskana dvadeset godina kasnije, 13. kolovoza 1521. u Veneciji. Od 1996. na taj se dan obilježava Dan hrvatske knjige.

Marin Držić, najbolji hrvatski komediograf, napustio nas je 2. svibnja 1567. godine ostavljajući iza sebe maestralan opus i jedno od najboljih djela hrvatske književnosti (uz Gundulićev ep *Osman*), *Dundo Maroje: Kraci ljudi visoko ne dohitaju*.

William Shakespeare i Miguel de Cervantes, koji pripadaju svjetskoj književnoj reprezentaciji, izgubili su živote istoga dana, 23. travnja 1616. Na taj se dan, simbolično, od 1995. obilježava Svjetski dan književnosti i autorskih prava, a sama se zamisao zasniva na katalonskome običaju darivanja knjiga i ruža na dan Svetoga Jurja.

Izniman pjesnik Dragutin Tadijanović, bard hrvatske književnosti (pseudonim Margan Tadeon), rođen je prije 120 godina, 1905. (...) *i ne znam, / Premda su mi usta otvorena, kazati / Ni riječi pred veličanstvom mora, / Pred modrim šumom vječnosti.* (Veličanstvo mora, Dubrovnik, Park Gradac, 27. rujna 1954, ponedjeljak, popodne)

Ove se godine obilježava i 110 godina od objavljivanja antologijske Kafkine *Preobrazbe* / *Preobražaja*.

Sto je godina od smrti Antuna Branka Šimića i 105 od objavljivanja antologijske pjesničke ekspresionističke zbirke *Preobraženja*.

NAJAVE KNJIŽEVNIH FESTIVALA I KONFERENCIJA — Međunarodna znanstvena konferencija posvećena stotoj obljetnici rođenja Milana Crnkovića (1925–1998), začetnika akademskoga istraživanja dječje književnosti u Hrvatskoj, pod nazivom *Periodizacijski i žanrovski pristupi istraživanju dječje književnosti*, održava se od 7. do 10. svibnja u Rijeci, a na njoj se očekuje velik broj izlagača.

Ove se godine održavaju 47. Dani znanstvene fantastike u Zagrebu – SFeraKon 2025, najstarija i jedna od najvećih znanstvenofantastičnih konvencija u srednjoj Europi. Konvencija se održava od 9. do 11. svibnja u novome prostoru u Ulici Radoslava Cimermana 88 (zgrada SEECEL-a). Počasni su gosti nagrađivana američka autorica znanstvene fantastike Martha Wells, najpoznatija po seriji knjiga *Dnevnici jednog Ubibota*, koji će uskoro biti ekranizirani kao serija na AppleTV-u, britanski pisac znanstvene fantastike Richard Morgan, glumica i producentica Julie Caitlin Brown, stručnjak za vizualne efekte (VFX) Ante Deković koji u SAD-u radi na novim serijama iz franšize *Zvjezdanih staza* (*Discovery* i *Picard*) i Goran Delić, konceptualni umjetnik čiji se rad može vidjeti u seriji *Zvezdane staze: Discovery* i animiranome filmu *Tvrđi orah*. Od 12. do 16. svibnja u KIC-u održava se 11. Zagreb Book Festival s krovnom temom *Vrijeme – od sjećanja do vizije*, a u bogatome će programu nastupiti više od 50 hrvatskih i stranih književnika, novinara, znanstvenika i publicista.

UZ 125. OBLJETNICU DHK: PREDSEDNICI DRUŠTVA HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA (1900–2025)

125 godina stvaranja i čuvanja hrvatskog duhovnog i umjetničkog identiteta

Ovogodišnja 125. obljetnica prigoda je da se prisjetimo dosadašnjih predsjednica i predsjednika Društva hrvatskih književnika, koje započima s djelovanjem na samom početku burnog 20. stoljeća, u razdoblju hrvatske moderne kada su postavljeni temelji moderne hrvatske književnosti

Piše Tihomil Maštrović

Upovijesti hrvatskoga naroda nezaobilazno je mjesto kulturnih institucija u kojima se istražuje, oblikuje i promiče hrvatski nacionalni identitet, ponajprije Matice hrvatske, Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti te Nacionalne i sveučilišne knjižnice. Uz njih, važna je uloga relevantnih fakulteta hrvatskih sveučilišta, kao i pojedinih umjetničkih društava, među kojima osobito ugledno mjesto ima Društvo hrvatskih književnika, koje započima s djelovanjem na samom početku burnog 20. stoljeća, upravo u razdoblju hrvatske moderne kada su postavljeni temelji moderne hrvatske književnosti, ali i moderne umjetnosti općenito.

Društvo hrvatskih književnika osnovano je 1900. u Zagrebu, a prvim mu je predsjednikom Ivan Trnski (predsjedavao 1900–1905), izabran na osnivačkoj skupštini DHK 22. travnja te godine u nazočnosti 103 književnika. Od samog početka djelovanja, kako stoji u *Pravilima*, svrhom je Društva „da se književnici udruže i podupru te da bez obzira na političke smjerove unapređuju hrvatsku književnost“, „da zaštićuje interese i diže ugled književničkog staleža“ te da „potpomaže prave članove i njihovu siročad“. Od osnutka do danas provodila se odgovorna uloga Društva u jačanju svijesti o važnosti književnog stvaralaštva na tragu opće odgovornosti za sudbinu hrvatskog naroda. Zadaću stvaranja i čuvanja hrvatskog duhovnog i umjetničkog identiteta Društvo je, više ili manje uspješno, obavljalo punih 125 godina svog trajanja. Danas, godine 2025, u okružju demokratske Republike Hrvatske, u Društvu djeluje 501 član i ono je važan stožer brojnih kulturnih zbivanja u Hrvatskoj.

Četrdeset tri predsjednika tijekom 125 godina

Ovogodišnja 125. obljetnica DHK dobra je prigoda da se uz vrijedan jubilej još jednom prisjetimo dosadašnjih predsjednica i predsjednika Društva. Čelnicima Društva u hrvatskom je narodu uvijek pripadalo važno mjesto, ne samo jer je u pravilu riječ o uglednim hrvatskim književnicima svoga doba, već i

zato jer je djelatnost Društva bila određena upravo njihovim radom, zauzimanjima, nastojanjima i vizijama. To su 42 književnika i znanstvenika: Ivan Trnski, Stjepan Miletić, Natko Nodilo, Ksaver Šandor Gjalski, Nikola Andrić, Branimir Livadić, Mihovil Nikolić, Milutin Cihlar Nehajev, Milivoj Dežman, Stjepan Trontl, Franjo Fancev, Ilija Jakovljević, Mile Budak, Luka Perković, Slavko Kolar, Ivan Dončević, Marin Franičević, Petar Šegedin, Mirko Božić, Miroslav Feldman, Vjekoslav Kaleb, Marijan Matković, Jure Kaštelan, Dobriša Cesarić, Dragutin Tadijanović, Gustav Krklec, Vlatko Pavletić, Ivo Frangeš, Jure Franičević-Pločar, Josip Barković, Milivoj Slaviček, Šime Vučetić, Pero Budak, Marija Peakić-Mikuljan, Nedjeljko Fabrio, Ante Stamać, Slavko Mihalić, Stjepan Čuić, Borben Vladović, Božidar Petrač, Đuro Vidmarović, Zlatko Krilić i Hrvojka Mihanović-Salopek.

U povijesti Društva hrvatskih književnika za predsjednike su predlagani i drugi književni uglednici koji iz nekih svojih razloga nisu mogli ili htjeli prihvatiti tu časnu dužnost. Zanimljiv je slučaj kada je na glavnoj skupštini DHK 6. lipnja 1918. u odsutnosti za predsjednika izabran Ivo Vojnović. Međutim, već 14. lipnja iz Praga Društvu je stigao sljedeći Vojnovičev brzojav: „Vanredna počast hrvatske inteligencije kojom me usreći Vaše Društvo, bit će mi do smrti krunom svih doživljenih priznanja, ali prevelika važnost Vašeg budućeg blagoslovnog rada prikazuje mi svu moju slabost. Odviše osvjeđen o svojoj nesposobnosti kao vođa zahvaljujem se na tolikome dragocjenom pouzdanju moleći Vas, da primite ovu moju odreku kao dokaz mog pravoga prijateljstva. Uvijek za Vas i do Vas pripravan sam tek prigodice da zastupam Vaše velike ciljeve. Pozdrav! Hvala! Ivo Vojnović“. Na sljedećoj glavnoj skupštini DHK, održanoj 10. rujna 1918, za predsjednika je izabran Nikola Andrić, a na njegov prijedlog začasnim predsjednicima izabrani su Ivo Vojnović i Ksaver Šandor Gjalski.

Društvo je potrebno da jača narodnu svijest

Godine 1938. na redovitoj glavnoj godišnjoj skupštini DHK održanoj 13. ožujka, predsjednik Franjo Fancev podsjetio je da se „u Društvo udružuju književnici kako bi se međusobno podupirali i moralno i materijalno, i da bez obzira na svoja lična razilaženja, udruženi izgrađuju i unapređuju hrvatsku književnost“, navodeći riječi iz *Poslovnika DHK* prema kojemu je „Društvo bilo potrebno, a potrebno je i danas, da svojim radom jača narodnu svijest; u hrvatskoj knjizi da čuva i goji hrvatski narodni individualitet, da se bori za slobodu rada, suzbijajući pak književni indiferentizam i kozmopolitizam. Napose da nastoji oko toga, kako bi se o Hrvatskoj, njezinoj knjizi i kulturi pisalo istinito“, zaključujući: „Zato više nego ikad

Portreti predsjednika Društva hrvatskih književnika u prostorima na Trgu bana Jelačića

Predsjednica Društva hrvatskih književnika Hrvojka Mihanović-Salopek na obilježavanju jubileja Društva

potrebno je organizirati naše cjelokupno književno stvaranje u tom smjeru, da se sustavno i organizirano suzbiju pokušaji pisati neistinu ‘o Hrvatskoj, njezinoj knjizi i kulturi’.“ Ovim je riječima predsjednik Društva Fancev ujedno anticipirao brojne probleme što su ih nosila dolazeća teška vremena nedemokratskih režima koji će zavladatai Hrvatskom sve do njezina konačnog oslobođenja 1991. u demokratskoj Republici Hrvatskoj kada je postala samostalnom i nezavisnom državom.

Okvir slike rada Društva i njegovih predsjednika bitno je određen brojnim činjenicama vezanim uz političke prilike u čak sedam državnih zajednica u kojima je Društvo djelovalo: Austro-Ugarska Monarhija, Kraljevina SHS, Kraljevina Jugoslavija, Banovina Hrvatska, Nezavisna Država Hrvatska, Jugoslavija i Republika Hrvatska. Kako je poznato, nema sretne i uspješne zemlje bez iskrenog, bezinteresnog domoljublja i nikad je nije ni bilo. Upravo je književnost, više nego ijedna druga umjetnost često bila prizorištem domoljubnih i čudorednih zagovora, napose u burnom 20. stoljeću. Isto tako, tomu nasuprot, na čelu Društva hrvatskih književnika bilo je kojekakvih ideoloških apologeta i političkih licemjera, osobito onda kada je Društvo djelovalo u totalitarnom nedemokratskom političkom okružju. Društvo je nemali broj puta, pa i u vremenima obilježenim brojnim turbulentnim političkim događanjima, svoj opstanak moglo zahvaliti hra-

brosti, odlučnosti i slozi, ali i odgovornosti svojih predsjednika, njihovoj hrabrosti i marljivosti premda, u mračnim razdobljima nedemokratskog okružja, treba podsjetiti, niti oni nisu mogli spriječiti progone svojih članova.

DHK u totalitarnim vihorima

Snažna previranja popraćena ljudskim stradanjima DHK doživljava početkom Drugog svjetskog rata. Nažalost, preciznu povijest Društva hrvatskih književnika u tom vremenu, koje se poklapa s uspostavom Nezavisne Države Hrvatske, nije moguće napisati zbog toga što je arhivsko gradivo koje se odnosi na rad Društva od 1941. do 1945. godine najvećim dijelom uništeno. U tom je razdoblju predsjednik DHK bio Mile Budak. Usprkos brojnim nedaćama, Društvo nije prestajalo s radom, dijelilo je sa svojim narodom dobro i zlo, njegove uspone i padove. Drugi svjetski rat donio je uhićenja, zatvaranja i smrti mnogih pisaca, bez obzira na kojoj su se ratnoj strani našli. U ratnom vohoru živote su izgubili: Božidar Adžija, August Cesarec, Grgur Karlovčan, Hasan Kičić, Ivan Goran Kovačić, Mihovil Pavlek Miškina i dr. Neki su pisci otišli u partizane, primjerice Vladimir Nazor (1945. izabran za počasnog predsjednika Društva) i nesretni Ivan Goran Kovačić, neke je režim zatvarao, primjerice Antuna Barca i Iliju Jakovljevića (predsjednik DHK 1939–1941) dok su neki pisci prestali objavljivati, primjerice Miroslav Krleža. Završetkom

rata nedaće nisu prestale, naprotiv. U komunističkim su se tamnicama poraće našli pisci: Ivo Balentović, Zvonimir Bartolić, Zvane Črnja, Joja Ricov, Ante Stamać (predsjednik DHK 1995–1999), Andrija Vučemić, Stojan Vučićević, Ante Zemljarić i dr. Mnogi su književnici bili kažnjeni zabranom javnoga rada i tiskanja na određeno vrijeme. Načisto je zloglasna djelatnost tzv. Časnog suda Društva, osnovanog od strane komunističke represivne vlasti upravo zbog progona pisaca nepoćudnih komunističkom režimu, ali je i njegovo arhivsko gradivo negdje „zagubljeno“, premda je znano da mnoge odluke u to doba spadaju u najtamnije stranice povijesti DHK. Zločinački progoni književnika značili su za neke odlazak u emigraciju (Vinko Nikolić, Antun Bonifačić, Filip Lukas, Ivo Lendić, Dušan Žanko i dr.), neki su ubijeni (Gabrijel Cvitan, Ivan Softa, Zlatko Milković i dr.) ili pak suđeni kao ratni zločinci (Mile Budak, Kerubin Šegvić, Andrija Radoslav Glavaš i dr.).

Kao primjer progona književnika u totalitarnom okružju komunističke vlasti nakon rata znakovit je primjer kanonskog hrvatskog pisca Milana Begovića. Iako se Begovića progonilo i u prethodnim, hrvatskomu nesklonim državama, Austro-Ugarskoj i Kraljevini Jugoslaviji, najdalje je u njegovu progonu otišla jugoslavenska komunistička vlast; upravo odlukom tzv. Časnog suda DHK, kada mu je 1946, uz desetke drugih pisaca, neopravdano i nepravedno pripisan

kvalifikativ „fašist“, što je za ono doba značilo društvenu i egzistencijalnu ekskomunikaciju, te mu je istodobno izrečena najgora moguća kazna za jednog književnika – „doživotna zabrana tiskanja književnih djela i izvođenja svih dramskih djela“. Ta okrutna kazna dosuđena je bez ikakvih dokaza!

Nakon Drugog svjetskog rata, točnije 15. lipnja 1945, Društvo hrvatskih književnika promijenilo je svoj naziv u Društvo književnika Hrvatske (predsjednik Društva od 1945. do 1948. bio je Luka Perković), da bi 45 godina kasnije, na skupštini Društva održanoj 19. travnja 1990, u duhu hrvatskoga jezika bio vraćen stari izvorni naziv. Na istoj skupštini donesena je Odluka da je DHK izvanstranačka organizacija (čl. 3); da DHK tim danom istupa iz Socijalističkog saveza radnog naroda Hrvatske, stranke socijalista (čl. 4); te istupa iz Saveza književnika Jugoslavije (čl. 5). Na izornoj skupštini Društva hrvatskih književnika održanoj 29. travnja 1991. za predsjednika je izabran dramatičar i romanopisac Nedjeljko Fabrio (1989–1995), koji je navedene odluke žurno i kvalitetno proveo.

K. u. K. afera

U razdoblju poratnog nedemokratskog jugokomunističkog razdoblja čast predsjednika Društva nije smjela biti nadređena ostalim političkim, „važnijim“, okolnostima. U tom smislu zanimljiv je slučaj Slavka Kolara (predsjednik Društva 1948–1952). Naime, godine 1950. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti iskazala je potrebu za dopisnim članovima u Odjelu za književnost i umjetnost, a kao najozbiljniji kandidat spominjao se predsjednik Društva književnika Hrvatske Slavko Kolar. No, službena je politika smatrala da umjesto njega mora postati akademikom mađarski i hrvatski književnik Ervin Šinko (Ervin Sinkó, pravo ime Franjo Spitzer) koji se 1943. priključio partizanima i za kojega se zauzimao Miroslav Krleža. Kolar je na to izjavio da se u Akademiju za odjel hrvatske književnosti uzima čovjek koji ponajprije ne zna govoriti hrvatski jezik te on, Kolar, daje ostavku na mjesto predsjednika Društva književnika Hrvatske. Nakon toga je Miroslav Krleža optužio Kolara da je rasist zbog njegove izjave o Šinku kao mađarskom Židovu. Unatoč iskazanim priporima, Šinko je 1951. postao dopisni, a 1960. i redovni član JAZU. Već u travnju 1951, nakon afere Kolar-Šinko, Društvo književnika Hrvatske isključilo je Kolara iz članstva. Nakon toga je u časopisima uslijedila neugodna polemika svih protiv Kolara i Kolara protiv svih, poznata kao *K. und K. afera*. Ogorčen tom aferom, Slavko Kolar zabranio je da mu na sprovodu održi govor bilo koji predstavnik Društva hrvatskih književnika.

Važno je istaći činjenicu da nije sve bilo crno u tim „olovnim vremenima“; Društvo je i u nepovoljnim političkim okvirima jugokomunističkog razdoblja bilo aktivno u promicanju nekih vrijednih nacionalnih inicijativa. Tako je godine 1967, kada je Društvom predsjedao Vlatko Pavletić (predsjednik DKH 1965–1968), na plenarnoj sjednici Društva održanoj 15. ožujka, jednoglasno prihvaćena poveljna *Deklaracija o nazivu i položaju*

hrvatskoga književnog jezika, kojom se zahtijeva ravnopravan položaj hrvatskog jezika u jugoslavenskoj federaciji, slobodno oblikovanje hrvatskog jezika u skladu s hrvatskom tradicijom te puna afirmacija hrvatskog jezika u svim sferama života. *Deklaracija* je bila oštro osuđena od komunističkih vlasti, a mnogi njezini potpisnici bili su sankcionirani.

Tijekom hrvatskoga proljeća, kada je predsjednik DKH bio Ivo Frangeš (1970–1972), Društvo je s Maticom hrvatskom otvoreno stalo na stranu nacionalnog pokreta i u tom smislu poduzelo niz kulturnih inicijativa.

Snažna demokratska previranja u hrvatskom društvu, došla u godini pada Berlinskog zida 1989, odmah su se počela prepoznavati u brojnim javnim istupima hrvatskih pisaca članova Društva, osobito onih koji su bili zatvarani i osuđivani od komunističkih vlasti kao nacionalisti (Vlado Gotovac, Juraj Lončarević, Ante Sekulić, Vlatko Pavletić, Franjo Tuđman, Anđelko Mijatović, Vladimir Rem i dr.). Pokazalo se kako su hrvatski književnici i pored svih čistki i ograničavanja u komunističkom razdoblju, ostali duhovna kraljeznica svoga naroda. Štoviše, može se s punim pravom kazati kako demokratske promjene u Hrvatskoj počinju u Društvu hrvatskih književnika.

Prva predsjednica - Marija Peakić-Mikuljan

Tako je u osvit rođenja Republike Hrvatske, 28. veljače 1989. u prostorijama Društva, u doba kada je predsjednica Društva bila Marija Peakić-Mikuljan, održana povijesna Tribina DKH kojom je predsjedavao Stjepan Čuić (predsjednik DHK 2005–2008), a na kojoj je glavni govornik bio Franjo Tuđman, budući predsjednik Republike Hrvatske. Na tom važnom povijesnom skupu, kojim je prekinuta gotovo polustoljetna *hrvatska šutnja*, udareni su temelji političkih demokratskih procesa u Republici Hrvatskoj.

Marija Peakić-Mikuljan bila je predsjednica DKH od 1985. do 1989, čime je ujedno postala prva žena u povijesti Društva na toj dužnosti. Kao predsjednica Društva, u dramatičnim političkim okolnostima (u Beogradu se suprotstavila velikosrpskim snagama oko SANU i Udruženja književnika Srbije, a u Zagrebu komunističkom moćniku Stipi Šuvaru i njegovim satelitima u kulturnim institucijama, poglavito Goranu Babiću i Peri Kvesiću). Njezini mandati ostat će upamćeni, ali i zabilježeni u medijima i dokumentima DHK kao vrijeme borbe hrvatskih književnika i intelektualaca protiv „crnih lista“ i verbalnog delikta, protiv staljinističkih kadrova u kulturi i politici u Hrvatskoj i konačno protiv velikosrpskog zveckanja oružjem iz Beograda krajem 80-ih godina prošlog stoljeća.

Već 1989. Društvo hrvatskih književnika organizira prvi susret s hrvatskim književnicima iz dijaspore, što je u doba Jugoslavije bilo naprosto nemoguće. Susret je bio osobito značajan demokratski događaj, ne samo za književnike, već je njime široj javnosti poručeno da hrvatski kulturni prostor postoji i kod hrvatske dijaspore, a da je često korištena ispraznica o tzv. neprijateljskoj emigraciji i njihovoj

književnosti bila fraza kojom se nastojalo kompromitirati hrvatsko iseljeništvo, a posredno oslabiti snagu hrvatskoga nacionalnog jedinstva.

Nakon godišnje skupštine DHK održane 23. lipnja 2002. na kojoj je ponovno za predsjednika izabran Slavko Mihalić (mandat 2002–2005) iz Društva je istupila grupa književnika, te su osnovali Hrvatsko društvo pisaca. Valja istaći da, osim ovih dvaju književnih društava, u pluralnom hrvatskom kulturnom, društvenom i političkom okružju djeluju i Hrvatski P.E.N. centar (osnovan 1927), Društvo hrvatskih književnih prevodilaca (osnovano 1952, prvi predsjednik Gustav Krklec) i Hrvatsko društvo književnika za djecu i mlade (osnovano 2004).

Važna zadaća Društva hrvatskih književnika od njegova osnivanja jest djelovanje u svim hrvatskim sredinama u kojima se književno stvara ili postoji snažan interes za čitanje i književno stvaranje. Tako je u najnovije doba osnovano ili obnovljeno desetak ogranka Društva. O kvalitetnom radu svjedoči izdavačka djelatnost, kako objavljivanje pojedinih književnih izdanja, osobito u *Maloj knjižnici DHK*, te redovito izlaženje časopisa DHK *Republika* i *Most/The Bridge*, zatim brojne književne tribine, od kojih se izdvajaju međunarodno poznati Zagrebački književni razgovori, pokrenuti 1969. na inicijativu Slavka Mihalića (predsjednik DHK 1999–2005), koji u okviru Društva pokreće i reviju *Most/The Bridge* (glavni urednik 1966–1972) za objavljivanje hrvatske književnosti na stranim jezicima.

U Društvu se vrlo često održavaju predstavljanja knjiga, pa je tako samo u protekloj godini održano stotinjak događaja u središnjici u Zagrebu, te u ograncima Društva. Time Društvo i danas pokazuje želju nastavljanja slavne tradicije vlastitog izdavaštva kakva je ostvarena npr. izlaženjem časopisa DHK *Savremenik* (pokrenut 1906, a s prekidima izlazio do 1941), ili pak objavljivanjem izdanja kao što je edicija *Suvremeni pisci hrvatski*, posebice zapažena pod uredništvom Julija Benešića od 1913. do 1920, u kojoj je objavljena i glasovita antologija *Hrvatska mlada lirika* (1914).

U demokratskoj Republici Hrvatskoj zadaće su predsjednika Društva hrvatskih književnika da se preko unutarnje sinergije svih članova DHK, njihove solidarnosti i odgovornosti za suvremeni hrvatski književni i kulturni trenutak, u suradnji s drugim nacionalnim kulturnim i znanstvenim institucijama, stvore pretpostavke za kvalitetan kulturni, duhovni i znanstveni napredak hrvatskoga naroda. Osobito je važno poticanje suvremenog književnog stvaralaštva i vrednovanje hrvatske književnosti; razvitak, njegovanje i promicanje hrvatskoga jezika kao i unapređivanje i zaštita slobode književnog stvaralaštva, te zaštita književnih djela i rada pojedinih pisaca, članova Društva. Od osnutka Društva pa do danas uloga i odgovornost predsjednika Društva hrvatskih književnika bila je iznimno velika, što će se, na zadovoljstvo književnika, članova Društva, svih hrvatskih ljudi i svih građana naše zemlje, za nadati se, nastaviti i u budućnosti.

OBILJEŽAVANJE 125 GODINA DRUŠTVA HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA, 22. TRAVNJA

Svečanost riječi, glazbe i ponosa

Piše Vlatka Planina

Dobitnice nagrada *Slavić* i *Judita* Silba Ljutak i Ana Šimić na proslavi u DHK

U prostoru ispunjenom duhom prošlosti i snagom književne riječi, Društvo hrvatskih književnika obilježilo je 125 godina postojanja. Na Dan hrvatske knjige, 22. travnja, u zgradi na Trgu bana Jelačića gdje Društvo djeluje već 77 godina, održana je središnja svečanost pod visokim pokroviteljstvom predsjednika Republike Hrvatske Zorana Milanovića i predsjednika Hrvatskog sabora Gordana Jandrokovića.

Uvod svečanosti pripao je Muškom akademskom zboru FER-a pod ravnanjem Josipa degl' Ivellija, koji je izveo hrvatsku državnu himnu, a potom i preporodnu budnicu *Prosto zrakom ptica leti* u čast Dimitriju Demeteru i Vatroslavu Lisinskom – simbolički prizivajući duhove preporoda i kulturnog buđenja koji su nadahnjivali i utemeljitelji Društva davne 1900. godine.

Svečani govor održala je predsjednica DHK Hrvojka Mihanović-Salopek, prisjetivši se povijesti Društva, njegovih istaknutih članova i neprekinute misije očuvanja, promicanja i obogaćivanja hrvatske književnosti – kako u domovini tako i u svijetu. Prigodne riječi okupljenima su uputili i izaslanici državnog vrha: Zdravko Zima (izaslanik predsjednika Republike Hrvatske), Zdravka Bušić (izaslanica predsjednika Hrvatskog sabora), Mladen Pavić (izaslanik ministricke kulture i medija), te akademkinja Dubravka Oraić Tolić u ime HAZU. Prisutni su bili i predsjednica Društva hrvatskih književnih prevodilaca Snježana Husić, predsjednik Društva hrvatskih književnika Herceg Bosne Ivan Baković, brojni istaknuti književnici, prevoditelji, urednici, članovi srodnih udruga te ljubitelji pisane riječi.

Središnji dio večeri bio je posvećen hrvatskoj poeziji – njezinim začetnicima, vrhuncima i suvremenim glasovima. Renomirani dramski umjetnik Joško Ševo oživio je stihove Ivana Trnskog, A. G. Matoša, Dragutina Domjanića, Mate Balote, Tina Ujevića, Jure Kaštelana i Slavka Mihalića. U recitalima koji su među publikom budili i sjetu i ponos, izmjenjivali su se motivi domovine, jezika, slobode stvaranja i intime – od ideala hrvatske moderne do postmodernističkih razmatranja stvaralačkog čina.

U sklopu svečanosti uručene su i godišnje nagrade Dana hrvatske knjige, koje se pod pokroviteljstvom Ministarstva kulture i medija RH dodjeljuju od 1997. godine. Nagrada *Judita* uručena je Ani Šimić za knjigu *Pripovijedanje o glagoljstvu u novijoj hrvatskoj književnosti*, značajan doprinos proučavanju i valorizaciji glagoljaške baštine u suvremenom književnom diskursu. Nagrada *Davidias* pripala je Edwardu Mulhollandu za engleski prijevod Marulićeve *Davidijade*, monumentalnog djela hrvatske književnosti, čime je omogućena šira međunarodna recepcija hrvatske kulturne baštine. Nagrada *Slavić* za najbolji književni prvijenac dodijeljena je Silbi Ljutak za zbirku poezije *Kuća na otoku*, zapaženi debitantski glas nježne introspekcije i lirske snage.

Obrazloženja nagrada pročitala je književnica Lada Žigo Španić, članica stručnog povjerenstva, koje uz nju čine još Cvijeta Pavlović i Slobodan Prosperov Novak.

Glazbeni *intermezzo* večeri pripao je kantautorici Lei Šprajc, koja je izvela dvije uglazbljene pjesme: *Dugo u noć*, u *zimsku bijelu noć* Dragutina Tadijanovića i *Baladu iz predgrađa* Dobriše Cesarića, stvarajući pritom most između poezije i glazbe, između onoga što se čita i onoga što se osjeća.

Na kraju svečanosti uručena su i posebna priznanja za dugogodišnji doprinos hrvatskoj književnosti istaknutim članicama Društva – pjesnikinji Ljerki Car Matutinović i Gorani Aralica Martinović, kćeri književnika Ivana Aralice.

Svečanost je završila u neformalnom tonu, uz druženje, čestitke i pogled unatrag – na više od jednog stoljeća neprekidnog književnog stvaranja i djelovanja. I dok se na stolovima širila aroma vina i razgovora, u zraku je ostajala tanka, nevidljiva nit riječi – koje ostaju, koje grade, koje nas povezuju.

NOVA HRVATSKA POEZIJA: ANKA ŽAGAR

Ursule – žute minute svete Uršule

gdje je tijelo pjesme

i još jednom
kad je krenula tamo
kad je zaveslala ovamo
da bi stigla tamo
i promašila stoljeće

ta Uršula, mušmula šućmurasta
bez ijedne riječi
samo let
golo plahutanje
na ekranu lica njegova
svaki put sviće, posvećuje se
njegova prelijepa vlastoručna slika

i sad hodi iz dubine, zvoni grad
svita joj razletjela se, sama je
tko je sad planina, priliježe joj
u zjenu, ta bol se ne može
snimiti, daj se ozri na me
bože, zar si ti sadržaj ove pjesme

bez ijedne ispaljene riječi

autobus se zabio i umro
tišina za susjednim stolom
nagni se iz tinte van, ti
a kamo će pljuvati svijet
ako te nema

svoje žute minute

u prirodi nema mrtve prirode

samo tvoje otrnjene ruke kako
otrnjene mojim su ružama
plaze u dnevni boravak

u prirodi nema mrtve prirode

najprije te ubije te, onda te ljubi

gasi se stablo, vani Uršula

gasi se stablo
vani, Uršula

ne vidim te, ne vidim te
moram sklopiti listove

u koga se sad ušuljala Uršula
drhtaj stabiljke do središta

sutra proglašava aneksiju
biblijsku tešku kišu

da pada
da sve spada s nje

i ugašeni su
svi puhači stakla

udvojeno, kroz prozor
dok se u tramvaju vozi na posao

Začudna povezanost mašte i realija, duhovnosti i svagdana

Piše Darija Žilić

Anka Žagar (1954), suvremena hrvatska pjesnikinja, zapravo klasik hrvatske književnosti, već svojom prvom zbirkom iz 1983. *Išla i... zaboravila* u kojoj nalazimo čuveni stih „napišem šuma i bude šuma“ bila je prepoznata kao ona koja pomiče granice jezika, otvara i istražuje semantički, leksički, gramatički i sintaktički sloj. Kako ističe Tea Benčić Rimap, Žagar je bila posebna po jezičnoj igrovitosti i to prije svega zato jer se vješto igra i stvara neologizme, radi morfološke preinake, a uz to i niz prevrata u samoj sintaksi kojima stvara svoj, kako ga naziva Krešimir Bagić, „privatni pravopis“. Upravo kontrirajući gramatičkim normama, kršeći ih i stvarajući vlastitu začudnu poetiku, nekad

okrhak tamne zvijezde

okrhak tamne zvijezde
repatice
ugrušak čiste hladnoće

Uršula ga je izvukla
Iz bunara, iz tebe

I tvoja je
I božja je

a čija sam onda ja

zar smo dijelile istoga muža

Uršula otkrhnuta
repatica

repić podvila pod jastuk
da bude kuš

odmakni me k sebi

odmakni me k sebi, o bože moj
ne žalosti ovu logičnu molitvu
travo, travo, čija ti još smrt treba
da bi mogla progovoriti
iz dubine
odispod sebe
dublje od žablje perspektive
dublje ne možeš
jamu iskopati
od svojih očiju, Uršula
kao sluga služi, brat bratu
kakav rusvaj, bože
doma u tvojoj glavi
iz bablje perspektive
imam 98 godina i nosim
još i tebe i kantu vode
u Konavlima ili gdjeod
sam bosa, na Stradunu
tko stoji, zemlju gnoji

hako more grize kopno

kako more grize kopno
ona je pjesma tako dugo šutjela
da je zaboravila govoriti

ta Uršula, pjesma bez mene

dok more netremice odnjihava
njegov pogled u daljinu
već će mu reći navečer kad bude tamo
ako će

nije bog vegeta da ga miješaš u sve
ili možda je

i more je
niotkuda pjesma

ciganka beskrilka

ciganka beskrilka
jesi napravila zimnicu
jesam, zaljubila sam se
kao kruška, kao kišna
kao bespilotna letjelica
sad molim boga, sestro moja
da mi to izoperiše van
ciganko, ti munjena
a ne, zaustavi me Dunave, glas
iz grla, hrapava koro sivoga
zaustavi me, zajdi me, rosna zvijezdo
zaobidi me, putanjo
s makovima sam cijeli dan rasla
i sad su mi se sva zrnca rasula iz glave

sveta Uršula lektorira anku

sveta Uršula lektorira anku
da kako možeš moju jedinu imenicu
pisati malim slovom
anka kaže da može
jedinoga Boga pisati velikim slovom
a ove male od trenutka malecne
što se rode kad se sjete, bogiće
Uršula sad mi je jedno oko pametnije
od drugoga, još maleniji
božićniji su
kad narastu
Uršula ja sam ozbiljna ženska
koještariš
anka kaže saberi me
i laku noć

velike bijele ribe

velike bijele ribe
vi od tišine i drhtaja
i vi što
gledate
ribe, hoćete mi vi pomoći
napisati
to što se od mene hoće

teh što smo raznijeli rijeku

tek što smo raznijeli rijeku
vodostaj je pao
voda čučne, malo otpočine
na dnu sebe, ubije matično oko
ona najteža najbrže je tekla
sve je Gospodine u tvojoj ludosti
i što te nespreno
slušam
fragmentarno
jer ti si moje tekuće
jedno cijelo ja

presretači

mi, dva zebrasta bumbara
nas dvoje helikoptera presretača
nadliječemo teren
gdje bi se Isus trebao naroditi
a gdje će, kamo će
kći šefa klinike radala u hodniku
Isus u betlehemskoj štalici, na periferiji
zagrebačkoj
nama bi Isus
još mogao spuznuti iz helikoptera

kao val neke neutješne sreće

hao val nehe neutješne sreće

kao multi stih
uzjutrio se, odtijelio se
projurio niz stube
tko dolazi
vidi viknuo
tko je danas Zvonko
follow me

onaj koji traži, dopušta li on
dopušta li da bude nađen
to jest
zapljuskan valom neke tihe
neutješne sreće

pjesme koje sam napisala hao vjeverica

a kamo sam sakrila lješnjak, u koju
duplju
u zemlju zakopala, nagrнула lišće
nisam zapisala
pišem samo kad nemam kamo staviti
e da mi je netko rekao da ću pisati kao
vjeverica

svašta
a papučica ti je kod ranjenog bukvića

nepomak

Uršula, duša ti se skvrčila
čudna biljka, tvoja duša
kupuje oblake nebožne
kao kroz prozor automobila
nizašto nikamo

kamo će ova planina
ako je ne udahnem

tamna rosna kobila
noć mi je progutala olovku

ostavit ću bijelim
to što ne razumijem

oče naš, korektor
izbjeljivač
molim
ne palite to svjetlo
slova imaju sama svoju svjetlost

isvaki put

Uršula moli za veš mašinu
da joj ne odjuri iz kupaonice

i ta duhovnost
ta centrifuga
je tako jaka
da svaki put djeluje
na nervni sustav u kući

poslije Uršula kaže

opušteno
padam kiša
i još se pridržavam
za tu sklisku rešetku od sebe

sad kopitima razgrće snijeg

sad kopitima razgrće snijeg u visinama
vidjelica
blaga i radosna
hodala kao ništa
goli zrak, sveta Uršula
to što pišem
vidjela sam
ali samo tada
i nikad više

ta šuma je pjesma
koja je vidjela samu sebe
on
kad sam bio
hodao sam kao ništa, nagi zrak
sveta radosti, gdje si
ora pro nobis
padaj s mene roso
bar još jednu jedinu minutu
nisam ni znala da je to pjesma

dahnula je

dahnula je nebo
i sad govori govori
i nikako ne može izgovoriti
to što govori

niti može napisati
ono što piše

nemaš više duše
nemaš Uršule

samo snijeg raste
proporcionalno po stvarima

dok ona još putuje, udaljava se od sebe
barem od velike do male gospe

miješaš u sve“) i nedohvatljivosti. Miješaju se slike ekrana, slike snijega, spoznaja o nemogućnosti govora: „i nikako ne može izgovoriti“, a šuma, stalni motiv Žagarićine poezije, ovdje je „pjesma / koja je vidjela samu sebe“. I posvuda je ta krhkost, da se odleti i napusti ja-stvo i duša, pa se ona drži „za tu sklisku rešetku od sebe“. Postižu se i trenuci *neutješne sreće*, igra se ponovno novotvorenicama, npr. multi stih se „odtijelio“. Lirska se junakinja metamorfizira, postoje „pjesme koje sam napisala kao vjeverica“.

Zanimljiv je stih: „pišem samo kad nemam kamo staviti“. Jer pismo je odsutnost stvari, trenutak kad se ne može urediti svijest. Ludičnost je oznaka i za Gospodina, i za Uršulu, sve je to spojivo s jastvom: „jer ti si moje tekuće / jedno cijelo ja“. Slike biblijske povezane su s onima iz običnoga života, centrifuga u vešmašini i duhovno, pjesnikinja oponaša i molitvu, *ora pro nobis*, ali i simulira i glas narodne pjesme u *Ciganki beskrilki*; ponovno nalazimo alogičnosti, infantilnost, igre zvukovima, pitanje identiteta, trvenja i „žute minute“ kao otpor svijetu i njegovu pokušaju racionalizma. Anka Žagar opet začarava, radujemo se njezinoj knjizi koja će uskoro biti objavljena u izdanju Meandar Medije.

alogičnu, nekad snovitu, ali uvijek originalnu, Žagar otvara i brojne afektivne mogućnosti jezika na način da stvara posebne senzacije kod čitatelja mijenjajući mu percepciju svijeta kroz proces denotacije. Cvjetko Milanja ističe da ju je prema općem konsenzusu književne kritike teško razvrstati u bilo koju grupaciju, ali da bi s obzirom na pjesnički jezični eksperiment mogla biti spojnica offaške i kvorumaške grupacije, ali je bliska i pitanjašima po jezičnom iskustvu. No, njezino pjesništvo ipak ostaje bez stroge generacijske odrednice, Milanja ga je odredio kao infantilno-lunarno-afazijsko, dodajući uz to oznake feminilnog, snovidnog i nagonskog.

Anka Žagar autorica je brojnih pjesničkih knjiga i mapa, kao što su *Onaon* (1984), *Zemunice u snu* (1987), *Bešumno bijelo* (1990), *Nebnice* (1990), *Guar, rosna životinja* (1992), *Pjevaju razlike tihotapke* (2015). Dobitnica je i Goranova vijenca, Nagrade Ivan Goran Kovačić, Nazorove nagrade itd. Pjesme su joj uvrštene u mnoge domaće i strane preglede, te antologije hrvatskog pjesništva.

Slobodan Prosperov Novak odlično je uočio kako u poeziji Anke Žagar niti jedan stih i niti jedan zvuk nisu zauvijek fiksirani. Riječ je o slobodnom protoku citata i aluzija, svje-

sne afazije i stereotipije, te neobične liričnosti koja stvara osjećaj taktilne bliskosti s glasom u tim pjesmama. Mrkonjić ističe zagonetnost i tajnovitost njezina poetskog pisma, a možemo istaknuti i kao oznaku mistifikaciju prirode, te nemogućnost subjekta da spozna svijet. Također je posebnost da pjesnikinja sjajno veže maštu s realijama svijeta, duhovnost i svagdan, ostvarujući primjerce u novom ciklusu *Ursule* duhovitu autopoetiku koja u sebi nosi mnoštvo korektiva. Bog kao korektor („oče naš, korektor / izbjeljivač“), a i Uršula kao ona koja lektorira autoricu, tj. Anku: „da kako možeš moju jedinu imenicu / pisati malim slovom / anka kaže da može / jedinoga Boga pisati velikim slovom“.

Stvarajući te začudne relacije, nadrealne slike, odnosno spajajući nespojivo (*discordia concors*), Žagar ispisuje poeziju o samome pisanju, procesu pisanja. U tom smislu nastavlja tematizirati upravo autoreferencijalnost i metatekstualnost, te se igrati nizom slika koje su gotovo *šagalovske*, zračne, fantastične, u njima je Uršula i simbol infantilizacije, kroz opise „mušmula šućmurasta“, „čudna biljka“, ali i objektivni korelativ kroz koji se prelama pitanje sadržaja pjesme, njezina nestajanja, pretjeranog panteizma („nije bog vegeta da ga

NOVA HRVATSKA PROZA - ULOMCI IZ RUKOPISA U NASTAJANJU

Tomislav Ribić, *Fuga za Bebu*

Tomislav Ribić, diplomirani ekonomist i književnik rođen 1959. u Varaždinu, dobitnik je pedesetak književnih nagrada za pjesme i prozu koje su prevedene na engleski, talijanski, njemački i makedonski jezik i objavljene u osamdesetak književnih časopisa i zbornika u Hrvatskoj i u inozemstvu. Rukopis u nastajanju, *Kornjača u staklenci šutnje*, iz kojega donosimo ulomak, dobio je potporu Ministarstva kulture i medija za književno stvaralaštvo.

Hvataju me ruke tankočutnih uspomena. Sol koju raznosi bura zavlaci se u Bebine pletenice, nosi kasnojesenje priče oca o prvom svjetskom ratu i zimi u Rusiji

Mudar čovjek šuti do zgodnog časa, a ludak i brbljavac propuštaju zgodu.
(*Knjiga Širahova* 20: 7)

Kad potonemo u tišinu, prekrit će nas valovima šutnje zaborav. Bojim se i danas pričati o sestri. Opet su nesklona vremena. Šutnja nije mudrost. Šutnja je borba za preživljavanje. Izgovorene riječi su klopka iz koje se teško izađe, neizgovorene su križ koji ćeš nositi.

Po tko zna koji put čitam dramu *U agoniji*. Ona me uvijek podsjeti na sestru. Vidim Bebu na sceni kazališta, njezin glas vodi me kroz dramu, začujem na kraju pljesak, ona stoji na sceni s buketom, pored nje Zvonko koji je glumio Lenbacha. Zastajem, mijenja se slika u mislima; Senj 1936. Beba me čeka ispred gimnazije. Smije se. Veli da smo dovoljno jake i neće nas odnijeti bura. Kisnemo. Mokre su nam cipele.

Tuče nas bura, ledeni glas podsvijesti koja vrišti. Uz bokove kuća isprсили se oljušteni prozori i njihova koljena utonula u pločnike broje naše korake. Ulice se sijeku pod različitim kutovima, mladenački nemiri razvoze misli u praznim bocama za mlijeko, sjenice plaču po vrtovima. Presahle pumpe skriva ju mrtve osinje gradove, ostaci im leže razlomljeni po travi pored bunara u kojem se utopila nepoznata žena.

Beba neće dopustiti da zima pusti korijenje u grlu i obuća će joj ostati suha dok noć uranja u sobu, zimske bolesti bježe pred njom. Hvataju me ruke tankočutnih uspomena. Sol koju raznosi bura zavlaci se u Bebine pletenice, nosi kasnojesenje priče oca o prvom svjetskom ratu i zimi u Rusiji, zarobljeništvu, čišćenju snijega i leda po mostovima Moskve, Ruskinjama koje su donosile hranu iscrpljenim austrougarskim vojnicima, topovskom mesu sa škarama za rezanje bodljikave žice u rukama ispred bunkera očekujući komandu *Drachtsherer vor!*, radom u rudniku i povratku domu.

Utrčim u kuću, Beba zastane pred vratima; šuti, njen pogled dopire do krova, doma bršljana. Njen govor je posljednjih dana šutnja. Zagonetna je i sama sebi. Drugi je razred gimnazije. Pretvara se u rebus. Nerješiv. Moja sestra mudruje. Majka je zabrinuta. Beba ne brine više za školu. Mijenja se.

U njenom svijetu ništa više nije isto, ni šum ptica na pojilištima, ni hranilice za zvijeri, lovočuvari više ne hrane jelene, djeca su se razbježala, srušila su šumsku kolibu, uvježbala trikove, rastjerala oblake, prekrojila trbuh neba, ispred božje kuće krađu kamene kocke s ceste i njima gađaju ptice. Promašuju Bebu. Ona se smije i prijeti im rukom.

Beba je nemiran duh, onaj koji prerasta mala mjesta, ona je čine nemirnom, sputa-

vaju je, sputava ju Senj, škola, drugačija je od nas: od starijeg brata i mene, mlađe sestre. Voli čitati romane, časopise, ne voli školu. Mislim da posustaje, ne zanima je škola. Razvuklo se ljetno ferije i dosada pušta korijenje. Kuhamo ručak mama, Beba i ja. Smijemo se, svaki dan je ponavljanje prethodnog: iste radnje, isti razgovori, ista pitanja, isti odgovori, treba to izdržati. Još nismo stasale za udavače. Beba veli da sam ljepša. Smijem se. Sestre se ne takmiče u ljepoti.

Seko, što misliš, zauvijek ćeš ostati živjeti u Senju? Nisam odgovarala jer nisam znala što želim. Ona je znala. Kovala je planove u sebi. Nikada nisam mogla odgonetnuti što se u njenoj lijepoj glavici događa. Kratka smeđa kosa, prekrasne plave oči, sportsko skladno tijelo, no brzopleta i dobrohotna. Preskočila bi i crkveni toranj ako bi trebalo. Kad bi išle na nedjeljnu misu, mladići bi nas pozdravljali, smijeshili se. Mislili bi: zgodne djevojke iz obitelji gradskog službenika, poštene i dobre. Znale smo obje pročitati njihove poglede.

Ljeto 1937. pubertet luduje u njenom tijelu, skinula bi kožu i obukla drugo tijelo, odbacila bi poput zmije svoju košulju i navukla tuđu, pobjegla bi od sebe i glumila drugu osobu. Otac je zatečen, majka i ja sliježemo ramenima. Majka odlazi svako jutro na misu. Moli za Bebu.

Obitelj vijeća u kuhinji. Beba leži u drugoj sobi. Pozivamo je. Saopćavamo prijedlog, *šaljemo te u Gospić*, bratiću. Bratić je predsjednik suda i naći će joj posao. Vesela je, odlazi u drugi grad, zaposlit će se. Pomalo smo žalosni, napušta nas, ide samo do Gospića, neće joj ništa nedostajati. Treba joj promjena, mora naći sebe, mora krenuti dalje.

Bratić je Bebu zaposlio na sudu. Za mladu djevojku to je dobar početak. Otkako je otišla od kuće, postale smo bliže, raspisala bi se u pismima, daljina zbližava. Nedostajale su nam njene upadice, bunt i nestašluci. Postajale smo prisnije, pronalazile nove teme, odrastale brže nego prije, ili mi se sada sve to tako činilo. Kao da za onih senjskih dana više nismo imale što reći jedna drugoj, uvijek iste teme, kuhanje, spremanje kuće, molitva prije spavanja, šutnja. Kao da nas je tišina usporavala u odrastanju.

Beba piše pisma, posebno roditeljima, posebno meni. Lijepo joj je u Gospiću. Ljudi su ljubazni. Mali grad, svi se dobro znaju. Ne treba pomagati u kući, ne treba kuhati, imaju domaćicu. Igra se s Vesnom, bratićevom kćeri.

Proslavila je devetnaesti rođendan. Proslavila je i dvadeseti rođendan. Ima simpatiju. Zgodan je i feš. Zaljubljena je. Sudac je. Zove se Oskar. Ljubav na prvi pogled. Sretna sam zbog nje. Oskar je Židov. U idućem pismu piše da će se zaručiti. Bila i sretna i osjetila strah za nju i Oskara. Šutjela sam pred roditeljima. Osjećala se početkom te 1941. ratna histerija u Senju. Osjećalo se je da dolazi novo vrijeme. Bebu to nije brinulo. Bila je zaljubljena i sretna. Oskar je bio zaljubljen i sretan. Beba se zaručila za Oskara. Pisala je da će se Oskar prekrstiti zbog nje. Postat će katolik. Toliko je voli.

Počeo je rat. Morali smo preko noći pobjeći iz Senja. Netko dobro namjeran je bacio ceduljicu u sandučić i spasio nas. Na ceduljici je pisalo: *Bježite odmah. Na redu ste!* Naša obitelj je bila označena kao *crvena* zbog bratićeva antifašističkog djelovanja makar nismo imali ništa s time. Pobjegli smo isti dan ponijevši samo najbitnije stvari. Beba nije znala za naš bijeg. I ona je bila u opasnosti. Obitelj bratića kod koje je stanovala još nije slutila opasnost. Gospić 1941.

Ustaše su došle po Oskara na gospićki sud, izveli ga iz sobe, gurnuli niz stepenište. Pomogli su mu u prizemlju da se dignu tek da ga izbace na cestu. Oskar posrće od naguravanja i leži na cesti. Šuti. Nisu bili milostivi. Nije to ni očekivao. Oskarov pogled usmjeren je prema prozoru suda. U tom čas želi da ona ne vidi taj čin. Ustaše prekidaju zaruke.

Beba stoji iza prozora na katu suda. Gleda kako ga ustaše odvođe, oni se smiju, guraju ga da požuri, Oskar posrće, pada u zbunjeno-sti. Podižu ga, odvođe. Oskar nestaje. Beba drhti, prilazi joj bratić, posjeda je na stolac, dodaje čašu vode. Kolege saginju glave, šute. Tišina je nož u sobi, bode je. Osjeća ubode po tijelu, trne joj noga, zasuze oči, jezik se zapleo, grlo guta riječi. Ulica se brzo ispraznila. Nitko ne želi biti svjedok.

(...)

Krug života stalno joj se je vrtio u glavi: Oskar, Rosalinda u *Kako vam drago*, Laura Lenbach u *U agoniji*, Mirandolina, bijeg od same sebe, OZNA, Subotica. Njen film prebrzo se vrtio. Nikada više nije posjetila Senj. Gospić je izbrisala na karti svijeta. Iz gradova iz kojih te protjeraju nikada se ne vraćaš. Oni ne postoje, oni su rak u sjećanju. Vratila se na djedovinu u blizinu šume. Osluškuj kako diše šuma. Stala je disati poput šume. Smirena, blaga pogleda starice iza kojeg se krije šuma udesa. Koža ju je sve više stezala. Nisam zmija da je odbacim, rekla je sama sebi poluglasom. Za lijepih sjećanja iz nje bi izlazio poluglas. Poluglas Laure Lenbach, Ofelije, Nore. Govorila je tiho o proljeću. Tako je željela nekamo otputovati. O, da mi je otputovati, ma i na mrtvačkim kolima – govorio je unutarnji glas. Kuće izgledaju kao veliki brodovi u magli. Plove prema šumi, domu jelena i srne. Plove u zelenu noć.

Govorila je o šumi: Ja sam drvo plitkih korijena. Bojim se rijeke koja se u jesen izlije u šumu i odnese mi djecu. Prekriva ih blatom, zakopava u tamu svoje tjeskobne nutrine. Žed je moj mrak. Mrak je žed plitkih korijena. Bojim se kiselih kiša. Bojim se vihora. Složit će mi ruke, kičmu, savija me svaki njegov zvižduk. Imam tisuću ruku. Držim nebo. Pomičem prstima oblake. Zarežem li ih oštrim noktom, plaču. Munje i gromovi za kaznu lome mi ruke. Moja kosa, valovi imele. Moje suze, srebrne bobice lijepe se za tijelo dok padaju.

Ja sam samo drvo plitkih korijena. Šumski div. Umirem u tišini. U jesen mutne vode preplavljaju moje gležnjeve i hlade srce. Postajem otok. Nestajem.

Ja sam šuma. Skrivam pod korijenom uspomenu na mrtvu srnu. Korijeni dodiruju plitke grobove gdje spavaju kosti. Ja sam buka svoje prošlosti. Gusta noć grli mi vrat. Plitki grobovi su moje cipele. Dovoljno da u njima stoljećima ostane skrivena tišina. Noć u meni šuti. Ona ima hladno srce. Dovoljno da se pucnjevi sakriju u tami i duhovi mrtvih mi noću ispovijedaju svoje živote.

Ostale smo same. Beba i ja. Beba, kako smo je od milja zvale kuhala je svaki dan ručak, ja bih pospremala poslije ručka, dvije stare žene bez potomaka, glumica i učiteljica na velikom imanju, sretna. Pokopale smo roditelje, pričale jutrima i večerima, mijenjala su se godišnja doba, čitale bi naglas drame, glumile, smijale se poput djece. Krleža, Ibsen, Cesarec. Zataknuti na kuhinjskom ormaru Oskarova slika u tonu sepije već je skoro izbljedadla. Pored nje slika Zvonka i Bebe iz sretnih dana u splitskom kazalištu.

Bebi bi ponekad ponestao dah. Od cigareta, od života. Rekla bi da diše poput šume, da joj nedostaje šuma. Ustala bi i otišla iz kuće sama prema šumi.

Lutala bi šumom koja joj je bila nekoć dom, u kojoj je započeo njen bijeg. Šuma poklanja mir, smiraj, vraća život. Šuma je tišina u mislima, pokoja ptica, djetlić i sunce među granama. Naslonila bi se na stablo, najradije bi se ogrnula njime, postala dio njega, osjećala je Oskara na mekoj kori mladih stabala. Najradije bi se zaogrnila njegovom mekom korom. Šuma joj donosi mir. Zelena noć hladila joj misli, raznosi nemire iz nje, gutaju ih oblaci i razvlače u daljine. Šuma je poznaje, voli. Šuma ima boju Oskarovih očiju. U njoj je zauvijek našla mir. Jer što je život nego šuma.

KNJIŽNIČARI PREPORUČUJU

VANJA KULAŠ

voditeljica Zbirke za francuski jezik i književnost i rumunjski jezik i književnost u Knjižnici FFZG-a

Očekivano bi vjerojatno bilo preporučiti ponešto od prijevodne frankofonske produkcije s obzirom na to da sam radnim mjestom vezana za književnosti francuskoga govornog područja iz kojega dobivamo birane naslove koji nam nerijetko pomiču granice, a sve zahvaljujući mudrim, katkad i vizionarskim izdavačkim odlukama, ponajviše ipak prevoditeljskom umijeću naših romanista. Posljednja u nizu potvrda rečenoga godišnja je nagrada *Iso Velikanović* dodijeljena Lei Kovács za prijevod monumentalnog romana *Dobroštime* (Fraktura, 2024) francuskog romanopisca Jonathana Littella, koji je dakako za svaku preporuku. Za ovu priliku usredotočit ću se međutim na tri domaće proze koje su me u prethodnim tjednima snažno zaokupile.

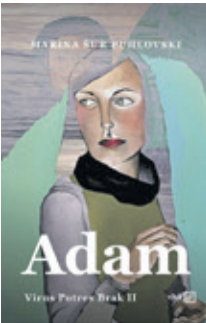
ZORAN FERİĆ, SPIDERMAN — Započet ću srčanim zagovaranjem nedavno objavljene zbirke priča *Spiderman* (V.B.Z., 2025) Zorana Ferića, kojom se ovaj magičar drske imaginacije nakon niza nagrađivanih, prevedenih i ekraniziranih romana vratio svojim kratkopičarskim počecima. Knjigu odlikuje kvalitativna i kvantitativna raskoš pa bi se lako mogla razlomiti u dvije itekako dojmive samostalne cjeline. Kao i uvijek dosad, preciznim portretiranjem protagonista i živim izlaganjem njihovih bračnih, preljubničkih i susjedskih relacija koje se tragikomično usložnjavaju iza roleta

Izd. V.B.Z., Zagreb, 2025.

građanskih zdanja u rezidencijalnoj četvrti Ferić rastvara specifičnosti zagrebačkog mentaliteta. Opsežno štivo o starenju i bolesti, užitku i kojekakvim otklonima od (malo)građanskih konvencija odlikuju ludizam i crnohumorna eksplicitnost u naturalističkim vizualizacijama, dok je lajtmotiv koji plavičasto titra na ključnim točkama u knjizi mali vrtni bazen kao vedro poprište mnogih prepoznatljivo ferićevskih bizarnih zgoda.

MARINA ŠUR PUHLOVSKI, ADAM — Sljedeći je prijedlog za čitanje *Adam* (V.B.Z., 2025), središnjiji dio romaneske trilogije *Virus, potres, brak* s potpisom prozaistice i pjesnikinje Marine Šur Puhlovski. Analitički je to, a opet i veoma strastveno, ispisana intimna kronika nesvakidašnjeg odnosa između

Izd. V.B.Z., Zagreb, 2025.

pripovjedačice i eponimnog junaka koji desetljećima opstaje na riskantnom rubu prijateljstva i ljubavništva. Dinamika te veze mijenjat će se, ali Adam ostaje čvrsta konstanta njezina života baš kao i muž s kojim je nepopravljivo nesretna. Knjigu čine fragmenti ljubavno-filozofskih pisama i dnevničkih zapisa mlade i bezglavo zaljubljene naratorice koji su umetnuti u zrela promišljanja odavno privatno i autorski ostvarene sedamdesetogodišnjakinje. Marina Šur Puhlovski figurira, između ostalog, kao pronicljiva i stilski moćna ali, rekla bih, još nažalost nedovoljno pročitana knjižarka Zagreba.

LUCIJA TUNKOVIĆ, PUPČANA VRPCA — Naposljetku iznenađenje s kraja prošle godine, naime roman *Pupčana vrpca* (Fraktura, 2024) darovite Lucije Tunković. U pitanju je doista izvanredan, stamen i drčan debi o ženskom odrastanju u disfunkcionalnoj jednoroditeljskoj obitelji, u manjoj postindustrijskoj sredini koji je kod mene izazvao najprije hedonistički udar, a onda i prevratnički efekt kakav su prije koju godinu imali već kulturni *Psi* (Fraktura, 2023), također prvijenac, riječke filmske Dore Šuštić.

Izd. Fraktura, Zaprešić, 2024.

VELIKA IZLOŽBA U MUZEJU MODERNE UMJETNOSTI U MOSTARU, 24. TRAVNJA-8. LIPNJA

Prvo predstavljavanje Zbirke umje

Zbirka umjetnina Matice hrvatske, činom izlaganja u Muzeju moderne umjetnosti u Mostaru, po prvi put je prepoznata, opisana i predstavljena javnosti kao jedinstvena baštinska cjelina u kulturi hrvatskog naroda

Piše Marin Ivanović

Nastanak umjetničkih zbirki i njihov sadržaj uvelike ovise o društvenim okolnostima i namjeri njihovih vlasnika. Možemo reći da razlikujemo privatne i javne zbirke, kao i profilirane i neprofilirane zbirke. Hrvatske muzejsko-galerijske ustanove koje su mahom osnivane nakon Drugog svjetskog rata (Umjetnička galerija u Dubrovniku 1945, Galerija umjetnina u Zadru 1948, Galerija likovne umjetnosti u Rijeci 1948, Galerija slika u Osijeku 1954. i druge), većinom su posjedovale zbirke umjetnina iz različitih povijesnih razdoblja do moderne umjetnosti, a uključivale su i ikone. U kasnijim desetljećima uglavnom su profilirane na način da su se djela iz povijesnih razdoblja izlučivala i predavala drugim institucijama, za što je najbolji primjer Umjetnička galerija Dubrovnik koja je svoju zbirku povijesnog slikarstva i ikona predala Kulturno-povijesnom muzeju u Kneževu dvoru 1970-ih, u mandatu Antuna Karamana, čime je odredila svoj fokus prema modernoj umjetnosti. Također, osnivane su specijalizirane ustanove s ciljem sabiranja i promoviranja suvremene umjetnosti, među kojima je najrelevantnija Galerija suvremene umjetnosti u Zagrebu, utemeljena 1954. godine (danas Muzej suvremene umjetnosti).

Tijekom druge polovice 20. stoljeća, sve navedene ustanove otkupljivale su ili primale na dar umjetnine svoga vremena, a posebnu su ulogu imali i različiti republički fondovi koji su otkupljivali umjetnine suvremenih autora te potom pozivali ravnatelje muzeja i galerija da odaberu što im je potrebno za popunjavanje svojih zbirki. U novijoj hrvatskoj povijesti, izrazitu je pažnju javnosti privukla preraspodjela zaplijene zbirke bivšeg premijera nekolicini hrvatskih muzeja, temeljem odluke Hrvatskog muzejskog vijeća. Konačno, privatne zbirke umjetnina u vlasništvu tvrtki i pojedinaca sve su češće prisutne na skupnim izložbama ili se čak samostalno predstavljaju kao fenomenološka dionica hrvatskog kolekcionarstva. Svojom su se kvalitetom i doprinosom općoj kulturnoj sceni istaknule zbirke tvrtki Adris (Galerija Adris), Filip Trade (izložbeni prostor Lauba), zbirka Erste banke (godišnja izložba Erste fragmenti u MSU u Zagrebu), zatim privatne zbirke poput onih koje je u ciklusu *Privatne kolekcije u javnoj instituciji* predstavljao Umjetnički paviljon u Zagrebu (zbirke Vugrinec, Hanžeković, Roglić, Kurjak) i Nacionalni muzej moderne umjetnosti (Zbirka Kallay), a posebna je i više puta predstavljana zbirka Marinka Sudca (Avantgarde Museum) koja se ističe usmjerenošću na hrvatsku avangardnu umjetnost.

Kako je nastala Matičina zbirka

Zbirka umjetnina Matice hrvatske nastala je spontano i tijekom više od jednog stoljeća formirala se bez nekog posebnog plana, na sličan način kako muzeologija definira pojam „unutarnjeg sabiranja“. Naime, por-

Svečano otvaranje izložbe Matičinih slika u Muzeju moderne umjetnosti u Mostaru

Ljubo Babić, *Iz Orebića*, ulje na platnu, 56,5 x 74,7 cm, 1930.

treti koji čine veliki dio zbirke naručivani su kada bi predsjedniku Matice istekao mandat ili za pokojne predsjednike, što znači da je njihova uloga svečarska i komemorativna, odnosno svrha tih narudžbi nije bilo stvaranje zbirke *per se*. Također, s obzirom na činjenicu da se u zgradi nalazi i Galerija Matice hrvatske, poneki umjetnici koji su u njoj izlagali donirali su svoja djela, što je bio čin poštovanja pojedinca prema Matici, a opet ne strogo određeni plan za formiranje zbirke. Treću skupinu umjetnina čine ona djela koja su primljena kao pokloni ili otkupljena neovisno o dvama prethodno spomenutim kriterijima. Dakle, ispravno bi bilo reći da je postojao *fond* slika Matice hrvatske koji do sada nije bio prepoznat kao *zbirka*.

Dosad nije postojao javni ili interni dokument koji bi umjetnine u vlasništvu Matice definirao kao zbirku, već samo kao standardni popis imovine. Prošle godine ažuriranjem su popisu pridodane i fotoreprodukcije svih umjetnina koje je izradio Matičin fotograf Mirko Cvjetko. Pojedine umjetnine nekoliko su puta posuđivane drugim institucijama te su izlagane na tematskim izložbama, ali ovo je prvi put da se Zbirka umjetnina Matice hrvatske predstavlja pod tim nazivom i u svome punom opsegu. Da je tome tako, najzaslužniji su potpredsjednik Matice hrvatske Damir Zorić i gospodarski tajnik Matice hrvatske Ivica Nuić koji su prepoznali ideju i uvrstili je u program Vijeća Matice hrvatske u Bosni i Hercegovini te prijedlog iznijeli predsjedniku Matice hrvatske akademiku Miri Gavranu, a obavili su i konkretne korake u realizaciji cjelokupnog projekta. Važno je istaknuti kako je pokojni akademik Josip Muselimić svojim autori-

tetom podržao projekt i predstavio ga predsjednici OMH u Mostaru akademkinji Ljerki Ostojić s namjerom da bude dio službenog programa Dana Matice hrvatske Mostar – Mostarskog proljeća, što je prihvaćeno. Možemo konstatirati kako je Zbirka umjetnina Matice hrvatske, činom izlaganja u Muzeju moderne umjetnosti u Mostaru, po prvi put

prepoznata, opisana i predstavljena javnosti kao jedinstvena baštinska cjelina u kulturi hrvatskog naroda.

Majstorski portreti velikana

Od uvida u načine sabiranja umjetnina u Zbirku, još je važnije klasificirati njezinu tematsku podjelu i analizirati kvalite-

Stalni postav u Palači Matice hrvatske

Postav slika u Matičinoj vijećnici tijekom obnove 1992. osmišljen je na temelju fotografije iz 1903.

Najveći broj umjetnina iz Matičine zbirke u stalnom postavu u Palači Matice hrvatske u Zagrebu izložen je u povijesnoj vijećnici MH u prizemlju, u kojoj su tijekom povijesti donesene najvažnije odluke. Vijećnicom dominiraju portreti predsjednika Matice hrvatske te veliko platno Otona Ivekovića *Matica hrvatska 1842*. Kronike govore da su najveći slikari svoga vremena bili pozvani da portretiraju predsjednike Matice hrvatske, tako da je obilazak Matičine vijećnice, koju i danas često posjećuju učenici i studenti, mala šetnja poviješću hrvatske umjetnosti.

Današnji stalni postav u Palači MH, na temelju arhivske fotografije iz 1903, osmislio je ugledni arhitekt Mario Beusan kojemu je početkom 1990-ih povjeren obnovu Palače. Obnova je započela u travnju 1992, u godini kad je Matica hrvatska slavila 150. obljetnicu velikom jubilarnom izložbom u Ilirskoj dvorani, koju je Beusan oblikovao. U članku *Zgrada Matice hrvatske u Zagrebu* (Kaj, 2016, 1-2), dostupnom na portalu Hrčak, Beusan opisuje fotografiju vijećnice iz 1903. koja je bila „osnova za postav idealne interijerske rekonstrukcije vijećnice“.

Centralnu poziciju zauzimala je Ivekovićeve slika, simboličan prikaz osnivanja Matice hrvatske, postavljena na južni zid prostorije, a postav je započinjao s izvornim portretom grofa Janka Draškovića, prvog predsjednika Matice ilirske od 1842. do 1850. (František Wiehl, Zagreb, oko 1842, ulje na platnu). Uza nj je postavljen još jedan njegov vrlo kvalitetan portret koji je izradio Vlaho Bukovac.

Goran Galić

tnina Matice hrvatske

tu. Možemo uspostaviti osnovnu podjelu na službene portrete i ostale umjetnine, sve nastale u vremenskom razdoblju od sredine 19. stoljeća do prve četvrtine 21. stoljeća. Među službenim portretima nalaze se portreti predsjednika Matice hrvatske, umjetnika, znanstvenika i istaknutih pripadnika hrvatskog društva (Stjepan Radić, Ante Starčević, Ante Trumbić, Antun Gustav Matoš), a među ostalim umjetninama su pejzaži (Ljubo Babić, Zora Preradović, fra Petar Perica Vidić), mrtve prirode, vedute (Emanuel Vidović), figure i portreti (Jerolim Miše, Vladimir Becić), apstrakcije (Darija Dolanski Majdak, Zdenko Bužek, Vladimir Bašić) i predlošci za ilustracije Danteove *Božanstvene komedije* koju je objavila Matica hrvatska (Vatroslav Kuliš, Igor Rončević), kao i skulpture, reljefi i medalje (Rudolf Valdec, Ivan Meštrović, Stipe Sikirica, Ivan Paleka, Josip Turkalj). Ova jednostavna podjela odnosi se na činjenicu, kao što smo prethodno naveli, da službeni portreti čine brojčanu većinu u dosadašnjoj Zbirci, iako je moguće, ako se Zbirka u budućnosti bude planski popunjavala, uspostaviti i neku drugu podjelu.

Među portretima se, svojim likovnim značajkama, ističe portret grofa Janka Draškovića (1770–1856) kojega je 1893. naslikao Vlaho Bukovac. Drašković je prikazan kako sjedi u naslonjaču bogate ornametike, u desnoj ruci drži spis (vjerojatno njegova knjiga *Disertatia iliti Razgovor ili Pravila Društva Matice ilirske*), a glavu je okrenuo u profil. Na stolu do njega je nekoliko knjiga i primjerak novina *Danica ilirska*. Kako je portret nastao gotovo četrdeset godina nakon Draškovićeve smrti, Bukovac si uzima slobodu oblikovati ga po vlastitim zamislima pa tako prikazuje mladolikog muškarca, odlučnog stava i pogleda, prosijedog, ali ne i ćelavog, s ostrim brkovima koji strše u prostor. Taj portret utjelovljuje snagu Draškovića kao prvog predsjednika Matice hrvatske i utoliko je drugačiji od ranijeg portreta koji je naslikao František Wiehl.

Intrigantan je portret Ljudevita Jonkea (1907–1979) kojega je 1997. naslikao Rudolf Labaš. Iako je Jonke bio predsjednik Matice hrvatske (1970–1971), portret nije izveden kao službeni laskavi prikaz, nego kao ekspresivno kaptiranje spontanog trenutka, čemu pridonosi Jonkeov zamišljeni, gotovo izgubljeni pogled negdje izvan slike. Budući da je u njegovu tek započetom mandatu zabranjeno djelovanje Matice hrvatske, možemo pretpostaviti kako je Labaš hotimice u portret unio upravo taj nemir i osjećaj beznađa. Izveden sasvim u smedem registru, s blago podignutim očistim, portret je uzbudljiv i pokazuje međusobno razumijevanje između slikara i portretiranog.

Portret Vlade Gotovca (1930–2000), prvog izabranog predsjednika obnovljene Matice hrvatske, kojega je 1996. godine naslikao Zlatko Kauzlarić Atač, mogao je, zbog svoje povijesne uloge, biti i naslikan *povijesno*. Međutim nije, nego je postavljen sjedečki u kožni naslonjač, prekrivenih nogu i nonšalantno položenih ruku, pomalo nakrivljen kako bi se udobnije smjestio, oči su mu živahne, a usta blago otvorena na pola rečenice. Kao kod portreta Ljudevita Jonkea, ponovno nalazimo naizgled nenamještenu kompoziciju, a upravo zbog te spontanosti i ekspresivnog tretmana odijela, naslonjača i prostora, Gotovčev portret djeluje izuzetno svježe i dojmljivo.

Mnogo je likovno uspjelih, štoviše dojmljivih portreta u Zbirci umjetnina Matice hrvatske, ali spomenut ćemo još samo jedan. Riječ je o neobičnom portretu Meh-

meda Kolakovića (1830–1897) kojega je naslikao Ferdinand Quiquerez 1887. godine. Kolaković je bio vrlo poznati pripovjedač epskih narodnih pjesama Bošnjaka, rodom iz Orašca na rijeci Uni, nedaleko od današnje hrvatske granice. Pjesme koje je Kolaković pjevao sakupio je Luka Marjanović, a objavila ih je Matica hrvatska 1898. godine pod naslovom *Junačke pjesme (Muamedovske)* kao treću knjigu u ediciji Hrvatske narodne pjesme. Za potrebe zapisivanja pjesama, Kolaković je došao u Zagreb na poziv i o trošku Matice hrvatske, gdje je boravio od 21. prosinca 1886. do 19. siječnja 1887, a u tom je razdoblju diktirao svoje pjesme za potrebe knjige te ih javno izvodio. Quiquerez ga je, opravdano je pretpostaviti, uživo portretirao upravo tada, a portret prikazuje muškarca odjevenog u tradicionalnu nošnju s turbanom na glavi, naslonjenog o stol, s čibukom u ruci te šalicom kave, šibicama i du-

Smiješak iskustva i mudrosti

František Wiehl, *Grof Janko Drašković*, ulje na platnu, 62 x 77 cm, oko 1842.

U članku *Smiješak iskustva i mudrosti* (*Večernji list*, 10. I. 1993) Mirjana Schneider opisala je fascinantnu priču o okolnostima nastanka Wiehlova portreta grofa Janka Draškovića (oko 1842), koji je ovih dana izložen na izložbi u Mostaru. Autorica piše da je lik prvoga Matičina pred-

hanom ispred sebe. Pogled mu je usmjeren ulijevo, a lice razvučeno u smiješak koji oda je zadovoljstvo zbog važnosti njegove trenutne uloge.

Drukčiji Babić i Becić

Među pejzažima u Zbirci, osobito je važna slika *Iz Orebića* Ljube Babića, naslikana 1930. godine, potaknuta *Izložbom suvremene francuske umjetnosti* koja je upravo te godine otvorena u Zagrebu, a „čiji će odjeci imati posljedice na razvoj kolorizma i intimizma u hrvatskom slikarstvu četvrtog desetljeća“ (Ivana Reberski). Slika koja prikazuje figuru s kišobranom na putu između maslinika i vinograda te kuće, more i otoke u daljini, odiše svjetlošću, kolorističkom čistoćom i vangoovski uzbibanim nanosima boje. Radikalno drugačija od njegovog dotadašnjeg opusa, otvara novu dionicu Babićeva slikarstva.

Slika *Djevojka u smedem* Vladimira Becića iz 1930. godine, važna je u Becićevu slikarstvu kao i slika *Iz Orebića* u Babićevu. Naime, te se godine izložbom u Zagrebu javlja tzv. Grupa trojice (Ljubo Babić, Vladimir Becić, Jerolim Miše), a Becić počinje slikati prizore iz Blažuja i Sarajeva, s Neretve i iz Mostara, zatim

Oton Iveković, *Matica hrvatska MDCCCXXXII*, ulje na platnu, 150 x 180 cm, 1908.

sjednika sačuvan na nekoliko portreta, od kojih je „likovno svakako najkvalitetniji – a zbog vremena i okolnosti nastanka najzanimljiviji – portret Janka Draškovića, od češkog slikara Františka Wiehla“. Taj je portret bio „u vrijeme preporoda vrlo poznat i rasprostranjen zahvaljujući reproduciranju u litografiji bečkog majstora Josefa Kriehubera. Od 1843. taj se grafički list mogao kupiti u knjižarama većih gradova u Hrvatskoj.“ Na prijedlog nekoliko „rodoljubnih gospojah i gospodičnah“ odlučeno je 1842. da se naruči portret zaslužnog ilirca grofa Janka Draškovića. Posao je dobio češki putujući slikar František Wiehl. Mirjana Schneider piše: „Lik Janka grofa Draškovića pokazuje u najboljem svjetlu značajke svojega autora: usprkos strogoj jednostavnosti kompozicije i sa suzdržanim aparatom reprezentativnog portreta, platnom dominira u punoj voluminoznosti figura starog velikaša, slikana toplim tonovima, a meko modelirano lice odražava njegovo životno iskustvo i njegovu mudrost s blagom natruhom smiješka nad samim sobom i čitavim svijetom.“

Goran Galić

Vlaho Bukovac, *Grof Janko Drašković*, ulje na platnu, 104 x 140 cm, 1893.

nost, širokih inteligentnih i emocionalnih dosega, a ova je slika paradigmatско djelo najznačajnijeg dijela njegova opusa.

Slika *Kiša II*. Ljube Ivančića iz 1960, trideset godina nakon Vidovićeve marine, u njoj pronalazi svoju bliskost građenjem *iz tame*. Pa iako ovu sliku svrstavamo u takozvani visoki modernizam, stilski utvrđenu u gestualnoj apstrakciji, ipak u njoj nalazimo specifičnu tankočutnost i inteligentnu, štoviše inovativnu redukcionističku formu koja daje naslutiti kako se ne referira na određeni prostor ili specifičan predmet. Maković konstatira kako „evokativna snaga materijala ne polazi od činjeničnog stanja predloška, nego tek priziva u sjećanje taj predložak“. Međutim, osim linija koje bismo u nekoj metafori trebali prepoznati kao kišu, glavninu slike čine sasvim apstraktni, gusti, gotovo enformelistički nanosi boje i majstorski kreirani suodnosi krajnje reduciranog kolorita.

Već iz ovog kratkog pregleda odabranih djela iz Zbirke umjetnina Matice hrvatske, možemo utvrditi kako je riječ o vrlo kvalitetnim likovnim ostvarenjima koja relevantno sudjeluju u pregledu hrvatske moderne umjetnosti. Ipak trebamo priznati kako je ova analiza tek uvid, „prvo čitanje“ ove vrijedne zbirke te kako će za njezino potpuno razumijevanje trebati opsežnija analiza, katalogizacija djela s provenijencijama te kontinuirana dopuna u slučaju njezina daljnjeg širenja, a nije naodmet naglasiti kako bi sljedeće akvizicije trebalo pomno planirati i precizno profilirati te zadržati referentni status Zbirke. *(Članak sufinancirao JANAF)*

IZLOŽBOM ZBIRKA UMJETNINA MATICE HRVATSKE OTVORENO 27. MOSTARSKO PROLJEĆE, 24. TRAVNJA-8. LIPNJA

Zbirkom umjetnina Matice hrvatske

Zahvaljujući sinergiji Matice hrvatske, Ogranka Matice hrvatske u Mostaru, Vijeća Matice hrvatske u BiH i Muzeja moderne umjetnosti, u Mostar je stigla velebna izložba – Zbirka umjetnina Matice hrvatske, kojom je i službeno otvorena međunarodna manifestacija Mostarsko proljeće 2025. – XXVII. Dani Matice hrvatske Mostar

Piše
Misijana Brkić-Milinković

Pod svodovima Muzeja moderne umjetnosti Sveučilišta u Mostaru posebno je svečano bilo 24. travnja, kada je Mostaru u pohode, zahvaljujući sinergiji Matice hrvatske, Ogranka Matice hrvatske u Mostaru, Vijeća Matice hrvatske u BiH i Muzeja moderne umjetnosti, stigla velebna izložba – Zbirka umjetnina Matice hrvatske, kojom je i službeno otvorena međunarodna manifestacija Mostarsko proljeće 2025. – XXVII. Dani Matice hrvatske Mostar.

Po mnogočemu su i izložba i otvaranje Mostarskog proljeća ove godine bili i posebni i povijesni, kako su istaknuli i predsjednik Matice hrvatske akademik Miro Gavran i ravnatelj Muzeja moderne umjetnosti Sveučilišta u Mostaru Marin Ivanović.

„Nakon 183 godine postojanja Matice hrvatske, ova naša zbirka umjetnina prvi put izlazi izvan zagrebačkih zidina i dolazi baš ovdje, u Mostar, gdje imamo snažni ogranak, i to na početak ovog predivnog Mostarskog proljeća. Posebno sam sretan što se ovo događa baš ovdje, baš u Mostaru. Ovo je iznimno važan i lijep trenutak za cijelu Maticu hrvatsku, za Mostarsko proljeće i mene osobno, drago mi je što dijelimo ovaj trenutak“, u nadahnutom je govoru poručio akademik Gavran.

102 djela predstavljena kao cjelina

Čak 102 djela iz bogate Zbirke umjetnina Matice hrvatske prvi su put javnosti predstavljena kao jedna cjelina, kazao je Ivanović podsjetivši zašto je naglasio da je povijesna s više aspekata.

„Ona je povijesna po činjenici da je izlaganjem kao cjelina – legitimirana kao zbirka. Ona je nastajala slučajno, zato što su se naručivali portreti bivših predsjednika Matice hrvatske. Dakle, u početku je imala komemorativnu ulogu. Gospodin Ivica Nuić, gospodarski i glavni tajnik MH, i cijenjeni akademik Miro Gavran, odlučili su da tu izložbu napravimo upravo u Mostaru. Istodobno smo to predložili akademkinji Ljerki Ostojić i pokojnom akademiku Josipu Muselimoviću, koji su odmah pristali da se Dani Matice hrvatske otvore, ne u centru Mostara, ne u Kosači, nego u Rodoču! I to je povijesna činjenica. Dakle, mijenjamo i kulturnu topografiju grada Mostara pozicioniravši ustanovu u Rodoču. Pazite, Rodoču! Rekli bismo – periferija Mostara. A na 500 metara zračne udaljenosti tri su muzeja: Muzej moderne umjetnosti SUM-a, muzej HVO-a u osnivanju i jedan privatni Muzej oldtimera, o kojemu su reportaže snimile sve svjetske TV kuće. Na 500 metara! Dakle, povijesne stva-

Svečano otvaranje izložbe Zbirka umjetnina Matice hrvatske okupilo je brojnu publiku

Ferdinand Quiquerez, Mehmed Kolah Kolaković, 1887; Rudolf Labaš, A. G. Matoš, 1991.

Otvaranje izložbe bilo je prvorazredan kulturni događaj

ri, povijesne situacije... I na ovom projektu vidimo snagu Matice hrvatske. I činjenica je da nas matičari, Vijeće Matice hrvatske u Bosni i Hercegovini, koje je i pokrenulo ovu priču, ujedinjuju oko ovako fantastičnih projekata...“, rekao je Marin Ivanović.

Rektor Sveučilišta u Mostaru Zoran Tomić naglasio je kako je riječ o zbirci koja se više od jednog stoljeća spontano oblikovala, a sada je na najbolji način predstavljena mostarskoj publici.

Doprinos Mostarskom proljeću

I potpredsjednik Matice hrvatske i predsjednik Vijeća Matice hrvatske u BiH Damir Zorić naglasio je važnost izložbe i činjenice da je ona organizirana upravo u sklopu Mostarskog proljeća.

„Ova je izložba doprinos Matice hrvatske jednoj iznimnoj kulturnoj manifestaciji koja se dugih niz godina odvija u Mostaru – Mostarskom proljeću. I odmah moram zahvaliti predsjedniku Miru Gavranu koji je dao dopuštenje da se ovo blago iznese... Željeli smo to još prošle godine, spomenuli, kako je već rečeno, pokojnom akademiku Muselimoviću pa akademkinji Ostojić, i oni su s radošću prihvatili. A trebalo je to sve onda ostvariti... I uspjeli smo... Moram čestitati i zahvaliti ljudima koji rade u ovoj ustanovi. Ovo je predivna ustanova koja bi bila bogatstvo i za mnogo veće i bogatije sredine nego što je Mostar, a ona nadilazi tu razinu. Zahvaljujem i rektoru Tomiću koji je dao potporu ovom projektu jer ovaj je muzej sveučilišna ustanova (...)“

Ova izložba, s pravom, spada u sam vrh hrvatske likovne umjetnosti. Izlaganjem ovdje, u Mostaru, ovaj grad od večeras zasjeda na krov, kulturni krov Bosne i Hercegovine,

Ravnatelj Muzeja moderne umjetnosti Marin Ivanović s Mirom Petrovićem iz OMH u Mostaru i gostima

jer ovo se, ipak, ne može vidjeti svaki dan. I manifestacija u sklopu koje je organizirana, to zavređuje, jer i ona, također, teži izvrsnosti, i to izvrsnosti u kontinuitetu, i drago mi je da je Matica hrvatska mogla tome dati ovako značajan doprinos. Dakle, može se netko upitati – kako to da u jednu sredinu mi donosimo ono što je blago, što predstavlja povijest Matice, što su djela iz različitih razdoblja počevši tamo od Bukovca, Vidovića, dakle svih važnih imena hrvatske povijesti umjetnosti?... Kako to da s time dolazimo u Mostar!? Hrvatska kulturna povijest na neki je način povijest Matice i obrnuto. Matica je osnovana u narodu i za narod, i sve što je postigla – baština je naroda. A vi ste tu dio toga naroda i zavređujete vidjeti i uživati u svemu ovome što su generacije prije

nas stvarale i ostavile današnjem vremenu. Ovako učvršćujemo svoj kulturni identitet kao pripadnici jednoga kulturnog europskog naroda.“

Sjećanje na Josipa Muselimovića

S posebnom se emocijom svatko od govornika na svečanosti otvorenja prisjetio nedavno preminulog akademika Josipa Muselimovića, počasnog predsjednika OMH u Mostaru, koji je matičar bio svim srcem i dušom. Predsjednica OMH u Mostaru akademkinja Ljerka Ostojić to je posebno naglasila u svome govoru:

„Zapisao je jednom Paulo Coelho: ‘Ne može se reći proljeću: Daj Bože da stigneš što ranije i traješ što duže. Može se samo kazati: Dodi, blagoslovi me svojom nadom, i ostani ko-

ke Mostar ispisao povijest

Predsjednik Matice hrvatske Miro Gavran

Potpredsjednik MH i predsjednik Vijeća Matice hrvatske u BiH Damir Zorić

Predsjednica Ogranka MH u Mostaru Ljerka Ostojić

Izložba organizirana u sklopu Mostarskog proljeća može se razgledati do 8. lipnja

liko god možeš. I mi volimo naše Mostarsko proljeće, i kada dođe, čekamo njegov blagoslov, buđenje nade. I probude se srca, uzvisi duša, i budemo oplemenjeni posebnom radošću umjetnosti i kulture. Ipak nam je ovo, 27. po redu Mostarsko proljeće, uza sav svoj blagoslov i nadu, donijelo i tugu. Otišao je naš prijatelj i učitelj, čovjek koji je prije gotovo tri desetljeća upalio plamen toga Proljeća, naš – Josip Muselimiović. Ne postoje riječi kojima bismo mogli opisati prazninu koju osjećamo. Mi u Matici hrvatskoj iznimno smo tužni, ali i ponosni jer smo imali jednu takvu osobu za prijatelja i suradnika. Nikada nećemo zaboraviti čovjeka koji nam je ostavio toliko toga: našu Maticu i naše Mostarsko proljeće. Prenio je na nas *plamen* koji ćemo čuvati i nositi i dalje. Neka nas njegov život i naslijeđe nadahnu da budemo još bolji i gradimo budućnost – istom strašću i posvećenošću kakvu je Josip imao. On živi i kroz izložbu *Zbirka umjetnina Matice hrvatske* kojom otvaramo ovogodišnju manifestaciju, jer upravo on nam ju je, s velikom radošću i ushitom, i najavio, tek nekoliko dana prije no što će zauvijek otići...“

Izložbu i Mostarsko proljeće službeno je otvorila visoka pokroviteljica manifestacije, federalna ministrica kulture i sporta Sanja Vlaisavljević.

„Mnogi ansambli jugoistoka, što god se pod tim podrazumijevalo, čekaju svoj red

Hrvatska kulturna povijest na neki je način povijest Matice i obrnuto. Matica je osnovana u narodu i za narod, i sve što je postigla – baština je naroda, kazao je Damir Zorić, predsjednik Vijeća Matice hrvatske BiH i potpredsjednik MH

na ovom festivalu. Festivalu koji je jedini službeno ušao u A kategoriju regionalnih festivala. Od Ateljea 212, preko Cetinja, Zadra, Šibenika, Osijeka, Sarajeva. Od Švedske, Kostarike, Kube, Japana, Amerike i tako u krug – koliko kolo može biti veliko i svake godine sve veće.

Kako je ovo prvo Proljeće bez našeg, vašeg Josipa, dopustite još koju njegovu misao:

“Taj iskrivljeni odnos ovdašnjih kultura dobro mi je znan. Ne možete vi proklamirati kulturu bez njezina deklariranja! Kulturu treba pokazivati. To je smisao i cilj festivala. Upravo to: pokazati drugima da (malo) brojnost jednoga naroda nije kriterij za veličinu njegove kulturne baštine. To su ljudi, našom ustrajnošću i dobronamjernošću,

prepoznali. Dakle, naš festival jest pokazalište hrvatskih kulturnih postignuća, ali nije bit u tome da se mi, Hrvati, sami međusobno o njoj informiramo, jer snaga naše kulture vidljiva je samo onda kada je i drugi tako shvate.’ Stoga, čini mi se da je ova misija odavna već postignuta i da svake godine otvara više vrata različitosti i sebi svojstvenome“, naglasila je ministrica Vlaisavljević.

Sinergija kulture i gospodarstva

Mostarsko proljeće već dugi niz godina podupire i HT Eronet, čiji se predsjednik Uprave Goran Kraljević obratio na svečanosti otvaranja:

„Od prvoga smo dana uz mostarski Ogranak MH i njegovo Proljeće i potporom ovoj instituciji i ovoj manifestaciji potvrđujemo da gospodarstvo i kultura itekako mogu zajedno djelovati, rasti i doprinositi zajednici. Raduje činjenica da ovogodišnje Proljeće otvara ova velebna izložba iz zbirke Matice hrvatske i da su zajedno u ovoj lijepoj misiji kulture, uz OMH u Mostaru, i Središnjica Matice hrvatske iz Zagreba, i Vijeće MH u BiH i Muzej moderne umjetnosti SUM-a.“

Inače, Mostarsko proljeće traje sve do sredine lipnja, a u sklopu ovogodišnjeg programa posjetitelji će moći vidjeti 20-ak likovnih, književnih, kazališnih, glazbenih i dječjih programa.

(Članak sufinancirao JANAF)

IZDVAJAMO IZLOŽBE GREGOR SIROTIĆ MARUŠIĆ

U RATU I REVOLUCIJI: ODJECI — U Muzeju moderne i suvremene umjetnosti u Rijeci otvara se izložba *U ratu i revoluciji: odjeci*. Izložba prezentira radove iz fundusa muzeja čiji su autori Vojin Bakić, Ivan Goran Kovačić, Edo Murtić, Zlatko Prica i Ratko Petrić, a uz njih su pozvane izlagati suvremene umjetnice Ana Bilankov i Tanja Dabo. Izložba je koncipirana oko znamenite mape litografija *Jama* iz 1944. u kojoj su poemu Ivana Gorana Kovačića vizualno opremili Edo Murtić i Zlatko Prica. U izravnom odnosu s poetsko-grafičkim djelom istoimena je litografska mapa Tanje Dabo iz 2024. godine. Među izloženim radovima je i portret autora poeme, Ivana Gorana Kovačića, jedan u nizu njegovih prikaza koje je izradio Vojin Bakić. Povezujući *Jamu* s radovima umjetnika raznih generacija naglašava se njezin odjek i kulturno značenje, kao i univerzalnost antiratne poruke. Izložba je otvorena do 11. svibnja.

VUCO: ZATEČENO STANJE, MONOGRAFSKA IZLOŽBA — U Galeriji Klovičevi dvori od 7. svibnja do 29. lipnja moguće je pogledati monografsku izložbu Mire Vuce. Nakon studija kiparstva Vuco se istaknuo ekspresionističkim i društveno angažiranim

no angažiranim skulpturama iz 1970-ih kada je bio član skupine Biafra. To je razdoblje obilježila upotreba potrošnih, nestandardnih materijala poput poliestera i žestina forme koju je kritika nazvala „violentnom figuracijom“. Kasnije Vuco iz ekspresionističke žestine prelazi u blagu zaigranost i dosjetku, a nakon što je dugo izbjegavao klasične i trajne materijale postaje kipar spomenika među kojima je najpoznatiji onaj Tinu Ujeviću u Zagrebu. U svojem stvaralaštvu Miro Vuco nije ograničen medijem pa se tako na izložbi u Klovičevim dvorima mogu vidjeti i njegove neizlagane slike. Ova monografska izložba nudi prikaz opsežnog stvaralaštva jednog od najistaknutijih suvremenih hrvatskih kipara.

ANDREJA KULUNČIĆ, ČINITI SVIJET BOLJIM MJESTOM — Rad Andreje Kulunčić karakterizira ne samo angažirana tematika, nego i di-

rektan pristup prema publici kroz reklame, društvene mreže i njihovu izravnu participaciju. Na izložbi pod nazivom *Činiti svijet boljim mjestom* u zagrebačkom Muzeju suvremene umjetnosti predstavlja se trideset godina rada umjetnice u pet cjelina: feminizam, trauma, migracija, samoorganizacija i strukturalna analiza umjetničke metodologije. Umjetnica izlaže radove od kojih su neki nastali za izložbe i manifestacije izvan Hrvatske pa čak i Europe (Meksiko, Njemačka, Južna Koreja), no umjesto jednostavnog ponavljanja odlučuje se za njihovo nadopunjavanje i preispitivanje. Izložba je otvorena od 15. svibnja do 12. listopada, a prati je bogat diskurzivni, radionički i edukativni program.

UZ 35. FESTIVAL HRVATSKE DRAME MARULIĆEVI DANI, 22-30. TRAVNJA

Snažna glumačka ostvarenja i tračci optimizma

Ovogodišnja selekcija Marulićevih dana, ne bježeći od neuralgičnih tema u predstavama, ostavlja tračak optimizma i vjeru u buduća izdanja i teme koje će postaviti u lokalni kontekst

Piše Kristina Tešija

U Splitu je posljednjeg dana travnja svečano zatvoreno 35. izdanje festivala hrvatske drame Marulićevi dani za koje je ovogodišnja festivalska izbornica Jelena Kovačić od prijavljena 64 odabrala 13 naslova (izveden je jedan manje jer je izvedba predstave *Kad se zaljubljuje* otkazana) od kojih je njih sedam s festivala otišlo s nagradom. Osim službenog, Marulićevi dani ove su godine bili obogaćeni popratnim programom u kojem se ističu okrugli stolovi održavani nakon posljednje izvedbe u danu, u kazališnoj kavani Talog pod moderatorskom palicom kritičara Igora Ružića, te ostaju trajno digitalno arhivirani u formi *podcasta*. Na otvorenju festivala tradicionalno su dodijeljene i Nagrade *Marin Držić* za najbolji dramski tekst. Prva nagrada pripala je drami *Pičman* Dore Šustić, drugu ravnopravno dijele *Elita* Selme Parisi i *O dobrom vremenu* Tomislava Zajeca, a treću čak tri naslova: *Justina je stisnula gas* (Anita Čeko), *Jedan život unatrag* (Melani Glavinic) i *Život od kartona* (Ninoslav Mrvelj).

Ovo je osmo izdanje Marulićevih dana koje pratim s notesom u krilu i čini se da svake godine bilježim sve manje. Dopuštam festivalskom programu da se razmoti ispred mene i da se misli, teze i slike iskristaliziraju kada za to dođe vrijeme. Odlučujem, stoga, odustati od obrade svake predstave, i dijelim tri slike koje će zasigurno ostati uz mene u nadolazećim godinama kao referenca da se može i mora bolje, odvažnije i ranjivije.

Slika prva: Završni monolog predstave *Smrt u Dubrovniku* u izvedbi Maše Božović

Predstava *Smrt u Dubrovniku* dramskog studija Prazan prostor na Marulićeve je dane doputovala iz Podgorice i na sceni Gradskog kazališta mladih pred publikom energično rasplela rezultate temeljitog, beskompromisnog i izrazito ranjivog proučavanja kolektivne traume kroz epizodu bombardiranja Dubrovnika 1991. godine. Redatelj Petar Pejaković i dramaturginja Anja Pletikosa vješto su izbjegli zamke koje obrada ovakve teme nosi sa sobom. *Smrt* nije didaktička predstava, niti je predstava koja upire prstom – svjesna je one poznate kako svakim upiranjem prsta u drugog istovremeno tri prsta upiremo u sebe. U ansamblu *Smrti* teško je izdvojiti slabiju izvedbu; Slaviša Grubiša, Emir Čatović, Pavle Prelević, Miloš Kaščelan i Kristijan Blečić vješto grabe po ekstremima i nude ranjive i beskompromisne izvedbe koje u izvedbena tijela upisuju horor rata, neizvjesnosti, iscrpljenosti i straha. Maša Božović, s druge strane, simbolički i doslovno biva gurana u drugi plan. Stalno prisutna tijelom, progovara na početku i zatim tek, važnije, na samom kraju predstave pa se tako njezino puko postojanje

Iz predstave *Smrt u Dubrovniku*, koja je nagrađena Nagradom za predstavu u cjelini

nje na sceni u završnom monologu otkriva kao priprema i vježba za finalnu izvedbu i emotivni vrhunac predstave, kao boravak u tijelu, kao odavanje počasti svima onima koji su svoje priče podijelili u procesu istraživačkog rada koji je prethodio postavljanju predstave. U *Smrti* je isprepletanje dokumentarističkog i kazališne začudnosti prisutno ponajprije u izvedbama koje energijom ne padaju ni u jednom trenutku ove gotovo pa trosatne predstave, ali i vještima, autorski snažnim pretakanjem prikupljenih materijala u izvedbenu formu. Uočio je ovo i ocjenjivački žiri i dodijelio *Smrti* Nagradu za predstavu u cjelini, kao i Nagradu za dramaturgiju predstave.

Zadržat ću se na ovoj slici jer povlači sa sobom još nekoliko snažnih monoloških trenutaka ženskih likova koje je važno istaknuti. Prije svega, tu je istovremeno slomljena i čvrsta Anita Matić Delić, nagrađena Nagradom za glumačko ostvarenje, čiji monolog otvara *Kućicu za pse*, klaustrofobično svjedočanstvo traume ratnog silovanja u produkciji Arterarija i pod redateljskom palicom Romana Nikolića, koji s Doroteom Šušak potpisuje i dramaturgiju. Anita Matić Delić u izvedbi evocira jezu i svojim svjedočanstvom zauzima scenu u potpunosti i na njoj istovremeno polako nestaje i transformira se u svaku žrtvu ratnog silovanja i svaku majku koja vlastitu traumu stavlja po strani dok pokušava obitelj održati na okupu i pobrinuti se da su svi u redu.

Valja spomenuti i vedru i krhku Jelenu Lopatić koja u ipak „premekanoj“ *Soft Skills* (Aleksandra Stojaković Olenjuk, UO Kabinet i Pierre Vally Teatar) uspijeva ironiziranim govorom zahvale unijeti emociju, ali i svrnuti pažnju na traume ženskog iskustva u prekarom, umjetničkom i kulturnom, djelovanju. Snažne i uigrane Hrvojka Begović i Lea Jevtić u distopijsku *Things that burn easily* (Vedrana Klepica, Ganz nova kultura promjene, Pogon i Artemrede - Teatros Asociados u partnerstvu s Općinom Santarém,) uspješno unose i humor i očaj u zatvoreni obiteljski ciklus traume.

Nina Vilić (nagrađena Nagradom žirija čitatelja *Slobodne Dalmacije* za najbolje glumačko ostvarenje festivala) i Dea Presečki kao Klitemnestra i Elektra u predstavi *Čekajući Oresta* (Lada Kaštelan po motivima

Iz predstave *Nije pas beštija*, čiji je redatelj Goran Golovko nagrađen za režiju

Sofoklove *Elektre*, red. Livija Pandur, HNK u Varaždinu) u potpunosti su oslonjene na monolog; čak i kad na njega dobivaju replike kora ili jedna od druge, cijela je predstava zapravo pokušaj uspostavljanja dijaloga u odnosu zatrovanom obiteljskom traumom i prijetećom sudbinom.

Za kraj ove posvete ženskim likovima, važno je spomenuti i ženski dio ansambla drame 64 (Tena Štivičić, red. Nina Šorak, dramaturgija Milan Ramšak Marković, Slovensko narodno gledališće Nova Gorica) koji u potpunosti nosi predstavu na svojim leđima. Tako Nika Rozman u lik Eve upisuje ženu od krvi i mesa, zarazne energije i pulsirajuće želje za životom ispod pritiska svakodnevice i društvenih očekivanja, Helena Peršuh kao Evina majka racionalno i s odmjerenom dozom humora preuzima ulogu majke koju svaka kćer treba – one koja će iz vlastitog iskustva izvući podršku, a ne zamjeranje ili ucjenu. Urška Taufer uspjela je sporednu Belu, Evinu prijateljicu, učiniti ravnopravnom drugim likovima, a njezin monolog o samoći kao naličju ženske samostalnosti i otklona od društvenih očekivanja, suvereno stoji uz bok medicinskoj terminologiji i statistici na koju nas ansambl neprestance podsjeća.

Slika druga: Matija Čigir kao Jimmy Čorak

Matija Čigir, izvođač i jedan od autora izvrsne predstave *Jimmy Čorak* (UO Punctum, Dubrovačke ljetne igre, Kuća Klajn, Kunst Teatar), uz redatelja Ivana Plazibata i dramaturginju Ivanu Vuković, ponudio je na ovogodišnjem festivalu zabavno, dirljivo i energično iskustvo koje bi bio grijeh propu-

stiti. Autorski i izvedbeno, u *Čorku* nema ispaljenih čoraka; transformirajuća izvedba, uspješna komunikacija s publikom, smisleno i inovativno korištenje tehnologije – sve je u ovoj pomaknutoj *western* priči na svom mjestu i podsjeća kako kazalište koje počiva na minimalizmu često udara jače i dulje ostaje.

Čigir je nagrađen Nagradom za glumačko ostvarenje, ali uz bok njegovoj izvedbi valja smjestiti još neke muške izvedbe; osim već spomenutog muškog dijela ansambla *Smrti u Dubrovniku*, Čigiru su se opasno približili Nikola Nedić i Davor Tarubuk (*Kućica za pse*) koji su u izvedbe upisali anksioznost, krivnju i teret obiteljske traume, a posebno su dojmiljivi u međuigri koju ostvaruju, bilo da su smješteni u drugi plan ili energično plešu i predstavu prelamaју do one slavne točke iz koje nema povratka.

Slika treća: Glumice ulaze u gledalište HNK u Splitu u završnom dijelu *Kraj svijeta u tri čina*

Prije prelaska na epilog Marulićevih dana i sliku koja će najdulje ostati sa mnom, potrebno je navesti i ostale izvedene predstave. Tako su lokalni predstavnici na ovogodišnjem festivalu bili *Robi K. / Crvenkapa je mrtva* (Viktor Ivančić, red. Kokan Mladenović, HNK u Splitu) i *Nije pas beštija* (Miljenko Smoje – Marina Vujčić, red. Goran Golovko, GKL Split), snažno oslonjene na lokalne autore i tradiciju odavanja *hommagea* kulturnim tekstovima, koji su ipak uspješno nadograđeni vještom dramaturgijom i režijom, pa je tako Marina Vujčić nagrađena Nagradom za dramaturgiju/adaptaciju, a Goran Golovko Nagradom za režiju. Na velikoj sceni izvedene su i korektne, iako ne pretjerano uzbudljive, *Nestajanje* (Tomislav Zajec, red. Dora Ruždjak Podolski, HNK u Zagrebu), nagrađena Nagradom za suvremeni dramski tekst, kao i *Sokol ga nije volio* (Fabijan Šovagović, Anja Šovagović Despot, red. Filip Šovagović HNK u Osijeku, Gavella), nagrađena Nagradom za umjetničko ostvarenje koja je dodijeljena autorima i izvođačima glazbe u predstavi.

Za sam kraj, umjesto zaključka, ostavljam prostor kruni ovogodišnje selekcije Marulićevih dana. Paradoksalno, riječ je o predstavi koja je izvedena izvan konkurencije nakon samog zatvaranja festivala, dramskom omnibusu *Kraj svijeta u tri čina* (Kristina Kegljen, red. Selma Spahić, dramaturginja Ivana Vuković, ZKM, Festival Borštnikovo srećanje – SNG Maribor i Beogradsko dramsko pozorište). Tako je ova predstava, koja se ne srami uzeti prostor na velikoj sceni, na nju postaviti dvoznamenkasti (ženski!) ansambl i priče rasplesti na čak tri sata, dokazala kako velika scena HNK u Splitu može i mora primati i manje uredne i pristojne radove. Posljednja slika koju ostavljam izgleda ovako: košmarna atmosfera s pozornice seli se u gledalište dok glumice, odjevene u ružičaste skafandere, polako ulaze duboko u njega – sporo, jezivo, iscrpljeno i nepokoreno. Ispred mene provlači se Anđela Ramljak, gledamo se oči u oči, a čini se da jedan trenutak traje barem deset minuta. U svijetu čiji kraj svakodnevno prijetee lebdi nad nama, *Kraj svijeta u tri čina* na publiku ima gotovo pa terapijski učinak, a najvjernijim pratiteljima Marulićevih dana ostavlja tračak optimizma i vjeru u buduća izdanja i teme koje će postaviti u lokalni kontekst.

NIKOLAJ VASILJEVIČ GOGOLJ, ŽENIDBA, RED. DORA RUŽDJAK PODOLSKI, SATIRIČKO KAZALIŠTE KEREMPUH, PREMIJERA 25. TRAVNJA

Preopterećeni intertekstualnošću

Iako formalno dosljedan, princip intertekstualnosti na kojem se predstava temelji ostavlja dojam zamora ponavljanjem i viškom značenja, pri čemu su najbolji trenuci oni koji se odmiču od deklarativnosti i oslanjaju na scensku suigru i sugestiju

Piše Lara Marković

U Satiričkom kazalištu Kerempuh premijerno je izvedena *Ženidba* Nikolaja Vasiljeviča Gogolja u režiji Dore Ruždjak Podolski, dok je Tomislav Zajec i dramaturg i autor dramatizacije tog *posve nevjerojatnog događaja*, čime je nastavljena stalna suradnja ovog dvojca. Njihova interpretacija ovaj se put oslonila na igru znakova bez zadavanja hermeneutičkog izazova.

Dora Ruždjak Podolski još jednom polazi za tucetom stolica kao sredstvom prostorne organizacije koje relativizira prostor, rastavlja ga i ponovno sastavlja. Detaljna režija scenske igre s njima i prema njima, bez zapadanja u koreografiju, kompatibilna je sa žanrom i osebujnim karakteristikama zbog čega ovo reciklirano rješenje ipak dobiva na svježini. No, sve se to odigrava pred kulisom koja podcrtava upravo onaj element koji likovi publici neprestano telefoniraju – intertekstualnost. Golemi zid scenografa Lovre Ivančića oblijepljen stranicama iz knjige, Dunjaška Josipe Anković koja eksplicite ističe kako su svi oni zapravo likovi na papiru koji odražavaju

klasne razlike i, naravno, svodnica Fjokla Ivanovna koju Anita Matić Delić igra kao izuzetno posvećenu svojim ekskluzivnim mušterijama iz ruske literature, gomilaju jedan te isti sadržaj. Upravo zato što lik Fjokle i izvedba Anite Matić Delić izvrsno funkcioniraju, sve ostalo je višak.

Parada likova vrlo istančanih karaktera u sastavu Potkolesin (Filip Detelić), Kočkarev (Luka Petrušić), Kajgana (Domagoj Ivanković), Anučkin (Josip Brakus) i Ževakin (Dražen Čuček) stiže pred vrata svoje buduće družice. Okupljeni u još jedan intertekstualni crtež, *Kabanica* bend, oni glazbenim brojevima Stanislava Kovačića najavljuju svoj ulazak u prostor. Taj je glazbeni segment jedini uspješan dok preostali na trenutke djeluju „kafanski“, a posezanja za mikrofonom nemaju nikakvu dodanu vrijednost. Njih petorica gotovo da čine kor muškaraca vrlo preciznih u pokretu koji se međusobno razlikuju isključivo prema formalnim obrascima izvedbe, a da pritom među njima nema nikakvog kontrasta. Oni nisu svi identični, nego različiti u istoj funkciji, zbog čega zahtijevaju snažnu protutežu koju ne dobivaju niti u jednom od preostalih likova. To posebice vrijedi za Domagoja Ivankovića koji pokazuje uvjerljivo najvišu razinu scenske inteligencije. Jedini preostali muški lik iz istog klasnog razreda jest kamatar Starikov u izvedbi Ozrena Opačića koji se javlja s balkona, iako do tog i nakon tog trenutka ništa dalje od proscenija nije prostor igre, a Starikov se svodi na donošenje samo, kako i sam kaže, „ekonomskog solilokvija“ i ničeg drugog.

Dunjaška i Arina Panteleimonovna, Agafjina teta (Ines Bojanić), jedina su dva lika kod kojih se mjestimično javlja svijest o vlastitoj literarnoj prirodi. Njihov dar spoznaje, dodu-

Domagoj Ivanković (lijevo) kao Kajgana pokazuje uvjerljivo najvišu razinu scenske inteligencije

še, iskorišten je samo kako bi se nastavilo s podcrtavanjem do iznemoglosti. Arina Panteleimonovna s publikom dijeli saznanje o značenju pozamašnog ormara na sredini scene u drugom činu, ukoliko je nekome promakla organska reakcija gađenja na pomisao ženidbe, istančan ukus za tekstil ili deklarativno odbijanje braka svih redom budućih ženika. Dunjaška se, također, referira na scenografiju i upozorava pretendente da vrata nema, ali neka se prave da ih je otvorila, a reakcije kojima na marginama scene prati zbivanja, često graniče s privatnim. Anica Kontić u ulozi Agafje Tihonovne, buduće zaručnice, njezin paranoičan karakter s naznakama *new age* filozofije mjestimično dovodi do eskalacije. Utoliko je zanimljiv kraj komada za koji je upitno iz čega proizlazi. Iako smo je odavno otpisali, ženidbu Potkolesina i Agafje, umjesto evidentne depresije i paranoje, sabotira

Agafjina novootkrivena snaga volje i sposobnost vlastitog izbora. Druga se pak, isprekidana, narativna linija koja prati Dunjašku i Stjepana (Jakov Zovko), njezina umjerenijeg i izvedbeno promišljenijeg pandana, razrješava zarukama. Pučki kraj za sretno zaljubljene i izostanak prisilnog braka za gospodu, valjda znači sretan završetak.

Predstava se ističe vizualno dojmljivim, ali sadržajno preopterećenim konceptom intertekstualnosti. Iako formalno dosljedan, ostavlja dojam zamora ponavljanjem i viškom značenja, pri čemu su najbolji trenuci oni koji se odmiču od deklarativnosti i oslanjaju na scensku suigru i sugestiju. Unatoč dojmljivim pojedinačnim glumačkim ostvarenjima – posebno u izvedbama Anite Matić Delić i Domagoja Ivankovića – ansambl kao cjelina pati od nedostatka kontrasta i jasnoće u odnosima.

DUŠAN KOVAČEVIĆ, PROFESIONALAC, RED. ZORAN MUŽIĆ, HRVATSKO NARODNO KAZALIŠTE U ZADRU, IZVEDBA 25. TRAVNJA

Univerzalnost manipulacija i nedovoljna preciznost izvedbe

Piše Sanja Petrovski

Višegodišnja suradnja redatelja Zorana Mužića sa zadarskim kazalištem urodila je još jednom premijerom. Intrigantan dramski tekst Dušana Kovačevića otvara novo poglavlje zadarske kazališne scene, a hvale vrijedna je i inicijativa kazališta da poznati pisac prisustvuje premijeri svoga djela. Kovačevića kao dramskog pisca često nazivaju suvremenim Nušićem. Slika prepoznatljivu i kompleksnu društvenu stvarnost, a zbog univerzalne teme aktualizacija je sveprisutna. Drama *Profesionalac* napisana je 1993. godine, praiizvedena u Zvezdara teatru u Beogradu, i još uvijek je jednako aktualna kao i u doba kada je nastala. Sukob pojedinca i sustava, kontrola i prividna sloboda, istina, laž i manipulacija, prisustvo smiješnog i opasno ozbiljnog, isprepleću se kroz dramu *Profesionalac*, najčešće izvođen Kovačevićev dramski tekst koji se postavlja u brojnim kazalištima diljem Europe.

Drama o piscu i njegovom uhodi, prisilno umirovljenom policajcu koji je odbačen *kao pas* promjenom vlasti, mračni nagovještaji represije nekih drugih vremena, sugerira da se obrazac može ponavljati beskonačno. Priča o dva čovjeka neraskidivo povezana nevidljivim, političkim vezama bivaju u sistemu koji je uvijek u sukobu s pojedincem. Kancelarija s dva radna stola, spisima i knjigama, kreacija scenografa Johna Čolaka, realistična je okolina za dramu koja se odvija pred očima gledatelja, dok ugodna i decentna ambijen-

talna glazba Ivana Ivića ne oda je vremensko razdoblje dramske radnje.

Predstavu karakterizira jedan začudan redateljsko-dramaturški postupak. U sadašnjem vremenu nalazi se pisac Tomislav Tomi Kralj kojega uvjerljivo interpretira Ivica Pucar. Uvodi nas u predstavu i, kao u filmovima Woodyja Allena, prisutan je kao narator koji nagovještava radnju i tumači zbivanja na sceni. Predmet njegova pojašnjenja proizlazi iz dramske situacije gdje on iz sadašnje perspektive gleda sebe u ulozi mladoga urednika izdavačke kuće kojega tumači Dominik Karakašić. Do kraja predstave isprepleću se prošlo i sadašnje vrijeme, a cijeli dramaturški postupak dobiva smisao kada se na savjet *profesionalca* uvođenjem didaskalija zaokružuje dramski tekst.

Stvarni zaplet počinje dolaskom Luke Labana, bivšeg policajca koji u razgovoru s piscem na kapaljku pruža informacije o razlogu svoga dolaska. Labana je majstorski utjelovio Davor Jureško kao groteskni lik isluženoga policajca. Ispostavilo se da je mladog Tomija pratio punih osamnaest godina, sakupljao stvari za njime te snimao njegove govore i razgovore. Predao mu je četiri knjige brižno tematski razvrstanih policijskih dosjeka u kojima kroz kratke priče rekonstruira tijek njegova života i djelovanja. U koferu su piščeve

U crnohumornoj predstavi preispitivanja stvarnosti, neočekivani dijalozi i bizarne situacije balansiraju između smijeha i nelagode

odbačene i izgubljene stvari koje je *drug* Luka sakupljao po vlakovima, hotelima, stanovima. Tu su i neotvorena pisma koja nije nikad dobio jer se selio dvadeset i šest puta. Dirljiva je scena čitanja tek otvorenoga pisma njegove pokojne majke dok slušamo snimku glasa Jasne Ančić. Sam *drug* Luka savjetuje pisca kako da jednostavno realizira dramu koja se upravo, po svim pravilima policijskog prisluškivanja, snima – treba je samo pretipkati s policijskog diktafona koji je uključen prilikom njegova dolaska u ured, ubaciti kratke upute redatelju i glumcima, i ona će svoj pravi smisao dobiti izvođenjem na pozornici. No možda prenaplašena doslovnost igranja s didaskalijama, katkad i nedovoljna preciznost

usklađenosti samog glumačkog čina i komentara, čine dijaloge i scenski pokret izvođen po uputama povremeno apsurdnima i nepotrebnima.

Tkivo koje povezuje dramske kompozicije jest Marta, igra je Žana Bumber, koja kao iskusna tajnica žonglira s izazovnim zadacima u složenom okruženju izdavačke kuće. U svom kratkom, iznijansiranom i silovitom pojavljivanju Mimi Zadarski u ulozi pobješnjelog i odbijenog pisca nazvanog Ludak, iznio je suštinu ove uznemirujuće crnohumorne komedije. Luđačkog pogleda u

očima, raskuštrane kose, nesuzdržanog bijesa, galameći po kancelariji i tražeći pravdu za sebe, ugleda poznatu, gotovo zaboravljenu figuru iz nekog davnog vremena. Prestravljen pokorno utihne i tiho prozbori: „Druže Luka?“ Taj sraz pojedinca i sustava naznačen samo u promjeni intonacije glasa, strah i strepnja koje vrijeme ne može izbrisati, svjedoče kako se poznaju i neka druga, mučna i zlokobna vremena, a nije isključena mogućnost da se neće ponoviti.

U ovoj crnohumornoj predstavi preispitivanja stvarnosti, neočekivani dijalozi i bizarne situacije balansiraju između smijeha i nelagode, prilagodba postaje nužnost, a humor način suočavanja s nemoći.

IZMEĐU ŽIVE UMJETNOSTI I NJEZINA OČUVANJA: STOLJETNA IDEJA SREDIŠNJEG NACIONALNOG KAZALIŠNOG MUZEJA

Kazališni muzej u Hrvatskoj,

Ideja središnjeg nacionalnog kazališnog muzeja nije važna samo kako bi se spriječila kontinuirana devastacija građe nego i kako bismo interpretirali prošlost svjesni budućnosti pred nama. No sve je teže, unutar rasutosti i nesređenosti građe, razmišljati što bi budući muzej trebao sadržavati

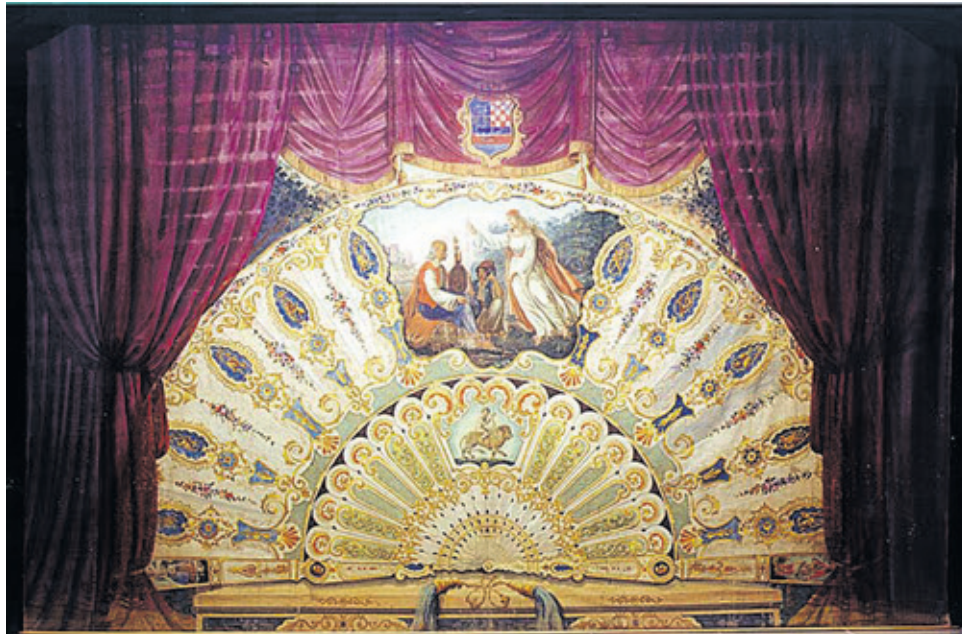
Piše Anđela Vidović

Kazalište ide ruku pod ruku s usmenom predajom. No ostavlja i fizičke tragove. Nalazimo ih na Gvozdu, u Memorijalnom prostoru Miroslava i Bele Krležu, u Kući Šenoa između fotografija kazališta lutaka, na otvaranju obnovljene kuće velike glumice Mile Dimitrijević ili dok se pokušavamo snaći u bogatoj arhivi Hrvatskog narodnog kazališta. Tragovi nisu samo u središtu, Zagrebu. Protežu se od Doma Marina Držića u Dubrovniku, sobe Ive Brešana u Hrvatskom narodnom kazalištu u Šibeniku, spomen-sobe Miljenka Smoje u Žrnovnici, ali i među postavima mnogobrojnih gradskih muzeja te arhiva. Gledamo ih prigodno i spontano. Otkrivajući zaboravljene kazališne zastore ili slaveći prigodničarske obljetnice izložbama, posvetama, instalacijama. Hvatamo, da parafraziram misli Branka Hećimovića, predstave koje stalno traju. Glumce kojih više nema. Učimo iz prošlosti. Naša je pažnja razasuta jer u Hrvatskoj ne postoji jedinstven postav, ne postoji ni središnja zgrada nacionalnog kazališnog muzeja. Ne postoje ni specijalizirani muzeji koji bi obuhvaćali, primjerice artefakte vezane uz balet, ples ili lutkarstvo. Daleke 1977. godine Slobodan Prosperov Novak detektira jedan od ključnih problema kad je riječ o realizaciji ili eventualnim razlozima zašto još nemamo središnji nacionalni kazališni muzej – rasparceliranost građe.

Izazovi u izlaganju kazališne građe

Ona se čuva u različitim povijesnim muzejima i arhivima, Hrvatskom državnom arhivu i sabirnim centrima, državnim, regionalnim ili gradskim muzejima, Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, ali i u drugim sveučilišnim i gradskim bibliotekama, unutar HAZU, HRT-a, kazališnih arhiva, u privatnim zbirkama i inozemnim arhivima država u čijem smo sastavu nekoć bili ili smo s njima imali dodirne umjetničke točke.

Nemogućnost da inicijativa zaživi nije lagana za uočavanje, kako će istaknuti naša sugovornica Martina Petranović, teatrologinja i znanstvena savjetnica u Odsjeku za povijest hrvatskog kazališta Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu: „Manjak institucionalne i financijske potpore kao i parceliranost takvih nastojanja te nedostatak jasnoga konsenzusa oko toga kakav kazališni muzej doista želimo vjerojatno nisu pomogle.“ Izazovi koji prate takav pothvat, nerijetko se, prema njezinim riječima, svode na bitke oko prostora, financija, kadrovske politike, pravnih okvira te golog preživljavanja pojedinih vrsta kazališne građe i utvrđivanja njihova umjetničkog ili muzejskog legitimiteta. No

Zastor iz Gornjogradskog kazališta u Zagrebu, autor Vjekoslav Karas

kad je riječ o struci, nastavlja, temeljni je izazov odlučiti koju kazališnu građu sabirati i prezentirati kao relevantnu za nacionalni kazališni muzej. Odnosno koji se narativ njome želi uspostaviti i posredovati, kako je predstaviti izvan konteksta izvedbe i što se od kazališne predstave uopće može izlučiti kao muzejski ili izložbeni eksponat. Naposljetku, pitanje je na koji način uobličiti građu u skladu sa suvremenim standardima o, primjerice, inkluzivnosti, participativnosti ili interaktivnosti muzejskih postava, osviještenosti o različitim publikama kojima se muzej obraća ili u krajnjoj konzekvenci nastojanju da se kazališni muzej ne pretvori u „akvarij bez riba“, zaključit će citatom jednoga od rodonačelnika teatrologije, Maxa Hermanna.

Martina Petranović dugogodišnja je zagovornica inicijative za izgradnju središnjeg nacionalnog kazališnoga muzeja, iznimno upućena u problematiku. Ideja kao i provedba kazališnog muzeja kompleksna je, čak i kad promatramo središte globaliziranog svijeta. U Velikoj Britaniji ideja samostalnog nacionalnog muzeja nije predugo zaživjela kada uzmemo u obzir činjenicu da je u londonskom Covent Gardenu, u prostorima nekadašnje tržnice, muzej samostalno djelovao od 1987. do 2007, da bi se kasnije dijelovi zbirke vratili u postav Victoria and Albert Museum (V&A). Veteran kazališne kritike Michael Billington stoga je jednom prigodom izjavio da su Britanci bolji u stvaranju, nego u slavlju kazališta. Uostalom, nekome se koncept muzealizacije krhke umjetnosti trenutka može učiniti kontradiktornim kada imamo na umu postojanje svojevrsna raskoraka između interesa arhivara i interesa umjetnika, pa i publike. A opet, s druge strane kazalište navikli su promatrati kao jedinstven čin, sada i ovdje, te se pitamo možemo li zbilja i na koji način rekapitulacijom te predstavljanjem kazališne građe izgraditi budućnost?

Martina Petranović svjesna je prividnog sukoba između žive prirode umjetnosti i njezina neizbježnog konzerviranja: „Izlaganje kazališne građe svakako je višestruko složeno. Najprije valja prihvatiti da nije riječ o predmetima koji su izvorno namijenjeni muzejskom izlaganju i koji u svojoj temeljnoj zamisli funkcioniraju kao samostalni umjetnički artefakti, nego o sintezi umjetničkih ostvarenja različitih pojedinaca unutar cjeline kazališne predstave kao konačnog umjetničkog djela. Imajući u vidu sam koncept žive izvedbe valja se suočiti i s realnošću ‘hvatanja neuhvatljivoga’, tim više što

Kazališna cedulja iz 1876.

Julije Benešić

Scenografska skica za predstavu *Na tri kralja* Ljube Babića

se s novijim teorijskim promišljanjima raspon kazališne građe bitno proširio, odmahnuvši se od onoga što Diane Taylor naziva arhivom (pisana, materijalna kultura) prema onome što naziva repertoarom (izvedbena i usmena kultura, tjelesne prakse i sl.). No to ne znači da treba odustati od traženja modaliteta za muzejsko predstavljanje kazališne umjetnosti. Dobrih je primjera, ili barem odličnih pokušaja, zaista mnogo.

Pojedini su muzeji različito rješavali probleme arhiviranja i pohrane. Primjerice, kazališni muzej u Beču sadrži 600 kostima od 19. stoljeća do danas, dok se u salzburškom dvorcu Hellbrunn nalazi fascinantna muzej mehaničkog kazališta koji je usmjeren na suvremenu interpretaciju baštine nudeći posjetiteljima, osim artefakata iz razdoblja baroka, tematski vođen i inkluzivan pristup. Rimski Museo Teatrale del Burcardo uz četrdesetak kostima iz 18. stoljeća do danas čuva također lutke i marionete, brojne crteže i grafike (preko tri tisuće komada), scenografske skice i uljne portrete. U teoriji bogat muzej, u praksi teško dohvatljiv jer je uglavnom zatvoren, a dijelovi građe izloženi su neprikladno u predvorju Teatrološkog instituta. Milanski Museo Teatrale alla Scala očekivano je usmjeren na bogatu prošlost zgrade i belkanta, a u manjoj mjeri na *com-mediju dell'arte*. Noviji Museum of Broadway odlučuje se za kronološki pristup i selektivan odabir građe. Čuva se, nabrojat ću samo neke, jakna iz *Priče sa Zapadne strane*, male crvena haljina iz mjuzikla *Annie*, ali i kostim u kojem je debitirala Meryl Streep. Postav u sklopu V&A muzeja u Londonu sadrži arhivsku građu, plakate, galeriju slika i fotografija, dijelove lutkarskog postava, ali i stare strojeve za proizvodnju nekadašnjih zvučnih efekata. Na sjeveru Engleske, u Yorku, postojao je do 1996. godine Muzej automata. Pripada bogatoj povijesti kazališta lutaka, a sadržava vrijednu kolekciju, poput sata iz 18. stoljeća koji se danas nalazi u postavu jorkširske umjetničke galerije.

U našem je susjedstvu Ljubljana koja uz

Gledališki muzej ima vrlo vrijedan Lutkovni muzej, otvoren 2015. u dvorcu u sklopu Lutkovnog gledališća Ljubljana. Uz stalni postav koji slavi stoljetno slovensko lutkarstvo, sadrži i bogat obrazovni program za djecu predškolskog uzrasta, školsku mladež i posjetitelje. Uz Muzej pozorišne umjetnosti Srbije u Beogradu postoji i Pozorišni muzej Vojvodine, oba čuvaju dopise, fotografije, školske svjedodžbe te osobne predmete. Opsegom neveliki, imaju vrijednu izdavačku djelatnost poput časopisa *Teatron*, organiziraju okrugle stolove, skupljaju suvremenu bibliografsku građu te čuvaju scenografske makete. Gledališki muzej i Muzej pozorišne umjetnosti Srbije također veliku pozornost posvećuju predstavljanju građe povezane s njihovim velikim književnicima, Ivanom Cankarom i Branislavom Nušićem. Sarajevski Muzej književnosti i pozorišne umjetno-

sti Bosne i Hercegovine od 2016. u stalnom postavu predstavlja i rad kazališnog odjela. Muzeji u susjedstvu nastaju sredinom 20. stoljeća, točnije 1950-ih i 1960-ih. Zašto u tom zamašnjaku nije bilo mjesta i za naš središnji nacionalni kazališni muzej?

Stoljetna ideja

U Hrvatskoj ideja kazališnog muzeja postoji odavno, a njezinu nam genezu razjašnjava sugovornica Martina Petranović: „Ideja kazališnoga muzeja u Hrvatskoj započinje još u 19. stoljeću s Demeterom i njegovom sviješću o relevantnosti očuvanja kazališne građe za samo kazalište, odnosno s uspostavljanjem Arhiva i muzeja HNK u Zagrebu, a potom se pojavljuje i zamire u svojevrsnim amplitudama, ovisno o količini entuzijazma i vizionarstva pojedinih kazališnih umjetnika i djelatnika ili teatrologa (Julije Benešić, Andrija Milčinović, Nikola Andrić, Marko Fotez, Slavko Batušić, Branko Hećimović), no redovito je shvaćana kao spomen i svjedok tradicije nacionalne kazališne kulture, koliko i zalag njezine budućnosti i progressa. Baveći se i sama tom idejom, pa i sudjelujući u nekoliko nažalost brzo ugaslih inicijativa u tom smjeru, sa sigurnošću mogu tvrditi da ideja kazališnoga muzeja nije iščezla, a pojedina hrvatska kazališta i kulturne institucije te pojedinci demonstriraju različite vidove ostvarivanja kazališno-muzejskih postava. Moje je uvjerenje da nam uz nužnost takvih manjih ili specijaliziranih postava te spomen-soba i povremenih izložaba nesumnjivo treba i središnji nacionalni kazališni muzej koji bi istodobno bio ne samo mjesto kazališnoga pamćenja i proizvodnje kulturnog i simboličkog kapitala hrvatskoga društva, nego i mjesto propulzivnoga poticanja kazališnoga stvaralaštva i kazališne kulture.“

Teatrolozi, priređivači kataloga i izložaba, članovi obitelji, pa i kazališni entuzijasti nerijetko se susreću s kazališnim arhivima ne bi li rekonstruirali dijelove prošlosti. Tada neizbježno nailaze i na prepreke. Bilo da je

stari san bez jave

građa stradala tijekom ratnih zbivanja, bilo da je čuvana u neadekvatnim uvjetima, bilo da nije pravilno anotirana. Stoga me zanimalo postoji li šira svijest o važnosti čuvanja građe. „Načelna svijest o potrebi očuvanja kazališne građe svakako postoji i zapažena su različita nastojanja i pojedinaca i institucija – kazališnih, muzejskih, arhivskih, istraživačkih – kao i u tom pogledu katkada propulzivne nezavisne izvedbene scene, ali i nadležnoga ministarstva, da se ostvare uvjeti za adekvatnu pohranu građe te da se detaljnije opiše i propiše što, kako i gdje čuvati. Provedba je pak nešto posve drugo te se u hrvatskom kontekstu još mnogo toga mora učiniti kada je riječ o sustavnome prikupljanju i pohrani građe, politikama njezina odabira i prihvaćanja a onda i njezinu izložbenom/muzejskom istraživanju i prezentiranju“, ističe Martina Petranović.

Kostimografska skica Inge Kostinčar za predstavu *Mjera za mjeru*; kostim Ike Škomrlj za predstavu *Fedra*

Primjeri dobrih praksi

Ključnu ulogu u postavima velikog broja kazališnih muzeja odigrali su inicijatori. Da nije bilo, primjerice, vrijedne kolekcionarke Gabrielle Enthoven, koja je 1924. predala sakupljenu građu londonskom muzeju V&A, ostaje nepoznanicom kakvog bi opsega bio današnji postav, koji uključuje i dio građe iz zatvorenog muzeja u Covent Gardenu. Njujorški, najnoviji među spomenutima kazališnim muzejima, nastaje zahvaljujući naporu producentica Julie Boardman i Diane Nicoletti. Rješenja su različita kao i postavi unutar muzeja pa Martina Petranović nastavlja: „Pasionirano posjećivanje samostalnih kazališnih muzeja, kazališnih zbirki u različitim muzejskim institucijama ili kazalištima te izložbi kazališne građe s vremenom je preraslo u svojevrсну opsesiju, da ne kažem misiju pronalaženja adekvatne formule koja bi se potom mogla implementirati i u nacionalnu sredinu. Naravno da takva ne postoji, ali moram priznati da su me mnogi kazališni muzeji – samo u protekloj godini njih nekoliko u rasponu od Helsinkija (Finska) do Limassola (Cipar) – na različite načine oduševili raznolikošću i bogatstvom u predstavljanju vlastite kazališne kulture. Ne bih možda ovom prigodom izdvajala pojedinačne primjere, ali recimo da su neke od ideja koje su me zaintrigirale: načini uobličavanja muzejskih postava kroz specifičnosti pojedinih kazališnih profesija, vrstâ izvedbene umjetnosti i građe ili problematskih mjesta tipičnih za odabranu sredinu; pomno dozirani omjeri između predstavljanja samih umjetničkih artefakata i interaktivnih, performativnih, multimedijskih ili tehnoloških sofisticiranih izlagačkih praksi i pomagala u njihovu izvedbenome i kulturološkome razumijevanju i kontekstualiziranju; širina u promišljanju izvedbenih umjetnosti, osobito kad je u pitanju sve ono što iz različitih razloga (poetičkih ili ideoloških, primjerice) ranije nije bilo pohranjivano ili uvrštavano u službene kazališne zbirke,

odnosno u odabirima relevantne kazališne građe kad je riječ o procesu nastanka, realizacije i recepcije kazališnoga djela; jasno definirani ciljevi muzeja u pogledu različitih tipova publike kojima se obraćaju i spram kojih žele biti reprezentativni i obuhvatni te s time usko povezani precizno osmišljeni edukativni, razvojni, izdavački, promotivni i pedagoški programi odnosno uključenost u svakodnevni kazališni i kulturni život vlastite sredine.“

Postojale su i raznovrsne ideje razvoja publike unutar muzejske djelatnosti, od prodaje karata za pojedine predstave do izvođenja predstava unutar samih muzeja. Pritom se uglavnom vodilo računa o balansu između edukacije i privlačenja publike. U osobnom su mi sjećanju možda najviše ruski muzeji, točnije u Sankt Peterburgu, koji su unutar tradicionalnog postava, bilo kuće pojedinog

Naša sugovornica teatrologinja Martina Petranović

Otvorenje zgrade HNK 1895.

pisca, primjerice Puškina, bilo Državnog muzeja kazališne i glazbene umjetnosti Sankt Peterburga, sadržavali interaktivne elemente od praćenja životne priče preko slušalica do multimedijskih alata uz pomoć kojih možemo vidjeti i čuti duh povijesti kazališta. Također mi je bio osobito zanimljiv u svojoj sveobuhvatnosti Mađarski kazališni muzej i institut u Budimpešti, koji obuhvaća uz fotografije, likovnu zbirku, memorabilije, arhivu rukopisa, scenografije, plakata, topografije i audiozapise, i zbirku lutaka kao samostalnu jedinicu, ali i bogatu kolekciju plesnih umjetnika.

U Hrvatskoj se glavnina materijala povezanih s obimom kazališnom građom čuva u Muzejsko-kazališnoj zbirci Odsjeka za povijest hrvatskoga kazališta HAZU, čiji su prostori u Opatičkoj nažalost stradali u potresu 2020. Time se uvodno spomenuta raspoređivanje građe (dokumenti, fotografije, programi, nacrti i makete scenografija, skice kostima) čini kudikamo složenijim zadatkom za izlaganje javnosti, a inicijative, poput otvaranja *pop-up* kazališnoga muzeja u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu,

koje je ostvareno 3. svibnja prvom izložbom posvećenom dvjestotoj izvedbi baleta *Giselle* i 30. godišnjici stradanja Baleta HNK u Zagrebu u raketiranju grada (kustosice izložbe Martina Petranović i Mihaela Devald Rokšandić) još vrednijima.

Podzastupljenost lutkarske građe velika je tema za sebe, koja se povremeno oboji suvremenosti, primjerice u Muzeju Belišća i Palači Gutmann kad je 2022. otvorena izložba lutaka, maski i kostima sa zanimljivim radovima studenata Odsjeka za kreativne tehnologije s Akademije za umjetnost i kulturu u Osijeku. Riječ je o djeliću dugogodišnje inicijative za samostalni Muzej lutkarstva u Osijeku. Na isti se način može govoriti o muzejskoj podzastupljenosti kostimografske građe, odnosno izostanku realiziranih kazališnih kostima iz muzejskih zbirki, ali i o potrebi za sustavnim pohranjivanjem kvalitetnih snimki kazališnih predstava. Valja imati na umu i mogućnost sabiranja građe amaterskih kazališta, koja su uglavnom dostupna u sjećanjima i monografijama, a izvrstan primjer vođenja muzeja takvog tipa zasigurno je češki Muzej amaterskog kazališta u Miletinu.

Borba za muzej

Ideja središnjeg nacionalnog kazališnog muzeja nije važna samo kako bi se spriječila kontinuirana devastacija građe. Važna je i kako bismo interpretirali prošlost svjesni budućnosti pred nama. Kod nas, ona je blisko vezana uz profesionalizaciju kazališta, te neizbježno uz Hrvatsko narodno kazalište u Zagrebu. Teško je unutar kazališne povijesti razgrnuti zašto u vremenu zamašnjaka 1950-ih i 1960-ih nije došlo do izgradnje središnjeg nacionalnog kazališnog muzeja u Zagrebu. Sve je teže, s novim pogledima na muzealizaciju kazališta, unutar rasutosti, nesređenosti i zabačenosti građe, razmišljati što bi budući muzej trebao sadržavati. Pogotovo ako uzmemo u obzir povijest izvaninstitucionalne scene, čije sabiranje građe ovisi o oskudnim resursima, ali i varljivom pojedinačnom entuzijazmu, koji nekad bilježi sjajne rezultate poput digitaliziranog arhiva Eurokaza. Što s intimnim, privatnim obiteljskim arhivama? Uostalom, oko njih se lome koplja i u puno većim kulturama od naše, te su česte pobune dramskih pisaca i glumaca zbog nedopustivog gubitka vrijednih memorabilija na javnim aukcijama.

Mnogobrojni izazovi i prostorne prepreke te sporost i zahtjevnost takvog procesa pripadaju svojevrsnim paradoksima suvremene kulture. Posvuda oko nas otvaraju se i posluju maleni, privatni muzeji jednostavnih postava, dok se o kapitalnim i reprezentativnim projektima promišlja u tišini. Bez javno popraćenih rasprava, gorljivih medijski eksponiranih entuzijasta, ali i svijesti što i na koji način želimo prezentirati javnosti i svijetu. Središnji nacionalni kazališni muzej ne smije ostati na usmenoj predaji, ali ni postati zaboravljena priča. Martina Petranović posvetila je mnogobrojne tekstove i dalje nerealiziranoj ideji središnjeg nacionalnog kazališnog muzeja, ističući između ostalih povijesne osobe kao važne inicijatore u dokumentiranju i dopunama arhivske građe. Ovaj tekst ne može obuhvatiti čitavu povijest jedne borbe, ali može, nadam se, barem malo zakotrljati kamenčić o nesumnjivo važnoj propuštenoj prilici – projektu središnjeg nacionalnog kazališnog muzeja, koji nas tjera na stalan pokret, a dobro bi mu došla čvrsta refleksija i što brža realizacija.

IZDVAJA

LEON ŽGANEC-BRAJŠA

NAGRADA MARKO FOTEZ SUZANI MARJANIĆ

— Nagrada *Marko Fotez*, utemeljena 1980, dodjeljuje se u četverogodišnjim intervalima, a za nju, kako navodi Pravilnik nagrade „konkuriraju građani Republike Hrvatske svojim istraživačkim, književno-povijesnim, kritičarskim i teatrolojskim knjigama koje se temelje na proučavanju hrvatske dramske književnosti i kazališta“. Dobitnici *Foteza* od utemeljenja redom su i najvažniji hrvatski teatrolozi, a 25. travnja tom se nizu pridružila Suzana Marjanić. Znanstvena savjetnica u

Naslovnica nagrađene knjige

Institutu za etnologiju i folkloristiku, Marjanić je nagrađena za knjigu *Umjetnost performansa i kinizam: linija otpora*. Objavljena 2022. (Fotezova je nagrada ove godine obuhvaćala razdoblje 2020–2023), *Umjetnost performansa i kinizam: linija otpora* nastavlja se na ranije knjige iste autorice, *Kronotop hrvatskog performansa: Od Travelera do danas* (2014) i *Topoi umjetnosti performansa: Lokalna vizura* (2017), kojima je Marjanić, zadržavajući performans u svim njegovim pojavnim oblicima u fokusu, uvijek spremna da pomakne teorijsku perspektivu. Prepoznao je to i Odbor *Foteza*, čime je ova uporna proučavateljica umjetnosti performansa (često nepravedno gurane na rub interesa, onkraj naoko „važnijih“ disciplina), ali i rituala te kulturne animalistike ubrojena u uzak krug najvažnijih hrvatskih teatrologa.

18. FESTIVAL HRVATSKE DRAME ZA DJECU MALI MARULIĆ

— Kao pandan „velikome“ Maruliću, odnosno Festivalu hrvatske drame Marulićevi dani, utemeljen je 2008. Mali Marulić, festival hrvatske drame za djecu u organizaciji Gradskog kazališta lutaka Split. Ovogodišnji Mali Marulić, održan od 7. do 11. travnja, okupio je osam predstava iz različitih kazališta i gradova. Nagradu za najbolju

Iz predstave *Misto di raste lavandulilili*

predstavu u cjelini (kao i za najbolji originalni dramski tekst te najbolju scenografiju) dobila je predstava (i njezini autori) *Misto di raste lavandulilili* Kazališta lutaka Zadar, dok je nagradu dječjeg žirija, koja se također redovito dodjeljuje na Malome Maruliću, dobila predstava *Zbroji se!* Kazališne družine Smješko. Osim predstava, u sklopu Maloga Marulića nagrađuju se i najbolji novi dramski tekstovi za djecu i mlade. Ove je godine trima nagradama nagrađeno pet tekstova (drugu i treću nagradu ravnopravno su podijelile po dvije drame), među kojima je najboljim ocijenjen tekst *Djevojčica sa škarama* Igora Bakse.

15. LUTKOKAZ U VIROVITICI

— Smotra lutkara i studenata lutkarstva, popularni Lutkokaz, održan je u suorganizaciji osječke Akademije za umjetnosti i kulturu i Kazališta Virovitica od 22. do 25. travnja u Virovitici. Program Lutkokaza, u skladu s tradicijom, razbarušen je, ali pri tome bogat i vrlo promišljen u integraciji studentskih i profesionalnih predstava (iz Hrvatske i Slovenije) te popratnih događaja poput okruglih stolova, ali i čitanja nagrađenih drama s Malog Marulića, čime je ostvareno povezivanje dvaju festivala.

Plakat 15. Lutkokaza

ZAGREBAČKA FILHARMONIJA,
KVARTET ARDITTI, DIR.
BERISLAV ŠIPUŠ, 25. TRAVNJA

Slavni Kvartet Arditti na novom albumu

Piše Marija Saraga

Prošle je godine u digitalnom, a početkom ove i u fizičkom obliku objavljen album skladatelja Berislava Šipuš na kojem Kvartet Arditti izvodi tri njegova gudačka kvarteta, nastala u 21-godišnjem rasponu, od 2001. do 2022. godine. U realizaciji albuma koji je izdao Croatia Records okupljen je tim kakvog bi svaki skladatelj mogao samo poželjeti, od izvođača (jedan od međunarodno najuglednijih ansambala posvećenih glazbi 20. i 21. stoljeća) koji su na iznimnoj razini pripremili i izveli kvartete, do snimatelja (Božidar Pandurić) i glazbenog producenta (Krešimir Seletković), koji su majstorski oblikovali finalni zvučni zapis. Album još nije privukao širu pažnju javnosti, kako zbog nesretne okolnosti da, s obzirom na to da su izvođači stranci, nije mogao konkurirati za nagradu Porin, tako i zbog činjenice da prava promocija izdavača, u promoviranju albuma kojim se itekako mogu ponositi, tek predstoji. No, možda boljem odjeku izdanja pomogne i koncert koji je održan u Crvenome ciklusu Zagrebačke filharmonije, a na čijem su se programu u novoj suradnji susreli Kvartet Arditti i Berislav Šipuš, kao skladatelj i dirigent, u praiizvedbi *Koncerta za gudački kvartet i orkestar*, podnaslovljenoga Šipušu

UZ PORINOM VIŠESTRUKO
NAGRAĐENO IZDANJE ODRAZI
MODERNE, EDICIJA LIGATURA,
HRT I CANTUS HDS-a

Pobjeda za hrvatsku glazbu

Piše Borko Špoljarić

Ako je gledati po dobitnicima ovogodišnje nagrade Porin, onima u kategorijama klasične glazbe, najveći je dobitnik Blagoje Bersa – i to je pobjeda za hrvatsku glazbu. Bersina vokalna lirika zaživjela je na Porinom nagrađenom albumu dvojica Stražanac–Starčević objavljenom za njemačku izdavačku kuću Hänssler Classic (koji je uspješno predstavljen 23. travnja u ciklusu Glazbene staze). Isto tako, pola albuma *Odrazi moderne* – najvećega dobitnika Porina ove godine – posvećeno je također Bersi i njegovim *Sunčanim poljima*, uz *Simfoniju u fis-molu* Dore Pejačević.

Ocjena o Bersi kao velikom pobjedniku Porina dakako neumjerena je, ali potrebna da ukaže na činjenicu kako je taj naš skladatelj, opravdano, u protekloj godini kroz diskografsku aktivnost, ali ne samo kroz nju, (napokon) dobio pozornost koja mu pripa-

Koncert Zagrebačke filharmonije i Arditti Quarteta u Lisinskom

svojestvenom zagonetnošću *Music for Four Characters... And Not Only*.

Nasuprot očekivanjima, novo djelo gudački kvartet ne koristi kao jedinstven organizam koji se postavlja u solističkoj ulozi nasuprot orkestru; Šipuš članove kvarteta češće tretira zasebno, dok se ostatkom materijala koji oni donose, s orkestrom susreću, povezuju i dijalogiziraju uranjajući i izranjajući iz orkestralnoga sloga.

U novoj skladbi Šipuš orkestar u velikoj mjeri koristi kao alat za stvaranje atmosferskičnoga *soundscap*e, svojevrsnog zvučnog tepiha (ispletenoga, primjerice, od šumova gudača, udaraljki i žuborenja *didgeridoo*), čijoj se mirnoći suprotstavlja nekoliko energičnih vrhunaca, građenih zgušnjavanjem zbivanja i/ili orkestralnih dionica – ukupnoga zvuka, kao i silovitijim, oštrijim gestama. Na samome početku djela taj je zvučni tepih podloga nad kojom se članovi kvarteta javljaju svirajući svaki svoju ekspresivnu „solističku kadencu“, a tek nakon desete minute djela kvartet prvi put svira zajedno. Skladba donosi nekoliko (ali ne suviše!) Šipuševih prepoznatljivih poteza, kao što je skandiranje slogova bez značenja, a prepoznatljiv je i njegov potpis u gradnji melodijskih linija te u ritamskim obrascima kretanja, kao i muzikalnost i osjećajnost koje su srž Šipuševa izraza.

Šipuševski je i zvuk djela – oblikovan ekstenzivnim korištenjem udaraljki (već smo samim pogledom na udaraljkaški aparat uspoređen na pozornici mogli pogoditi da će orkestar izvoditi djelo Berislava Šipuš) te harfe, kao i proširenih tehnika sviranja – različiti udarci, struganja i sl. Naklonjenost istraživanju različitih boja i zvukovnosti, toliko bitna Šipušu, u ovoj skladbi opsežnog trajanja (du-

da. K tome, u ediciji Ligatura u kojoj su objavljeni i *Odrazi moderne* ove godine očekujemo i prvu integralnu snimku Bersina *opus*a *magnum*, njegove opere *Oganj*, koja je koncertno zaživjela u protekloj sezoni Kanconijera HRT-a. Zagrebački HNK za tu je prigodu angažirao niz svojih najboljih pjevača, a poseban angažman na projektu uložio je maestro Aleksandar Marković. Zahvaljujući njemu i njegovu trudu imamo sada cjelovitu pročišćenu partituru ovoga Bersinog remek-djela – spremnu za buduće izvedbe. I to je, da tako kažemo, makar zakašnjela, no ipak – pobjeda. Pobjeda bi, dakako – sada kada (napokon) imamo sreden notni materijal, pa i pjevače s nastudiranim ulogama – bila doživjeti Bersin *Oganj* i u zagrebačkoj Operi. Tada bi se doista moglo govoriti o Bersinoj renesansi.

Album *Odrazi moderne* odnio je čak tri nagrade u ukupno pet kategorija klasične glazbe. Dvije najnosivije: onu za album godine (producenti Krešimir Petar Pustički i Lovro Stipčević), kao i za najbolju izvedbu (*Simfonija* Dore Pejačević), a usto za najbolju snimku (Božidar Pandurić). Posrijedi je u cjelini – od izbora programa, preko interpretacija i snimki sve do opreme albuma – reprezentativno diskografsko izdanje.

Na čelo umjetničkog tima stao je Ivan Repušić, koji je tijekom dolazaka u Zagreb i tuzemnih nastupa izveo spomenuta djela te ih, nakon izvedbi u Lisinskom, sa Simfonijskim orkestrom HRT-a i studijski snimio. Tako je

lje od pola sata), mogla se zamijetiti i u vrlo zanimljivom udruživanju pojedinih instrumenata u posljednjoj trećini djela, primjerice kratkim epizodama *piccolo* flaute i zvona ili vibrafona i harfe. Skladba postiže zaokruženost i dojam logične cjeline, a treba pohvaliti članove Zagrebačke filharmonije koji su je izveli koncentrirano i angažirano.

Kao uvod u koncert, Kvartet Arditti izveo je *Langsamer Satz* Antona Weberna, skladbu čiju su snažnu ekspresivnost okupanu utjecajima kasne romantike članovi kvarteta prenijeli izražajno i vjerno, no interpretacijsku izvrsnost koja je njihova odlika ovaj put nije do kraja pratila i intonacijska preciznost (vjerojatno im je međusobnu komunikaciju otežavala i akustika Velike dvorane Lisinski, nena-klonjena malim komornim sastavima).

Nakon stanke, Berislav Šipuš predvodio je Zagrebačku filharmoniju u tumačenju *5. simfonije u B-duru* Franza Schuberta. Šipuš (pre) često poistovjećujemo sa suvremenom glazbom, zaboravljajući na bogato iskustvo i znanje koje posjeduje o najrazličitijim glazbenim stilovima i epohama, a koje je pokazao i ovom izvedbom. Pršteći energijom, ukusom, ali i disciplinom, Šipuš i Filharmonija pružili su izvrsnu izvedbu Schubertove simfonije, prenoseći uspješno njezine karaktere, ali i inherentnu muzikalnost.

Ovom odličnom koncertu prisustvovalo je nešto manje posjetitelja no što je to u zadnje vrijeme običaj na koncertima Filharmonije, što se vjerojatno može pripisati zaziranju zagrebačke „klasične“ publike od njihovom životu suvremene glazbe, gotovo iracionalnom strahu od nečega što bi ih moglo iznenaditi, ostaviti u čudu i navesti na promišljanje onoga što ne poznaju.

SO HRT-a kao jedan od više ansambala koji djeluju unutar naše nacionalne medijske kuće, potvrdio ulogu izvođenja i snimanja te promocije hrvatske glazbe, što je jedna od njegovih velikih vrijednosti i važnih smjernica.

U vremenu u kojemu su do javnosti u više navrata stizale vijesti o mogućnosti gašenja ansambala HRT-a, dominantna pobjeda na Porinu pokazuje koliko bi to bila pogrešna stvar. Tri Porina za *Odraze* ukazuju na vrijednost koju HRT ima unutar vlastite kuće te na koju zbog takvih rezultata može biti itekako ponosan.

Jedna od najvećih vrijednosti *Odr*aza, međutim, jest u timu – golemom timu kojega veći dio javnosti nije dovoljno svjestan pa je to dobro posebno naglasiti! U glazbenicima, dirigentu, organizatorima, nototekarima, majstoru snimanja, majstoru miksanja, glazbenim producentima, tehničkom osoblju, institucijama i njihovim voditeljima, urednicima, piscima muzikolozima, prevoditeljima, likovnim umjetnicima, dizajnerima... Svima onima više ili manje vidljivima koji su sudjelovali u realizaciji tako fizički malenog, a značenjem i uloženim trudom velikog projekta.

Zlatna naslovnica *Odr*aza *moderne* (rad *Odr*azi u zlatu Lovre Artukovića) pokazala se tako „zlatonosnom“ i za album, i za Ligaturu. Pobjeda je to za Simfonijski orkestar HRT-a i tim koji stoji iza izdanja. Za Bersu i Pejačević. U konačnici, za hrvatsku glazbu.

Zbivanja u Središnjici MH 8-22. svibnja

8. svibnja u 15 sati Dvorana Jure Petričevića

Međunarodni znanstveni skup
Stogodišnjica Stjepana Babića, Zagreb i Oriovac, 8–10. svibnja
Hrvatsko filološko društvo i Odjel za jezikoslovlje MH

9. svibnja u 18 sati Dvorana Jure Petričevića

Tribina povodom Dana Europe
Vrli Novi svijet?

10. svibnja u 11 sati Dvorana Jure Petričevića

Predstavljanje znanstvene monografije
Glazbena kultura u mostarskoj katedrali od 1980. do 2012. godine / Sačuvano od zaborava autorice Marine Bazina
Odjel za glazbu MH

12. svibnja u 20 sati Dvorana Jure Petričevića

Ciklus Mladi glazbenici u Matici hrvatskoj: Paula Jovan, violina

13. svibnja u 18 sati Mala dvorana

Predstavljanje zbornika
Filozofijsko djelo Gjura Arnolda
Odjel za filozofiju MH i OMH u Sisku

14. svibnja u 13 sati Knjižara MH

Predstavljanje knjige Marka Marulića
Latinska humanistička proza, pjesme i pisma u biblioteci *Stoljeća hrvatske književnosti*

14. svibnja u 18 sati Mala dvorana i atrij MH

Glagoljica i glagoljaška baština u primijenjenoj umjetnosti i dizajnu.
Modna kolekcija AZ Lane Marije Baša
Odjel za hrvatsko glagoljaštvo MH

15. svibnja u 18 sati Dvorana Jure Petričevića

Predavanje Miroslava Dorešića
Tehnološki kvantni skok u 21. stoljeću – kvantni čipovi Willow i Majorana
Odjel za prirodoslovlje i matematiku MH

19. svibnja u 20 sati Dvorana Jure Petričevića

Ciklus Mladi glazbenici u Matici hrvatskoj: Roko Tominić, truba, i Ivan Karlo Villa, orgulje

20. svibnja u 18 sati Mala dvorana

Predavanje Mirjane Piskulić *Hrvatska bratska zajednica i kulturna ostavština Hrvata u Americi*
Odjel za međunarodnu suradnju i iseljenišтво MH

21. svibnja u 18 sati Mala dvorana

Predavanje Kristine Novak Zelenika
Primjena geotermalnog potencijala u hrvatskom dijelu Panonskog bazena
Odjel za tehničku kulturu MH

POVODOM 100 GODINA OD OSNUTKA SIMFONIJSKOG ORKESTRA S KRAJNJEG JUGA NAŠE DOMOVINE

Stoti krug oko Sunca Dubrovačkog simfonijskog orkestra

Prvi orkestar u Dubrovniku osnovali su maturanti Dubrovačke gimnazije iz čistog mladenačkog entuzijazma, za potrebe svoje maturalne zabave, ali nakon što su im se pridružili stariji kolege koji su bili na studiju u Beču, Grazu i Pragu, postavljeni su temelji za formiranje profesionalnog orkestra

Piše Nikola Bašić

Unatoč brojnim preprekama, promjenama imena i ustroja, Dubrovački simfonijski orkestar ove je godine svečano kompletirao svoj stoti krug oko sunca. Neovisno o tome radi li se o Dubrovačkom diletantskom orkestru (kako je ponajprije bio nazvan), Dubrovačkoj filharmoniji ili Gradskom, tj. Festivalskom orkestru Dubrovnik, glazbeno je to tijelo od nezanimarive važnosti, ne samo za Dubrovnik ili Republiku Hrvatsku, nego i za ovaj dio Europe općenito.

Priča komornog i orkestralnog muziciranja u Dubrovniku, dakako, nije počela tek 1925, nego šest stoljeća ranije, za vrijeme Dubrovačke Republike. Njezin glazbeni život prvo je bio utjelovljen u gradskim glaznicima, takozvanim zdurima, dok je kasnije osnivanje Kneževe kapele pružilo prve prave temelje za orkestralno muziciranje u gradu, bez obzira na to što se radilo o razmjerno malenom sastavu. Tijekom sljedećih nekoliko stoljeća u Dubrovniku je djelovalo još nekoliko ansambala, uz česta strana gostovanja, a u zadnjim desetljećima Dubrovačke Republike nastaju i prva simfonijska djela u povijesti hrvatske glazbe, ona diplomata i skladatelja Luke Sorkočevića. Glazba je u Dubrovniku nastavila živjeti i za vrijeme austrijske vladavine, i to kroz neolicinu raznovrsnih sastava, od onih komornih do gradske glazbe.

Začetnici orkestra i svjetske turneje

Zatišje koje je nastupilo uslijed Prvog svjetskog rata, prekinuli su prvi pravi protagonisti ove priče, maturanti Dubrovačke gimnazije – Mato Tulko Katić, Augustin Brilli, Vladimir Berdović, Šime Torbarina, Miljenko Tudorić, Petar Lucijanović, Ante Glušćević, Domenico Capurso, Miljenko Cvitanović, Milan Bojanić, Melko Gracić i Zdenko Šapro – koji su tu prvu inkarnaciju orkestra osnovali iz čistog mladenačkog entuzijazma, za potrebe svoje maturalne zabave. Ubrzo im se pridružilo još (starijih) kolega koji su tad bili na studiju u drugim europskim gradovima poput Beča, Graza i Praga, a nakon što su za vrijeme njegova godišnjeg odmora regrutirali poljskog dirigenta i skladatelja Tadeusza Sygietyńskiego, postavljeni su svi temelji za formiranje profesionalnog orkestra.

Uz dirigenta i solisticu Paulu Begović na klaviru, orkestar od ukupno 36 članova svoj je svečani, „prvi veliki sinfonički koncert“ upriličio 13. travnja 1925. u tadašnjem Bon-

Dubrovačka filharmonija i prvi šef dirigent Josef Vlach Vruticky

Svečani koncert povodom 100 godina: Dubrovački simfonijski orkestar, Jiří Vodička, violina, Dawid Runtz, dirigent

dinom teatru (današnjem Kazalište Marina Držića). Na programu su bila djela Mendelssohna, Mozarta, Webera, Schuberta i Fletowa, ali i samog Sygietyńskiego, koji je na programu bio potpisan pod pseudonimom Witold Klodella.

U ovih stotinu godina orkestar je bilježio brojne uspone i padove; nakon što je na mjesto prvog šefa dirigenta izabran Josef Vlach Vruticky, Dubrovačka filharmonija nizala je uspjehe i educirala koncertnu publiku, a porast turizma kao važnog čimbenika u lokalnoj ekonomiji uvjetovao je osnivanje još jednog manjeg ansambla, tzv. Kurorkestra (kasnije Gradskog turističkog orkestra) koji je sve do početka Drugog svjetskog rata održavao koncerte na gradskim poljanama neovisno o filharmoniji. Ipak, rastuća ekonomska kriza i skori početak Drugog svjetskog rata uzrokovali su prestanak rada orkestra u travnju 1941. godine. Za vrijeme rata muze u Dubrovniku i dalje nisu sasvim utihnule, zahvaljujući djelovanju Orkestra Hrvatskoga glazbenog zavoda Dubrovnik i kasnijeg Domobranskog orkestra, ali na pravu revitalizaciju orkestralnog muziciranja Dubrovčani su morali čekati 1946. godinu i osnivanje Gradskog orkestra Dubrovnik kao punokrvnog nasljednika Dubrovačke filharmonije.

Orkestrom su tijekom druge polovice 20. st. ravnali dirigenti poput Krešimira Kovačevića, Klara Marie Mizerita (za vrijeme čijeg je mandata orkestar priredio prve suvremene izvedbe četiriju od sedam tad netom objelodanjenih Sorkočevićevih simfonija,

Dubrovački simfonijski orkestar obilježio je 100. obljetnicu na mjestu s kojeg je i krenuo – u Kazalištu Marina Držića, a koliko god je simbolika mjesta važna za takav svečani događaj, ona jednako toliko svjedoči o problemu koncertne dvorane s kojim se orkestar, i grad Dubrovnik u širem smislu, vječito bori

što je istinska ilustracija kontinuiteta koji orkestar još uvijek utjelovljuje), Antona Nanuta (uz kojega je orkestar 1967. godine održao svoj tisućiti koncert) i Nikole Debelića, koji je orkestar vodio tijekom turneje u SAD-u i Kanadi u sklopu koje je održano preko 120 koncerata. Orkestar od 1950. godine do danas ostvaruje stabilnu suradnju s Dubrovačkim ljetnim igrama, te je ta suradnja 1985. ovjekovječena ponovnim preimenovanjem orkestra u Festivalski orkestar Dubrovnik. To je bilo vrijeme mandata maestra Iva Dražinića, najdugovječnijeg šefa dirigenta orkestra, čija je važnost u kontekstu glazbenog života Dubrovnika uistinu nemjerljiva. Orkestar je odigrao i važnu ulogu za vrijeme Domovinskog rata, kad su se

njegovi članovi pod palicom Frana Krasovca pobrinuli da muze u gradu ne utihnu, za vrijeme trajanja, ali i mimo Dubrovačkih ljetnih igara. Od tada pa do danas, orkestar nastavlja s djelovanjem te dobiva nagradu Milka Trnina (2005) kao i Grand Prix Orlando, nagradu koju u sklopu Igara dodjeljuje Hrvatska radiotelevizija. Od 2020. stalni dirigent orkestra je Ivan Hut, a ravnatelj orkestra od 2023. godine dirigent je i pedagog Slobodan Begić.

Problem koncerte dvorane

Ovu obljetničku godinu Dubrovački simfonijski orkestar proslavio je prvo svečanim koncertom 13. travnja, na istome mjestu na kojem je održan i prvi koncert prije stotinu godina, gradskom teatru. I koliko god je simbolika mjesta važna za takav svečani događaj, ona jednako toliko svjedoči o problemu koncertne dvorane s kojim se orkestar, i grad Dubrovnik u širem smislu, vječito bori, a ta borba je, kao i sam orkestar, stogodišnja, te se njezin istinski završetak, u obliku namjenske koncertne dvorane, nažalost, još ne nazire. Taj svečani koncert, kojim je ravnao – poput Taudesza Sygietyńskiego prije stotinu godina – još jedan Poljak, Dawid Runtz, i programski se htio nasloniti na onaj „prvi veliki sinfonički koncert“ izvedbama uvertire Mozartova *Figarova pira* i *Svadbene koračnice* iz Mendelssohnove suite *San ljetne noći*, ali zbog nepostojanja koncertnog klavira u teatru solist ovaj put nije bio pijanist, nego češki violinist Jiří Vodička, koji je uz orkestar izveo Mendelssohnov *Koncert za violinu*, op. 64.

Kao što je uostalom i ravnatelj Begić rekao tijekom predstavljanja Zagrebačkoga glazbenog proljeća, u sklopu kojeg Dubrovački simfonijski orkestar 11. svibnja nastupa u Koncertnoj dvorani Vatroslava Lisinskog, orkestar je brojčano „i karakterno prilagođen Kneževu dvoru“ u čijem atriju za vrijeme toplijih mjeseci najčešće nastupa, a tijekom ostatka godine osuđen je na franjevačku crkvu Male braće i slične manje prostore, poput nekadašnjega gradskog skladišta soli, Slanice, u kojem održava probe, iako je trenutačno u procesu selidbe u ljetnikovac Crijević-Pucić.

Spomenuti nastup u Lisinskom jedan je od ključnih događaja obljetničke sezone, a na tom će koncertu orkestar izvoditi djela Suleka, Sorkočevića, Čajkovskog i Papandopula. Nakon toga slijedi turneja u Poljskoj, za koju će repertoar biti obogaćen djelima Ludomira Rogowskog, poljskog skladatelja koji je veliki dio života proveo u Dubrovniku, gdje je 1954. godine i preminuo. Lipanj će biti označen tzv. Zvezdanim ciklusom, tijekom kojega će uz orkestar dvije večeri zaredom nastupiti *enfant terrible* hrvatskoga pijanizma Ivo Pogorelić, a nakon njega i hornist Radovan Vlatković. Zbog specifičnosti dubrovačkoga kulturnog života, najveća pažnja i dalje će biti posvećena trima koncertima orkestra na ovogodišnjim 76. Dubrovačkim ljetnim igrama, ali prije toga će simfonikari 3. srpnja obilježiti i desetu godišnjicu smrti jednoga od svojih najznačajnijih dirigenata, Iva Dražinića. Nadalje, 11. srpnja orkestar otvara glazbeni program Igara koncertom ispred crkve svetog Vlah, gdje će uz Akademski zbor „Ivan Goran Kovačić“ i soliste izvesti Beethovenovu *Devetu simfoniju*, a na festivalu će nastupiti u Kneževu dvoru još 19. srpnja i 9. kolovoza.

Denis
Leskovar

**Pop
scriptum**

UZ KNJIGU BORISA JOKIĆA 60 OTKUCAJA – GLAZBENA LEKTIRA

Može li glazba promijeniti svijet?

Svaka od pjesama, koje Boris Jokić smatra lektirnim, nužna je kako biste riješili neku zamršenu životnu situaciju, prodisali punim plućima, upozorili društvo na neki problem ili jednostavno, sve bližnje zavoljeli snažnije

Može li glazba promijeniti svijet, preusmjeriti događaje, spasiti živote? Odgovor glasi „baš i ne“, osim ako pritom ne mislite na vlastiti, *unutarnji* svijet, na svoj život i iskustva: ona se tada zaista može pokazati presudnim i čarobnim oruđem, osobito dok ste još uvijek mladi i niste dovršili potragu za vlastitim identitetom. U najcitiranijoj sceni iz filma *Garden State* – jednome od najšarmantnijih *indie* ostvarenja s početka ovoga stoljeća – Natalie Portman pruža Zachu Braffu slušalice iz kojih se čuje *New Slang* grupe The Shins, govoreći mu: „Moraš čuti ovu pjesmu, promijenit će ti život. Kunem se.“ Glazba upijena u mladim danima zauvijek ostaje upisana u našoj podsvijesti, pa i zreli, obrazovani ljudi o njoj govore kao o presudnoj životnoj vrijednosti, i dalje promatrajući svijet u ključu pjesama koje su im na ovaj ili onaj način oblikovale sudbine ili su ih pratile u osjetljivim životnim fazama.

Vrata novih spoznaja

Jedan od njih je znanstvenik Boris Jokić, autor (neuspjele) kurikularne reforme i ravnatelj Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu. Prvi albumi koje je kupio u dobi od jedanaest godina bili su *Green* američkog kvarteta R.E.M. i *Tajni grad* Rundekova Haustora, i taj ga je naoko običan, ni po čemu po-

seban, svakodnevni događaj – kupovina kaze-
ta na zagrebačkoj Remizi – zauvijek odredio. „Bilo je to nešto istovremeno prijemčivo, a mistično, inspirativno i tajnovito“, pojasnit će svoje dječjačko oduševljenje u nedavnom intervjuu, u jednome od brojnih javnih istupa održanih u svrhu promocije nove knjige, ambiciozno naslovljene *60 otkucaja – glazbena lektira* (Rockmark, 2025). U osnovi, koncept nije nov – šezdeset otkucaja odnosi se na isto toliko autorovih omiljenih pjesama, na glazbu koja, prema Jokiću, sadrži osobito značenje, mudrost, poetiku ili snažnu poruku. I otvara vrata novih spoznaja.

Likovna interpretacija pjesama

Knjige omiljenih pjesama dosad su objavljivale mnoge javne osobe, ne samo glazbenici – jedna od najčitanijih je *31 pjesma* (*31 Songs*) britanskog književnika Nicka Hornbyja, a u novije vrijeme najzapaženija je (u nas također prevedena) zbirka eseja Boba Dylana o odabranim tuđim skladbama, pod naslovom *Filozofija moderne pjesme* (*The Philosophy of Modern Song*). Jokiću je možda bliža pretprošlogodišnja kolekcija kratkih ogleda o omiljenim pjesmama Jeffa Tweedyja iz grupe Wilco, *World Within a Song*. Njezin podulji naslov i podnaslov, u prijevodu *Svijet unutar pjesme: glazba koja je promijenila moj život i život koji je promijenio moju glazbu*, dovoljno govori o sadržaju, no Jokićev rad u odnosu na sve slične pokušaje razlikuje se u dvjema međusobno povezanim specifičnostima.

Svojim glazbenim odabirom – *lektinom* – obraća se prvenstveno mladim ljudima, a upravo je njih za potrebe vizualne opreme tekstova zamolio za suradnju: „Jednog sam utorka došao u zagrebačku Školu primijenjene umjetnosti i dizajna te pitao učenike jesu li spremni za suradnju na jednom eksperimentu“, kazao je u razgovoru za portal Glazba.hr. „Dao sam im popis odabranih pjesama

Izd. Rockmark, Zagreb, 2025.

i rekao da imaju potpunu slobodu u likovnoj interpretaciji pjesama. Oni nisu znali što ću ja napisati, a ja nisam znao što će oni nacrtati. Rezultat te suradnje, na koju sam jako ponosan, ova je knjiga. Osim što pišem o tim pjesmama, izvođačima, životnim situacijama i elementima koje propituju i otvaraju, u knjizi pišem i o sebi.“

Ilustracije su, mora se priznati, zanimljive i većinom impresivne, a Borisovi tekstovi... njihova je vrijednost prije svega u dobroj namjeri i širini ukusa. Teško je pronaći nekoga tko više vjeruje u bolje sutra od Borisa Jokića.

Obasjana vedrinom i utopijskim entuzijazmom

U knjizi se, nije teško pogoditi, našao po jedan klasik R.E.M.-a i Haustora, premda ne sa spomenutih ploča: *Nightswimming* kao „najljepša pjesma o sjećanjima“ dolazi s doista impresivnog albuma *Automatic for the People*, a *Šejn* (s često citiranim stihom „Izađi i bori se“) možete pronaći na *Boleru*. Općenito, tko je god slušao ili gledao Jokićeve radijske ili televizijske nastupe mogao bi pomisliti da je selekcija pjesama očekivana, a uz to je (nadamo se da se nitko neće naljutiti) i pomalo

hipsterska. Naime, u izbor ulazi sve osim klasičnog i hard-rocka, pa na početku čitamo o *Gnossienne No. 1* francuskog ekscentrika Erika Satieja – skladbi koja, misli autor, „ponajbolje opisuje prirodu našeg postojanja“. Ovakav popis neminovno obuhvaća Nicka Cavea koji je prema autorovim riječima „sljedeći izgledni kandidat iz redova glazbenika za Nobelovu nagradu za književnost“, kao i Toma Waitesa, „jednog od apostola suvremene glazbe“ u potrazi za „srcem subotnje večeri“ (*The Heart of Saturday Night*, iz Waitsove rane folk/blues faze). The Ramones i The Clash također su obvezna lektira (*Stay Free*, o tome kako „ostati svoji i slobodni“), ali knjigom dominiraju kantautori, stari i novi, mnogi s *indie* predznakom – Bonnie Prince Billy, Paolo Conte, M. Ward, Jeff Buckley i uz ostale Bob Dylan s jednom od njegovih nebitnih pjesama s početka 1970-ih, *The Man in Me*. U miks je ubačen i prstohvat jazzza za pop publiku (Chet, Miles i Coltrane), ponešto soula (Sly, Wonder, Cooke), Bowiejev *Heroes* i Springsteenovo „poetsko i glazbeno remek-djelo *Born to Run*“. Posebna su priča domaći i „bivši domaći“ heroji među kojima su neki poznati (Majke, Hladno pivo, Josipa, Zdenka) i neki opskurni izvođači kao što je (previše) sentimentalni crnogorski kantautor Miladin Šobić.

Svaka od tih pjesama, smatra Jokić, nužna je kako biste riješili neku zamršenu životnu situaciju, prodisali punim plućima, upozorili društvo na neki problem ili jednostavno, sve bližnje zavoljeli snažnije – uključujući domovinu. Možda je autorov neizlječivi optimizam ponešto pretjeran. Za mnoge, slušanje omiljenih pjesama svojevrstni je pokušaj bijega od stvarnosti u neki paralelni svijet; drugima je to način da se uhvate ukoštac sa stvarnošću. Obasjana vedrinom i utopijskim entuzijazmom, knjiga *60 otkucaja* kao da balansira između jednoga i drugoga, a da toga nije ni svjesna.

SERGEJ PROKOFJEV – LEO MUJIĆ, *PEPELJUGA*, KOR. LEO MUJIĆ, HNK IVANA PL. ZAJCA U RIJECI, 26. TRAVNJA

Povratak baleta u Rijeku

Pepeljuga se formom i sadržajem nadovezuje na velika klasična baletna ostvarenja druge polovice 19. stoljeća, ali glazbom progovara moderno

Piše Davor Schopf

Riječki baletni ansambl koji djeluje na najvećoj pozornici nekoga od hrvatskih nacionalnih kazališta sveden je u prethodnom dvostrukom intendantskom i ravnateljskom mandatu na petnaestak članova. Teško ga je uopće bilo sagleđavati kao baletni ansambl, jer se od baleta veoma udaljio. Treba se nadati da se takva greška neće ponoviti, jer sva postignuća prethodnog razdoblja nisu ničime obogatila hrvatsku baletnu kulturu. Naprotiv, iskrivila su pogled (koji ne isključuje suvremenost izraza) na značenje baletne umjetnosti u Rijeci kao gradu bogate baletne tradicije.

Balet se vratio u Rijeku s Prokofjevlevom *Pepeljugom*, baletnom bajkom praižvedenom 1945. u Moskvi, u koreografiji Rostislava Zaharova koji će 1962. u Zagrebu postaviti *La-buđe jezero*. *Pepeljuga* se formom i sadržajem nadovezuje na velika klasična baletna ostvarenja druge polovice 19. stoljeća, ali glazbom melodramatsko-sentimentalnog karaktera, s elementima groteske, progovara moderno. To su veliko cjelovečernje djelo, s elementi-

ma spektakla, namijenjeno velikim ansamblima, koreograf Leo Mujić te dramaturg i asistent koreografa Bálint Rauscher nadasve pametno, s obzirom na raspoloživi ansambl, pretvorili u jednosatnu predstavu skrojenu po mjeri riječkih plesaća. Pri tome je djelo ostalo ono što jest, baletna bajka, a ansambl je dobio mogućnost iskazati tehnički potencijal, za neoklasični stil svakako, moguće i za klasični.

Baletni libreto Nikolaja Volkova, prema sižeu Perraultove bajke, transformiran je u san što ga proživljava naslovna junakinja, ovdje nazvana Ella (?), poslije smrti majke Cindy (?). San se odvija između početnog i završnog prizora u kojem susreće slugu Johna (?) koji je u snu njezin princ. U sretnom završetku Ella se sjedinjuje s Johnom, a čini se kako će i njezin otac dr. Vanja naći sreću s maćehom Milosijom i njezinim kćerima, tj. polusestrama Zoricom i Ljubicom. Valjda je Ljubica, kako je navodi knjižica, dok na cedulji piše Dragica, što nije jedini šlamperaj u knjižici. Papazjanija imenâ nije presudna, ali je nepotrebna.

Pepeljugin san pun je dinamike, jer je sve sažeto. Početni komorni prizori tamnih tonova u jednom trenutku bljesnu u velebni prizor bala, kada pozornicu ispuni veliki ansambl u kostimima jarkih boja. Mujić u nekoliko navrata postiže tu iluziju velikog ansambla koji u stvarnosti zapravo čini samo

Yurika Kimura i Leonard Cela – protagonisti riječke *Pepeljuge* koje će se pamtili

desetak plesaća i osmero polaznika Osnovne škole za klasični balet i suvremeni ples pri Osnovnoj školi Vežica. Mujićeva muzikalnost nepogrešivo ga vodi kroz sve izazove partiture. Naročito su lijepi i učinkoviti bili oštri pokreti ansambla što prate oštrinu ritma u valceru.

Pepeljuga je i balet protagonistâ, a i protagonisti su prethodnih godina u Rijeci iščezli. Ovih sedmero će se pamtili. Naslovnu ulogu ponijela je Yurika Kimura za koju s mrežne stranice Zajca saznajemo da je u statusu baletne početnice. Što to znači ne znam, jer se radi o plesaćici koja odlično pleše i na špici i u štiklama (famozna cipelica koju *Pepeljuga* izgubi) te poetično donosi njezine dvojbe kao odane kćeri, poslušne pastorka i zaljubljene

djevojke. Njezin princ (John) je Leonard Cela, plesač za kojega se može naslutiti da posjeduje sve kvalitete potrebne za uloge klasičnih baletnih prinčeva.

Posebnu zanimljivost u *Pepeljugi* uvijek izazivaju uloge dviju polusestara i maćehe, najčešće *en travesti*. Mujićeve prave ženske drznice bile su, jedna bolja od druge, komične Marta Voinea Čavrak i Tea Rušin kao polusestre te Ksenija Duran Krutova kao maćeha koja je više funkcionirala kao treća (ili prva) polusestra. Marta Kanazir potresno je izvela ulogu umiruće majke na početku, a

zatim je nastavila kao *Pepeljugin*a čuderna kuma, odnosno dobra vila. Dojmljivu kreaciju slomljenog oca ostvario je Ali Tabbouch. I solisti i ansambl tehnički su s lakoćom udovoljili zahtjevima Mujićeva neoklasičnog stila. Središnji prizor predstave bio je *pas de deux* Yurike Kimura i Leonarda Cele, sa sjajnim nizom podrški pod slikovitim nizom reflektora.

Na pomalo ledenoj scenografiji Stefana Katunara, sa svjetlom Aleksandra Čavleka, dobro je djelovao kontrast jarkih boja kostima Manuele Paladin Šabanović. Dirigent Ayrton Desimpelaere upotpunio je s orkestrom uspjeh predstave profiliranom izvedbom simfonizirane Prokofjevlevje partiture s glatkim prijelazima iz radosne plesne atmosfere u dramatičnu, liričnu, plesnu...

RAZGOVOR

Dunja Knebl, Nina Romić i Jelena Galić

TRIO DUNIJE

Ako postoje *rock* supergrupe (istina, više na svjetskoj nego domaćoj sceni), zašto ne bismo imali i jednu supergrupu s područja tradicijske glazbe? Jedna od takvih je trio Dunije koji čine afirmirane hrvatske glazbenice: začetnica i dobri ženski duh hrvatske etno scene Dunja Knebl, jedna od naših najboljih kantautorica Nina Romić te njezina suradnica, pjevačica i multiinstrumentalistica Jelena Galić, čiji talent tek počinje dolaziti do punog izražaja.

Prepoznavši međusobnu povezanost i potencijalnu stvaralačku kemiju objavile su prvijenac *Bilo je sada*, premijerno predstavljen na digitalnim platformama još potkraj prošle godine, a sada napokon i u vinilnom formatu. S neizbježnim *old-school* konotacijama, vinil je zaista optimalan medij, ne samo u svrhu čistog slušalačkog užitka već i u kontekstu sustavnog revitaliziranja domaće tradicijske (dakle *veoma* stare) glazbe. Ali ne bilo kakve i posve univerzalne.

Spone sadašnjeg i prošlog vremena

O čemu je zapravo riječ i što je iskusne glazbenice sa zasebnim, uspješnim karijerama motiviralo da udruže snage u zajedničkom pothvatu? Odgovore na ta pitanja dobili smo u susretu nakon nastupa u intimnoj atmosferi zagrebačkog *jazz caffea* Forum. Sliku njihova dosadašnjeg rada najbolje je dobiti iz prve ruke, pa će odmah na početku Dunja Knebl – ustrajna promotorica i čuvarica hrvatskih tradicijskih napjeva – pojasniti da je „tajna veza“ triju glazbenica uspostavljena na prošlogodišnjoj dodjeli Porina. „Zapravo, Nina i ja poznajemo se skoro dvadeset godina, a Jelena i Nina snimile su divan album *Jezero* i tako smo sve tri ‘kliknule’.“

Diskografski plod suradnje, *Bilo je sada* (u izdanju Menarta) konceptualni je album s „tužnim ženskim pričama“ pažljivo probra-nima iz narodne baštine. One nose posebnu simboliku, o ženskoj patnji, ali i neuništivoj snazi i neraskidivim sponama sadašnjeg i prošlog vremena. „Da, jer se ustvari malo toga promijenilo – sve loše što se ženama događalo nekada, događa se i danas. Ponavlja se stoljećima“, pojašnjava Knebl. „Čini se da su neke stare pjesme nastale upravo tako da je netko prolistao ondašnji žuti tisak, crnu kroniku, i to pretočio u stihove.“ Pjesme na albumu povezuje zajednička tematska nit koju su Dunja, Nina i Jelena utkale u fino, melankolično glazbeno tkivo. Snimke je ugođajnim nijansama oplemenio tonski snimatelj i producent Silvije Bočić, a iz odabira pjesama mogli bismo, slažu se naše sugovornice, izvesti zaključak da su žene u Međimurju, Podravini i Hrvatskom zagorju odvažnije u iskazivanju svojih unutarnjih emocija i artikuliranja mučnih iskustava nego u nekim drugim, primjerice, priobalnim ili istočnim dijelovima Hrvatske.

Narativno snažna glazba s hrvatskoga sjevera

„To je istina – stvar je vjerojatno u mentalitetu, ali i u podneblju“, nastavlja Knebl. „U Međimurju je uvijek maglovito, tmurno i hladno, a ljudi su stoljećima bili potlačeni, izolirani između rijeka“, pa su takve i pjesme. „Kako putujemo prema jugu, sve je više sunca, sve manje goluba i sve više slavu-ja, a na suncu je“, dodaje Jelena, „lakše biti dobre volje nego u magli.“

Album je najavila najpoznatija pjesma od četrnaest uključenih, svojevrsni etno standard *Čula jesam*, neka vrsta „osvetničke“ ženske priče iz Podravine o neuzvraćenoj ljubavi – o ponosnoj mladoj ženi koja odbje-

Jelena Galić, Dunja Knebl i Nina Romić – Dunije su izvrstan primjer amalgama različitosti u zajedničkoj misiji

Dunije – balade o ženskoj snazi

Pjesme na albumu *Bilo je sada* povezuje zajednička tematska nit koju su Dunja, Nina i Jelena utkale u fino, melankolično glazbeno tkivo poručujući da *život nije samo zabava*, no to mu ne nipošto ne umanjuje atraktivnost i šarm – upravo suprotno

Piše Denis Leskovar

Izd. Menart, Zagreb, 2025.

glom ljubavniku na svadbu nosi u „jednoj ruki kitu ružmarina, a u drugoj ruki male-noga sina“. Ipak, većina pjesama, njih dvanaest, mnogo je opskurnija, i tek su sada dobile svoj zvučni zapis nakon što su desetljećima (i pokoje stoljeće?) ležale u etno arhivima. Što se finalnog izbora skladbi tiče, „Dunja je u početku izabrala trideset pjesma“, napominje Nina, pa „smo izbor postupno sužavale s obzirom na ono što je odgovaralo našem ukusu i ispalo je da je većina odabranih pjesama iz sjevernijih krajeva – to su pjesme koje su nam više ‘legle’.“ Osim

toga, „nastojale smo odabrati različite priče, različite tipove melodija.“ Preslušavanje naše narodne baštine dovodi do zaključka da je glazba s hrvatskoga sjevera sazdana na snažnijoj narativnoj građi – drugim riječima, pjesme u sebi nose puno više „ispričanih priča“.

Možda je poruka ovog snažnog, ženski angažiranog i većinom sumorno intoniranog albuma u tome da *život nije samo zabava*, no to mu ne nipošto ne umanjuje atraktivnost i šarm – upravo suprotno. To pokazuje već prva skladba *Tuge, moje tuge* – balada svjetske klase u kojoj se vokali Nina Romić i Jelene Galić uz ugođajnu akustičnu pratnju stapaju u melankoličnoj harmoniji.

„Izbor glazbe uvijek nam dolazi prirodno i poanta naše suradnje u tome je da se glazba sviđa *nama*, da mi uživamo ne opterećujući se onime što će biti poslije. Za nas je to jedini način stvaranja“, poručuju Dunije

Progovarajući o velikim gastarbajterskim iluzijama žena čiji muževi odlaze preko oceana trbuhom za kruhom, pjesma *Pozdravi iz Amerike* pulsira sarkazmom kakvog se ne bi postidjele ni suvremene feministice. S druge strane, nekih se doista mračnih *balada o ubojstvima* – koje čine okosnicu ploče, a osobito njezine A strane – ne bi posramio ni Nick Cave: primjerice, u pjesmi *Mila je dragoga* u kojoj mladić po povratku iz rata ubija djevojku saznajući da mu je bila nevjerna, ili u još okrutnijoj baladi *Šetala se Ivanova ljubav* gdje se priča odvija na razini najstrašnijeg ljudskog horora.

I dok su tradicionalne balade o ubojstvima kojima se Nick Cave bavio 1990-ih na globalnoj razini prepoznate kao razmjerno popularni minižanr, naše pjesme istog ili sličnog karaktera nisu zaživjele kod šire publike. Zbog čega je tako, i je li Dunijin izbor takve vrste pjesama rezultat svjesne primjene strategije šoka, kako bi se još snažnije istaknuo univerzalni ženski problem? „Vjerojatno zato što smo kao publika manje otvoreni za takve stvari“, smatra Dunja, ili nam se, dodaju Jelena i Nina, „teško suočiti s takvim temama. To nije lako slušati, ne zvuči komercijalno i nije baš isplativo – a znamo kakve pjesme danas prolaze kod masovne publike. To definitivno nisu priče ovakve vrste. Možda i ne postoji pravi odgovor. U svakom slučaju, nije nam bila namjera izazvati šok kod publike, izbor glazbe uvijek nam dolazi prirodno i poanta naše suradnje u tome je da se glazba sviđa *nama*, da mi uživamo ne opterećujući se onime što će biti poslije. Za nas je to jedini način stvaranja“, slažu se Dunije.

Harmonija triju snažnih umjetničkih osobnosti

Budući da je riječ sastavu koji su okupile tri snažne, odavno formirane umjetničke osobnosti – ne nazivaju ih bez razloga supergrupom – glazba odiše posebnom vrstom zrelosti. Premda je Dunja Knebl zbog svojih specifičnih etnomuzikoloških znanja i preokupacija u središtu projekta, nameće se dojam da se radi o postavi koja nema konvencionalnu predvodnicu. Stvar funkcionira zato što svaka, ističe Jelena, „zna u čemu je najbolja. Poznajemo se zaista dugo i skladno se nadopunjujemo i u tom pogledu ne postoje problemi“. Dunije su izvrstan primjer amalgama različitosti u zajedničkoj misiji: Nina Romić klasičan je primjer kantautorske osjećajnosti koju je uspjela prenijeti i na zajednički album. Posjeduje li za nju muzika još neku, možda samoterapijsku dimenziju? „Glazba je za mene jezik na kojem progovaram onda kad ne mogu pronaći riječi, to je jezik koji mi olakšava život – da nje nema, ne znam kako bih, sa svime što nosim u sebi, uopće preživjela. Ali ne bih rekla da se njome svjesno služim kao ‘lijekom’ – jednostavno, ona je za mene potreba, način komunikacije“, govori Nina, koja je u tradicijskim baladama uspjela „prepoznati bezvremensku crtu“.

Jelena je inače strastvena ljubiteljica jazz-a, a na albumu glavni vokal preuzima samo u minijaturi *Slavuj tica mala*, sunčanoj oazi mediteranskoga okusa u pretežito tamnom, molskom kontekstu cjeline, dodajući joj dašak glazbene, ako ne i poetske vedrine. Za tu izvedbu, koja ugođajem odudara od ostatka ploče, pjevačica u šali kaže da spada u rubriku „izbacite uljeza“, ali na LP-ju *Bilo je sada* doista se ne smije ništa izbaciti, ni u šali. Valja se tek ponadati da će, za razliku od mnogih drugih „supergrupa“, naša ženska etno postava nadživjeti izazove – komercijalne i sve druge – i potrajati dovoljno dugo kako bi u skladu s vlastitim umjetničkim ambicijama na idućim projektima još dublje posegnula u nepresušan izvor domaće baštine.

HISTORIJA ZABORAVA – PRVE ŽENE ZAGREBAČKIH MUZEJA, ARHEOLOŠKI MUZEJ U ZAGREBU, 6. OŽUJKA-13. SRPNJA

Zaokružena izložba o prvim zaposlenicama zagrebačkih muzeja

Pomno razrađena izložbena priča o zagrebačkim muzealkama upotpunjena je sugestivnim grafičkim oblikovanjem i dizajnom postava koji odražavaju aktualnost ove važne i do sada neistražene povijesne teme u koju s lakoćom uvode posjetitelje

Piše Iva Brižan

Izložba *Historija zaborava – Prve žene zagrebačkih muzeja*, smještena na prvom katu Arheološkog muzeja u Zagrebu, donosi priče o prvim djelatnicama zagrebačkih muzeja, izostavljenima iz dominantne historiografije. Kontekstualizira se njihovo djelovanje i detektiraju patrijarhalni odnose moći, rodni stereotipi, mizoginija i šovinizam kao simptomatičnosti društva i kulture na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće, kao i u međuratnom periodu. Ovaj izložbeni projekt rezultat je interdisciplinarnе suradnje četiriju muzejskih institucija i njihovih djelatnica, kustosica i dokumentaristica – Štefke Batinić i Aleksandre Vlatković (Hrvatski školski muzej), Aide Brenko (Etnografski muzej), Andree Klobučar (Muzej za umjetnost i obrt) i voditeljice projekta Ane Solter (Arheološki muzej u Zagrebu). Stručne suradnice na izložbi su Leonida Kovač, Ida Ograjšek Gorenjak i Jelena Seferović. Postav se temelji se na arhivskom gradivu, sačuvanim fotografijama, intervjuiima s potomcima djelatnica, memoarima, muzejskim predmetima i dokumentaciji, djelima umjetničkog obrta i umjetničkim radovima, a upotpunjen je multimedijским instalacijama.

Impresivan vizualni identitet

Već sam naziv izložbe *Historija zaborava*, ispisan serifnom kapitalom crne boje na ružičasto-bijelom gradijentu pozadine, na posjetitelja djeluje pozivajuće. Ružičasto slovo *E* ispísano kurzivno, nalik ručnom vezu, prožima slovo *O*, pa riječ *historija* pretvara u *histerija*, čime se implicira naziv navodnog psihijatrijskog poremećaja koji se onodobno učestalo dijagnosticiirao ženama kako bi ih se društveno diskreditiralo. Sugestivno grafičko oblikovanje naslova, citata i tekstova legendi skladno se nadovezuje na efektan dizajn postava koji zadržava pažnju posjetitelja ponavljajući ružičasto-bijeli gradijent na visećim transparentima legendi, zidnim tapetama, scenografiji postava, te je čak i rasvjeta koja se odražava na zidovima ružičasta i bijela – što potvrđuje pomno promišljanje o svakom detalju. Za grafičko oblikovanje izložbe zaslužne su NJI3 (Dina Milović i Franka Tretinjak), Dora Bilandžić i Ema Božek, a za izložbeni postav ponovno NJI3, uz Clinica studio (Ozana Ursić i Vedran Kasap).

Na početku izložbe nalaze se školske klupčice i stolice u koje smo pozvani sjesti za trajanja šestominutnog animiranog videa u produkciji Ane Hušman i Ivana Marušića Klifa. Video razmatra društvene uloge žena na početku 20. stoljeća: supruge, majke, gu-

Iz postava izložbe *Historija zaborava*

Iz postava izložbe

vernante i učiteljice. Naratorica, glumica Nina Violić, naglašava kako je zanimanje učiteljice tada bilo jedino društveno prihvaćeno zanimanje za žene, dok promatramo prve zagrebačke učiteljice – Mariju Jambrišak, Mariju Fabković, Milku Pogačić, Jagodu Truhelka, Camillu Lucerna i Nataliju Wickerhauser. Osnivanje Ženskog liceja 1892. godine omogućilo je školovanje za učiteljice i prevoditeljice, te kasnije upis na Sveučilište. Ženama je upis na Mudroslovni fakultet (današnji Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu) dopušten tek 1901. godine. Fakultetsko obrazovanje trebalo im je omogućiti ravnopravni ulazak u javnu sferu i rad u institucijama, no kako u nastavku izložbe saznajemo, obrazovanim su ženama u razvoju karijere na putu stajali i diskriminatorni zakoni – žene se od 1888. do 1914. nisu mogle udati ako su htjele ostati u službi.

Profesionalni put prvih djelatnica

Istraživanje autorica izložbe svjedoči o muzejskim djelatnicama međuratnog perioda kao sposobnim ženama koje su strukturno onemogućavane u zapošljavanju i razvoju karijere. Tadašnji društveni kontekst bio je obilježen patrijarhatom i mizoginijom koji su se čvrsto odražavali u muzejskim institucijama. Žene sa sveučilišnim obrazovanjem u muzejima su zapošljavane kao pomoćno osoblje – najčešće učiteljice, ili primjerice crtačice koje bi se radom profilirale do pozicije kustosa. S druge strane, muškarci su imali status kustosa i zauzimali su više platne razrede unutar institucija. Ženama su bili namijenjeni poslovi iz „ženske domene“ – rad s tekstilom, čipkom i muzejskom dokumentacijom, te sfera primijenjenih umjetnosti. Dok su im Zakonom o neposrednim porezima plaće nakon udaje bile umanjivane za 40 % – što je otežavalo njihov rad u muzejima.

Upoznajemo se s djelovanjem niza obrazovanih žena i okolnostima njihova rada u muzejskim institucijama. Klotilda Cvetišić

Iz postava izložbe

bila je prva čuvarica Zbirke ženskog ručnog rada Hrvatskog školskog muzeja, odnosno njegova prva kustosica. Bila je i ravnateljica Stručne djevojačke škole u Zagrebu, unutar koje je djelovao Odjel za umjetni obrt. Sljedeća izložbena prostorija posvećena je prvim muzealkama Etnografskog muzeja, Arheološkog muzeja te Muzeja za umjetnost i obrt. Jela Novak, službeno manipulantica i stručna pomoćnica zaposlena u Etnografskom muzeju 1919. godine, u njemu je obavljala sve stručne muzejske poslove. Antonija Tkalcić Košćević, kiparica i arheološka crtačica, bila je prva visokoobrazovana žena zaposlena u Arheološkom muzeju u Zagrebu. Ondje se zapošljava 1924. kao arheološka crtačica da bi potom bila zamijenjena i premještena na administrativne poslove. Premda se kvaliteti njezinih crteža arheoloških predmeta možemo i sami osvjedočiti, uz njih su predstavljeni i citati iz njezinih memoara koji svjedoče o rodnoj diskriminaciji profesora i kolega. Zlata Šufly, učiteljica i dizajnerica čipke, u Muzeju za umjetnost i obrt zaposlena je 1913. kao stručnjakinja za tekstil. O sebi piše kao o prvoj ženi namještenici u Muzeju u Hrvatskoj, a bavila se kustoskim poslovima – katalogizacijom i inventarizacijom zbirke čipki.

Rad djelatnica Etnografskog muzeja, Zdenke Sertić i Tereze Paulić, uključivao je sve stručne poslove – od terenskih istraživanja preko inventarizacije i stručne obrade građe do koncipiranja izložbi, vođenja pre-

davanja i objavljivanja tekstova u stručnim publikacijama. Umjetničko obrazovanje i djelovanje na području primijenjene umjetnosti omogućilo im je da na suvremen način pomoću crteža i fotografije ovjekovječe istraživane predmete. Zdenka Sertić pridonijela je popularizaciji etnografske struke i nacionalnog izraza u umjetnosti. Njezina naslovnica časopisa za ženu i dom *Hrvatica* inspirirana je nošnjom s područja Brezovice. Škarorezi Tereze Paulić bili su iznimno hvaljeni, te je ona na Svjetskoj izložbi u Parizu 1925. nagrađena zlatnom i srebrnom kolajnom.

O povijesti kao bogatoj mreži priča

Dio izlagačkog prostora o Jelici Belović-Bernadzikowskoj, stručnjakinji zaslužnoj za prve kataloge Etnografskog muzeja i Muzeja za umjetnost i obrt, i prekvalificiranijoj za zapošljavanje u tim muzejima, uvod je u središte izložbe. Soba posvećena mizoginiji i histeriji, dizajnom postava i naglašenom bjelinom oponaša psihijatrijsku ustanovu te je izdvojena prozirnim plastičnim zastorima, ogledalima s ispísanim mizoginim citatima te bolničkim paravanom. Utjecaj bečkog filozofa Otta Weininger i diskriminatorne knjige *Spol i karakter* pronio se među hrvatske uglednike pa se ovdje još jednom (nakon nedavne izložbe o Klubu likovnih umjetnica u Klovićevim dvorima) svjedočimo nazadnim stavovima o ženama Viktora Hoffillera, Ljube Babića i Izidora Kršnjavija. Termin *histerija* popularizirao je francuski neuropsihijatar Jean-Martin Charcot, a trotomna knjiga njegova asistenta Bournevillea i fotografa i liječnika Régnarda pronijela je fotografsku ikonografiju histerije u posljednjoj četvrtini 19. stoljeća, što ju je legitimiralo kao simptom bivanja ženom, kako eksplicira Leonida Kovač. Izloženi radovi Naste Rojc s motivima crne mačke i elongiranih tjelesnih poza, komentari su na ikonografiju histerije, koji ukazuju na njezino poznavanje teorija Sigmunda Freuda.

U posljednjem dijelu izložbe saznajemo o otežanom djelovanju nekadašnjih zaposlenica Arheološkog muzeja – pjesnikinje i učiteljice Dore Pfanove, te povjesničarke umjetnosti, arheologinje i slikarice Roksane Zuronić Cuvaj. Slijede zaposlenice Muzeja za umjetnost i obrt – istraživačica liturgijskog ruha Stella Ubel, dokumentaristica Ruža Zanon, knjižničarka Arheološkog muzeja Ljerk Krček, te prva etnologinja Etnografskog muzeja Ljerk Topali. Sretnom pričom ističe se Zdenka Munk, u početku volonterka, potom kustosica te naposljetku jedina ravnateljica u 145 godina dugoj povijesti Muzeja za umjetnost i obrt.

U bogato opremljenom i izvrsno uređenom katalogu izložbe Ana Solter iznosi kako „povijest nije samo jednostavan niz činjenica već bogata mreža priča – uključujući i one koje su bile zaboravljene.“ *Historija zaborava* zaokružena je izložbena priča koja uspijeva u svojoj namjeri otkrivanja zaboravljenih muzejskih djelatnica, kontekstualizirajući njihovu važnost u društveno i zakonski ograničavajućem povijesnom periodu, koji je prethodio ženskoj emancipaciji. Izložba poput ove navodi nas na promišljanje o zaslugama prvih muzealki za današnje muzeje u kojima su žene zastupljenije nego ikada prije, te o spremnosti muzeja za suočavanje s postojećim društvenim izazovima.

Leo Junek umro je 13. srpnja 1993. u Orsayu kraj Pariza, a da se to više od pola godine nije znalo u Hrvatskoj koju je napustio 8. prosinca 1925. dobivši stipendiju francuske vlade i za stalno se smjestio u Parizu. Sve vrijeme izbjivanja iz matične sredine, Junek je u njoj bio posredno nazočan svojim djelima, te brigom nekolicine štovatelja, među kojima je bio osobito zaslužan Josip Vaništa. Prije njega s Junekom je održavala vezu slikarica i za našu sredinu iznimno važna osoba barunica Vera Nikolić Podrinska (1886–1972) koja je s njim prijateljavala od mladosti i pomagala mu na mnogo načina. Pa ipak, tek nakon smrti osjeća se veća Junekova nazočnost u Hrvatskoj, organiziraju mu se izložbe, pa i retrospektiva s pratećim bogatim katalogom i izdaju monografije. Za njegovo ključno djelo, *Crtač* (1940), smatralo se da će trajno ostati izvan Hrvatske, ali se tu 2018. godine vratilo jednom lijepom privatnom inicijativom kolekcionara Davora Vugrineca.

Iz Pariza u Zagreb...

Usredotočimo se na sliku *Crtač* koja je iz više razloga jedna od ključnih slika naše umjetnosti 20. stoljeća. Nastala je u jednom dahu u Parizu 1940, kako slikar ističe, u vrijeme kada su Nijemci okupirali Francusku, a sadrži u sebi čitav niz aluzija na tragična zbivanja koja su tada započinjala. „Ono doba, rat i užas natjerali su me da je naslikam“, rekao je u jednom intervjuu Mirku Galiću. „Nijemci su ušli u Pariz i zaposjeli ga. Bio je to 15. lipanj 1940. godine. Toliko me dotukla ta tobožnja pobjeda Nijemaca da sam ovo zamislio. (...) Osjeća se automatsko slikanje. Pustio sam da se boja nekoliko dana suši. Zatim sam je ostrugao i izdvojio ovaj lik. Nazvao sam ga *Crtač* jer on crta, slika. Ovo su kocke moje starije kćeri. Ona se njima igrala. Slika predstavlja na neki način tragediju koja nas je sve pogodila. *Crtač* se nije uklapao u ondašnja poimanja slikarstva. Ja sam izmislio ovakvo izdvajanje lika. Iz slike izdvojiti sliku. Kad sam završio stavio sam točku na sve to.“ Još iste godine sliku je Junek poslao u Zagreb gdje je bila izložena u Društvu hrvatskih umjetnika. Kasnije je u intervjuu Mirku Galiću s ponosom rekao: „*Crtača* su svi zapanjeno dočekali.“ Uz tu sliku Junek šalje i drugu, također antologijsku, *Maternité de Port Royal* (1940) koja je prethodila *Crtaču* i s njom ima mnogo toga zajedničkoga sa slikarskog aspekta, prije svega u primjeni mrljastih površina. Ova druga slika završit će u zbirci Moderne galerije u Zagrebu gdje se nalazi i slika *Cherche Midi* (1938) u kojoj je dvije godine ranije slikar ispitivao jezične inovacije. Te jezične i stilske inovacije prepoznaju se u slikanju mrljama, slikanju koje je, po vlastitom kazivanju, upravo Junek izmislio.

Na slikama *Cherche Midi* i *Maternité de Port Royal* Junek prikazuje konkretne pariške građevine, ali ih nipošto ne reproducira, nego činjenično stanje mijenja i podčinjava vizualnim efektima. Na slici *Cherche Midi* najupečatljiviji je crveni krov kakav nije na stvarnoj građevini, niti tako crvenog krova uopće ima u Parizu gdje su oni sivi i prekriveni škrliljcem ili olovom. Fragmente intenzivne crvene boje slikar će razmjestiti i na slici *Maternité de Port Royal*, s tim da te iskričavocrvene mrlje nemaju nikakvu mimetičku funkciju. One služe samo tome da se postigne življi vizualni dojam. Upotreba mrlje na ovoj je slici raširena na mnogim mjestima, od krovova do sivih nakupina na trotoaru ispred djevojčice u kojoj je slikar prikazao svoju kćer Huguette / Éveline.

... i natrag u Pariz

Te dvije slike prethode, dakle, *Crtaču*, najpoznatijoj Junekovoju slici koja je pristigla u Zagreb i odmah postigla izniman dojam, a zatim bila zagubljena do 1944. kada ju je slučajno našao pjesnik Radovan Ivšić na hrpi otpada u prolazu koji od Britanskog trga vodi prema Rokovu perivoju, mjestu gdje je bio tada napušteni atelje Ivana Meštrovića. Kod njega su sliku vidjeli mnogi umjetnici te je ona stekla kulturni status među istaknutim

HRVATSKA LIKOVNA ANTOLOGIJA (9): LEO JUNEK, *CRTAČ* (1940), KOLEKCIJA VUGRINEC

Ključna slika hrvatske umjetnosti 20. stoljeća

Kada je slika iz Pariza pristigla u Zagreb, odmah je postigla izniman dojam, a zatim bila zagubljena do 1944. kada ju je slučajno našao pjesnik Radovan Ivšić na hrpi otpada u prolazu koji od Britanskog trga vodi prema Rokovu perivoju, mjestu gdje je tada bio napušteni atelje Ivana Meštrovića

Piše Zvonko Maković

Leo Junek, *Crtač*, 1940, kolekcija Vugrinec

umjetnicima vrlo različitih poetika. Bila je izložena na važnoj izložbi Salon 54 u Rijeci (1954) kada je kritika, prije svega Boris Vižintin, Radoslav Putar i Mića Bašičević, prepoznaje kao jedno od ključnih djela hrvatskoga slikarstva 20. stoljeća. U Ivšićevu stanu u Zagrebu *Crtač* je bio do 1956. kada odlazi u Pariz prvoj Junekovoju supruzi Anici kojoj su, nakon rastave braka, pripala sva umjetnikova djela koja su se tada nalazila u Jugoslaviji.

U međuvremenu je nastala druga verzija *Crtača* (*Crtač II*, 1985), većega formata, koju je Junek naslikao 1985. u nemogućnosti da ima pored sebe onu prvu. Tijekom svih godina dok je *Crtač* bio u Francuskoj status te slike u Hrvatskoj bio je neprijeporan, smatralo ju se prekretnicom u povijesti našega slikarstva. Sam je Junek odmah nakon što je *Crtača* poslao u Zagreb vjerovao u uspjeh, što se vidi iz jednog pisma barunici Veri Nikolić u kojem piše: „Prekjučer sam poslao u Zagreb dva nova rada većih dimenzija na izložbu koju priređuje Društvo hrvatskih umjetnika. To su *Maternité de Port Royal* i *Crtač*, platno o kojem će se moguće govoriti.“

Postoji više razloga koji ovu sliku čine intrigantnom i poticajnom za uvijek nova čitanja, razotkrivanja skrivenih znakova koje je umjetnik u nju unio i koji *Crtača* povezuju s Junekovim djelima koja su toj slici pretho-

dila, ali isto tako otvaraju nove putove djeli- ma koja će nakon nje nastajati. Referentni je krug *Crtača* veoma širok i slojevit: ta slika u sebi ima jake korijene koji je povezuju s ključnim tokovima europske slikarske tradicije, a za našu je noviju tradiciju bitna jer naznačuje ključne poetike koje su obilježile pluralističku scenu od 1950. nadalje. Slika *Crtač* na prvi je pogled vrlo jednostavna: za stolom sjedi muški lik, u kojem se može prepoznati samog slikara, pa bi slika bila svojevrsni autoportret. No, lik je predodčen kao silueta, među šakama mu je papir na kojem crta, a tu su još i dječje kocke. U pozadini, iza crtača, nalaze se tri pravokutna polja premazana raznobojnim nakupinama mrlja.

I to bi bilo sve što pripada predmetnom inventaru. Pa ipak, slikaru su osobito bile važne kocke koje imaju slojevite konotacije i u simboličkom, i u formalnom značenju. Motiv kocaka javljat će se nekoliko godina ranije na njegovim slikama, pa tako na jednoj iz 1933. gdje je prikazao svoju stariju kćer Huguette kako sjedi i svira mandolinu (*Éveline s mandolinom*, 1933), dok sljedeće godine radi mrtvu prirodu na kojoj je rasprostrto samo sedam kocaka na stolu (*Kocke*, 1934) sa šarenom draperijom u pozadini. Sam je Junek komentirao detalj kocaka na *Crtaču* rekavši: „(...) u kockama (1933, 1934) tražio sam rješenje slo-

ženom problemu koji daju obojane plohe postavljene u raznim smjerovima na ravni. Tu ideju dale su mi igrače karte na slici Char-dina (*Dječak s kartama*).“ Drugi put, u pismu Josipu Vaništi (28. siječnja 1977) također komentira kocke sa slike *Crtač* i dviju ranijih slika, te piše: „Između kocaka 1933, 34. i *Crtača* iz 1940. sa slikarskog gledišta ne postoji veza. Kocke su još slikane onako kako bi ih Bonnard mogao učiniti. Mrlja ne izlazi izvan obrisa predmeta. Kocke na slici *Crtač* oblikovane su superponiranjem mrlja. One su široko postavljene na pozadinu koja je prije toga nastala u stanju čistog automatizma što je i meni samom donijelo neočekivani utisak. Tako sam radio u nekoj vrsti protesta spram uspjeha (kod široke publike) neslikarskog, anegdotskog automatizma jednog Dalija.“

Moj bog Cézanne

Ono što upada u oči i na *Crtaču*, i na drugim Junekovim slikama jesu nakupine ne-definiranih raznobojnih površina boje, dakle mrlja. I za to postoji objašnjenje, točnije referencija, pa u jednom pismu barunici Nikolić od 29. lipnja 1951. Junek piše: „Cézanne mi je otkrio da se može izlučiti mrlja sa prikaznog predmeta i analizirati je nezavisno. Dufy je otkrio da se može odijeliti crtež od mrlje.“ U istome pismu Junek navodi kako ga je Vermeerov *Pogled na Delft* „proganjao godinama tako da sam obilazio kanale St. Martin i Ourq u traženju slike i srećom je nisam naslikao.“ Iako Vermeer slika vedutu svoga grada, taj je dio slike duboko potisnut prema dnu površine, a najveći je njezin dio prikaz oblaka. Kako su prikazani ti oblaci? Prikazani su u mrljastim nakupinama koje se komešaju površinom slike. Pogledamo li slike koje je Junek slikao tijekom 1930-ih godina, a na njima su česti prizori Pariza i njegove okolice, često s tvorničkim dimnjacima, jasno se raspoznaje da bitni sadržaj slike čine oblaci. Povezujući Vermeerove oblake s dekonstrukcijom prizora koju je Junek preuzeo od Cézannea, a njega je uvijek isticao kao svog velikog učitelja, štoviše, „svoga boga, Cézannea“, kako je govorio, jasno se može zaključiti ukorijenjenost Lea Juneka u tradiciju koju je transformirao slikarskim jezikom i uklopio u svoje vrijeme, točnije svoju umjetnost. Pa i one tri mrljaste površine iza lika crtača imaju svoje podrijetlo u slikarskoj baštini. Junek ih tako uspoređuje s raznobojnim kvadratima koje Andrea del Castagno slika iznad likova Krista i apostola u *Posljednjoj večeri* (1445–1450) koja se nalazi u Museo del Cenacolo di Sant’Apollonia u Firenci. Ti kvadrati firentinskoga slikara nemaju apsolutno nikakvo značenje u narativnome pogledu, a lišeni su isto tako dekorativnosti. Oni pripadaju čistom slikarskom jeziku na isti način kao što mu pripadaju i pravokutna polja s Junekova *Crtača*. Međutim ta će pravokutna polja slikaru biti važna, jer je upravo na onu uz desni gornji rub stavio svoj potpis.

Pa ipak, sliku *Crtač* Lea Juneka treba vidjeti i iz drugih, prije svega povijesnih aspekata da bi se prepoznalo njezino puno značenje. Slikar je isticao kako to djelo nastaje u trenutku kad Nijemci osvajaju Francusku. Znakoviti tragični događaji upisani se u sliku iz koje izbija osjećaj duboke nelagode, tjeskobe i neizvjesnosti što osobito pojačavaju bačene kocke na stolu. Čovjek koji je zaslužan za činenicu što je Junekov *Crtač* uopće otkriven, i to u najdoslovnijem smislu nakon što je slika bačena na hrpu smeća, bio je Radovan Ivšić koji je sliku udomio. Mnogo godina kasnije on govori o *Crtaču* u povijesnom kontekstu, otkrivajući šire rezonancije tog djela. „Poslije rata ta je slika dobila novo značenje i novi život“, kaže on. „Junekovu slikarstvo, a osobito *Crtač*, bili su tada antipodi od nove vlasti nametnutog socijalističkog realizma. (...) S veseljem sam se nešto kasnije odazvao pozivu Borisa Vižintina, direktora riječke Moderne galerije, da *Crtača* posudim za izložbu Salon 54. Ta je izložba kasnije dobila povijesnu važnost, jer se prva pokušala osloboditi steg socijalističkog realizma, što potvrđuje već sama činjenica da je *Crtač* bio reproduciran u katalogu.“

Sinhio Goran Vrančić

IZDVAJA IVA SIROTIĆ

OVOGODIŠNJI 78. MEĐUNARODNI FILMSKI FESTIVAL U CANNESU održava se od 13. do 24. svibnja. Francuska glumica Juliette Binoche predsjednica je žirija glavnog natjecateljskog programa. Naša Vanja Kaluđerčić, direktorica Festivala u Rotterdamu članica je žirija za Un certain regard sekciju, a naš prošlogodišnji dobitnik Zlatne palme za kratki film Nebojša Slijepčević član je žirija za Cinéfondation i za konkurenciju kratkog filma.

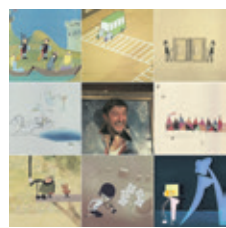
Za Zlatnu palmu natječe se 21 film, među ostalima, Julia Ducournau s još jednim *body horrorom* naslova *Alpha* (za svoj film *Titane* 2021. nagrađena je Zlatnom palmom, što je čini drugom ženom u povijesti koja je osvojila tu nagradu); Lynne Ramsay s crnom kome-

Juliette Binoche predsjednica je ovogodišnjeg žirija glavnog natjecateljskog programa

dijom *Die, my love*; Ari Aster sa suvremenim vesternom *Eddington* u kojem glume Joaquin Phoenix, Pedro Pascal i Emma Stone; više-struko zatvaran i progonjen iranski redatelj Jafar Panahi s filmom *It Was Just an Accident*; zatim krimić *The Mastermind* redateljice Kelly Reichardt; *Nouvelle Vague* Richarda Linklatera koji govori o nastanku Godardova filma *Do posljednjeg daha*; špijunska crna komedija Wesa Andersona *The Phoenixian Scheme* u kojoj glume Benedict Cumberbatch, Bill Murray, Scarlett Johansson, Willem Dafoe i mnogi drugi; komična drama *Sentimental Value* Joachima Triera te novi film Sergeija Loznitse *Two Prosecutors*, prema istoimenom romanu Georgija Demidova.

PROGRAM RESTAURACIJE KINA TUŠKANAC predstavlja premijere digitalno restauriranih filmova iz zbirki Hrvatske kinoteke, filmskog arhiva u sastavu Hrvatskog državnog arhiva. Hrvatska premijera digitalno restaurirane kopije vrhunca modernističke trilogije Vatroslava Mimice *Kaja, ubit ću te!* iz

Kadrovi iz prikazanih restauriranih filmova

1967. godine održana je 3. svibnja u Kulturno informativnom centru (KIC) uz uvodnu riječ Mimičina sina Sergia Mimice koji je glumio u njegovim filmovima. U nedjelju 4. svibnja u KIC-u su prikazani restaurirani animirani filmovi iz programa digitalne restauracije Zagreb filma poput *Kutije* Pavla Šaltera iz 1968. i *Čovjeka i sjene* Dragutina Vunaka iz 1960, uz uvodnu riječ ravnatelja Zagreb filma Vinka Brešana.

SVJETSKI FESTIVAL ANIMIRANOG FILMA ANIMAFEST ZAGREB 2025 održava se u Zagrebu od 2. do 7. lipnja. U kategoriji Veliko natjecanje dugometražnog filma donosi slojevit i maštovita djela likovno-filmske umjetnosti: *Balentes* Giovannija Columbua koji se doima kao da je slikan kistom; Oscarom nagrađeni *Flow* Gintsa Zilbalodisa koji je obišao mnoge festivale, o maci kojoj je dom uništen velikom poplavom; vizualno zanimljiv i jedinstven *Invisions* japanskog umjetnika Shunsakua Hayashija; *Living Large* Kristine Dufkove o dječaku kojega maltretiraju zbog prekomjerne težine; pobjednik Annecyja *Memoir of a Snail*, oskarovca Adama Elliota, urnebesna kronika o životu autsajderice, te *Sanatorium Under the Sign of the Hourglass* braće Stephena i Timothyja Quaya prema istoimenoj knjizi Brune Schulza (*Sanatorij pod klepsidrom*), sablasno putovanje vlakom na zaboravljenoj pruzi kojim čovjek ide u posjet ocu na samrti.

POVODOM ODLASKA PAPE FRANJE I UZ IZBOR NJEGOVA NASLJEDNIKA

Sveti Otac na filmu

Dok čekamo izbor novog Svetog Oca, razmatramo kako se njegova osoba i poslanje tretiraju u sedmoj umjetnosti

Piše Janko Heidl

Nakon što se rimski biskup Franjo na Uskrsni ponedjeljak „vratio kući Ocu“, kako je nadahnuto kazao vatikanski kardinal i kamerlengo Kevin Joseph Farrell, a dok se u domaćim kinima opet prikazuje psihološka drama s elementima trileru *Konklava*, prilika je da se pozabavimo načinima na koje se dominantno europski filmaši bave religijskim temama i samom osobom Petrova nasljednika na zemlji.

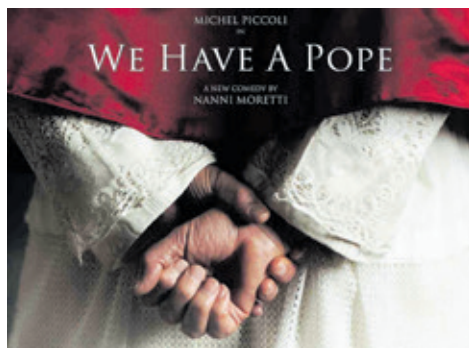
Dva tabora: poštovanje i propitkivanje dogmi

U skladu s religijskim i crkvenim, ali i osobnim uvjerenjima i dogmama, filmovi koji se bave vjerskim i religijskim temama praktički *a priori* osuđeni su na svrstavanje u jedan od dvaju snažno suprotstavljenih i generalno nepomirljivih tabora. Isto dakako vrijedi i za prozna djela i televizijske serije, u velikoj mjeri i za kazališne predstave, odnosno za sve forme izvedbene umjetnosti, a u prošlim vremenima u pravilu je to vrijedilo i za djela velikih majstora slikarstva i kiparstva. S jedne su strane autori i autorice koji u svojim filmovima i televizijskim serijama snažno poštuju vjerska učenja i dogme. To su ostvarenja koja manje ili više nadahnuta ili autorski osviješteno interpretiraju biblijske priče ili biblijskim motivima nadahnute priče, odnosno djela koja te motive i storije koriste za pripovijedanje nekih drugih, fikcijskih ili na religijskim motivima više ili manje utemeljenih priča. Takvi su filmovi biblijski epovi iz razdoblja klasičnog Hollywooda, od *Tunike* Henryja Kostera i *Bena Hura* Williama Wylera do *Kralja kraljeva* Nicholasa Raya i *Najveće priče ikad ispričane* Georgea Stevensa, a u tu se skupinu mogu uvrstiti i bezbrojne televizijske adaptacije biblijskih priča i na njima temeljenih zapleta. U drugom su taboru naslovi koji manje ili više inteligentno, promišljeno i osviješteno spomenute dogme i sve ono što službena Crkva drži čvrsto zadanim i neupitnim ipak propitkuju, tj. stavljaju pod lupu racionalne, kritičke, skeptične ili pak duhovite pa onda nužno i subverzivne interpretacije, odnosno reinterpretacije.

Iz perspektive Crkve, odnosno dogmatiskih učenja o religiji i vjeri, ti se naslovi gotovo bez iznimke doživljavaju neprihvatljivima, pa i otvoreno neprijateljskima i heretičkim, na njih se bacaju suvremene inačice anatema te se čitateljima i gledateljima odanima vjeri sugerira da ih zaobilaze u najširem mogućem luku. Među najpoznatijim filmovima iz tog tabora su *Brianov život* Terryja Jonesa i skupine Monty Python te *Posljednje Kristovo iskušenje* Martina Scorseseja, a tijekom posljednjih 15-ak godina izdvojili su se filmovi *Papisa Ivana* njemačkog autora Sönkea Wortmanna i *Imamo papu* Talijana Nannija Morettija, kao i televizijske serije *Mladi papa* i *Novi papa* Morettijeva sunarodnjaka Paola Sorrentina, te recentna *Konklava* Edwarda Bergera, koja s tendencioznom provokativnošću u završnici uistinu ide predaleko. U isti tabor spadaju također književna i filmska djela koja ponajprije iz komercijalnih razloga eksploatiraju biblijske i religijske teme i motive, a među naj-

Filmovi *Dvojica papa* i *Imamo papu* zavređuju preporuke za gledanje ovih dana

poznatijima od njih svakako su romani *Da Vincijev kod* i *Andeli i demoni* Dana Browna, odnosno njihove filmske adaptacije u režiji Rona Howarda.

Neka od tih djela, primjerice *Brianov život* pa i *Andeli i demoni*, generalno ipak nesumnjivo afirmativno govore o vjeri i religiji. Dok pajtonovci u *Brianovu životu* to rade kroz dobrodušnu zafkanciju i benigni humor koji je tek povremeno donekle subverzivan, u prilagodbi Brownova romana gledamo pomirenje znanosti i religije. Spletka koja se izvodi tijekom *Konklave* biva osujećena, novi papa je izabran, a u konačnici se afirmira suradnja dviju strana. Na jednoj je Vatikan sa svojim učenjima i dogmama, a na drugoj suvremena znanost s hadronskim sudaračem čestica u CERN-u, da bi se na kraju pokazalo kako religija i znanost zajedničkim djelovanjem mogu spasiti možda i čitav svijet. U tom filmu papa je najprije žrtva spletke, da bi na koncu za novog Svetog Oca bio izabran najbolji, najmudriji i najpromišljeniji kandidat.

Anthony Hopkins i Jonathan Pryce u ulogama dvojice papa

Kad govorimo o samom papi, odnosno o tome kako se njegova osoba i poslanje tretiraju šire u sedmoj umjetnosti, tu vrijede ista pravila. U jednu skupinu ubrajali bi se filmovi i serije koje se vrlo afirmativno odnose prema Svetom Ocu, a kvalitativno je najuspjelije ostvarenje među njima film *Dvojica papa* brazilskog redatelja Fernanda Meirellesa. I Anthony Hopkins koji glumi Benedikta XVI. i Jonathan Pryce koji utjelovljuje budućeg papu Franju, sjajno su odigrali svoje uloge, toliko superiorno da su obojica bila nominirana za Oscara. Karakteri njihovih likova vrlo su slojeviti i intrigantni, prikazani kao u suštini obični ljudi obilježeni određenim slabostima, od toga da vole neka jela do lagane čangrizavosti, što je razumljivo zbog njihovih visokih godina. Ali generalno su itekako plemeniti i dobrotorni humanisti i altruisti.

Iako je priča smještena u 2012. godinu izmišljena, te opisuje fiktivno druženje Jorgea

Marija Bergoglijia, tada nadbiskupa Buenos Airesa koji je odlučio podnijeti ostavku, i Benedikta XVI. koji je upravo njemu prvom povjerio da kani napustiti papinsku dužnost, doima se itekako realnom i mogućom. *Dvojica papa* tijekom jednog i pol dana vode dug i zanimljiv razgovor, a gledamo ih i u situacijama koje nisu uobičajene. Jedan tako uživa u *pizzi* i najdraži Čeh mu je skladatelj Bedřich Smetana, a drugi kao svjetonazorski ljevičar čita Marxa i Antonija Gramscija, dok obojica vole nogomet i gledaju završnicu Svjetskog prvenstva 2014, u kojoj igraju njihove domovine Njemačka i Argentina. Unatoč određenim ideološkim razilaženjima na početku, na kraju su manje-više ravnopravni i među njima nema većih razlika. Zajedničke osobine su im znatiželja i pozitivna naivnost, kao i dakako potpuna predanost Bogu, istini, čovjeku i Crkvi.

Ljudska dimenzija pape

Naglašeno blag i afirmativan odnos prema budućem Svetom Ocu, kojega tumači veliki francuski glumac Michel Piccoli, odlikuje i film *Imamo papu* Nannija Morettija. Od redatelja koji je također ljevičar nije se očekivao takav film, zbog čega mu se u vrijeme premijere prigovaralo u talijanskim medijima, uz tvrdnje da je novopečeni ministrant koji se prodao i izdao vlastita uvjerenja. Istodobno su ga mediji bliski Vatikanu optuživali za subverziju i za „podrivanje stijene na kojoj je Isus utemeljio svoju crkvu“. Ti prigovori ne samo da nisu točni, nego su i posve promašeni. Morettija najviše zanima čovjek, blaga osoba i dobrodušni pojedinac predan Bogu i drugim ljudima. Piccoli glumi svećenika koji nakon smrti pape sudjeluje u konklavi za izbor novog vrhovnog poglavara katoličke crkve. Dok traju krugovi glasovanja, postaje sve očiti da bi baš on mogao biti izabran, što mu baš i nije drago. On je skromna i jednostavna osoba koja se voli kretati među ljudima, a strah ga je da će se u slučaju izbora njegov život potpuno promijeniti. Kad naposljetku bude izabran, toliko se prepadne da odjeven u civilnu odjeću sjedne u autobus i pobjegne u Rim. Ono što ga stalno najviše muči jest pitanje je li dorastao dužnosti pape? Ima li dovoljno vrlina koje bi to opravdale? Jer nekako se podrazumijeva da je papa gotovo savršena osoba, ili najbliža savršenstvu koliko se može biti, a on sebe takvim ne doživljava. Najvrednija u ovom filmu upravo je ta ljudska dimenzija pape, njegova nesigurnost, ranjivost, senzibilitet i obzir prema drugima.

Zbog svega navedenog upravo filmovi *Dvojica papa* i *Imamo papu* zavređuju preporuke za gledanje ovih dana, dok čekamo izbor novog Svetog Oca.

UZ KINODISTRIBUCIJU FILMA **BONNARD: PIERRE I MARTHE** REDATELJA MARTINA PROVOSTA

Slikar i njegova muza: ona koja ostaje na platnu

Piše Iva Sirotić

Slijedeći očevu viziju, otišao je studirati pravo i kao student upisao parišku Umjetničku školu, gdje je upoznao kolege s kojima je kasnije osnovao umjetničku grupu Nabis. Bujna raskoš njegovih boja odvojiti će ga od estetike Nabisa, te će se, iako je početka bio poznat po portretima obiteljskih piknika, ipak proslaviti aktovima svoje Marthe, koju je upoznao 1893. te s njom proveo sljedećih 47 godina, do njezine smrti.

Prema povijesti umjetnosti, nakon Matissea, Pierre Bonnard (1867-1947) vjerojatno je najvažniji, a kako neki izvori kažu, i najmagičniji slikar 20. stoljeća. Picasso nije cijenio njegov rad, nazivajući ga „*potpourri-jem neodlučnosti*“, dok je sam Matisse bio među njegovim najvatrenijim štovateljima. Slikarstvo je Bonnardu predstavljalo „transkripciju pustolovina optičkog živca“, a njegov drhtavi rad kistom, bogata paleta boja i difuzija svjetlosti donijele su mu titulu „umjetnika nad umjetnicima“.

Radnja filma počinje kad Marthe (Cécile de France) pozira Bonnardu (Vincent Macaigne), što preraste u strastvenu aferu. Djevojčino pravo ime je Maria Boursin, ali je Pierreu rekla da se zove Marthe de Mélny. Tvrdila je i da nema živih rođaka, iako je skrblila o invalidnoj majci. U svojoj biografiji jednog od najpoznatijih francuskih slikara 20. stoljeća i njegovoj životnoj partnerici i supruzi, redatelj i scenarist Martin Provost zaobilazi problematične dijelove Marthei-

Zelenilo uz Seinu čest je element estetike filma, što također simbolizira početke Bonnardova slikarstva

ne biografije, primjerice je li njezina želja za „dobrom udajom“ uključivala i prostituciju. Također, u nekim se povijesnim spisima tvrdi da je Marthe bila kratko udana prije nego što je došla živjeti s Bonnardom, ali taj detalj u scenariju pokriven je situacijom kad ga ona napušta tijekom posjeta njegovim prijateljima iz visoke klase.

Provost donosi romansu u kojoj njihov odnos preživljava niz teških udaraca, od boemskih dana u doba *la belle époque* do starosti u južnoj Francuskoj. Premisa kojom se Provost

najviše bavi jest što će Pierre razviti strastvenu i doživotnu privrženost Marthe, dok su ostali detalji dio umjetničkog koncepta filma. Marthe je često bila stigmatizirana kao ljubomorna, neurotična i posesivna žena – negativna sila koja je, navodno, kočila Bonnarda, a bila je i hipohondar te provodila dane ležeći u kadi. Kako god bilo, postala je njegova vječna muza, sjena, podrška i svjetlost na platnu. Bonnard je ostao uz nju, čak i nakon kratkotrajnog sloma kada je započeo aferu s mladom studenticom Renée

(Stacy Martin). Marthe je prikazana kao tjeskobna i tajnovita, no psihološki jaka žena, dok je Renée nestabilna, ishitrena i nezrela.

Provost se pretežito fokusirao na Bonnardove rane godine, naglašavajući njegovo prijateljstvo s Claudeom Monetom (André Marcon), a kasniju vezu s Matisseom izostavlja iz fabule. *Femme fatale* onog doba, Misia (Anouk Grinberg), svojevrsno je obrnuto ogledalo Marthe: sveto čudovište, vječno u središtu pažnje, dok Marthe ostaje u sjeni. Izvrsno je postavljen krug ženskih karaktera koje se izmjenjuju oko odnosa Marthe i Pierrea, s kojima Marthe također ima intenzivan odnos, dok realizacija *ménage à trois* između Pierrea, Marthe i Renée djeluje pomalo usiljeno. Kada Pierre pobjegne s Renée, Marthe preuzima njegov atelje i počinje slikati vlastite slike. Macaigne sceniskim pokretom odlično utjelovljuje Bonnardovu strast za slikarstvom, a De Franceina izvedba je besprijekorna, iako je ona rastom previsoka za tu ulogu, što se nije pokušavalo sakriti u kadru.

Scenografija je pomno postavljena, objekti u kojima je film snimljen zadivljujući su, a maska i kostimografija besprijekorne. Kolorit filma je prekrasan, svijetle, široke prostorije obasjane blago raspršenom svjetlošću predstavljaju Bonnardovo slikarstvo: harmoniju u kojoj obiluju nježna svjetlost i svježina, čineći time svaku i najobičniju prostoriju – prostorom koji očarava. Zelenilo uz Seinu u kojoj se protagonisti često kupaju ili voze brodicom, čest je element estetike filma, što također simbolizira početke Bonnardova slikarstva, kao i zadnji dio njegova opusa, nakon što je izgubio Marthe, kada se ponovno okrenuo motivima iz prirode.

Iako se o odnosu s Renée ne zna mnogo, Provost suptilno otkriva da Bonnard možda jest nakratko posrnuo, no on je bio zauvijek ispisan, isprepleten i opijen likom Marthe. Ova dirljiva priča o paru jakih emocija i snažnih poteza kistom zapravo je istkana njihovom i krhkom ali čvrstom vezom koja je trajala, usprkos svemu.

UZ DOKUMENTARNU DRAMU **CRNA KUTIJA: DNEVNICI** REDATELJICE SHIORI ITŌ

Zlostavljanje u prvom licu

Piše Janko Heidl

Među brojnim dokumentarnim filmovima s temom seksualnog zlostavljanja snimljenima posljednjih godina, otkako je koncem 2017. snažno zaživio *#MeToo*, pokret podizanja svijesti protiv kulture seksualnog zlostavljanja, uznemiravanja i silovanja, *Crna kutija: Dnevnici* (*Black Box Diaries*) redateljice Shiori Itō (1989) izdvaja se kao jedan od malobrojnih, možda i jedini, što ga je režirala sama žrtva slučaja kojim se bavi. Posrijedi je debitantski filmski rad japanske novinarku koju je 2015. silovao istaknuti televizijski novinar Noriyuki Yamaguchi, tad šef ogranka tokijske televizije TBS u Washingtonu, s kojim se, dotad neznancem, sastala u Tokyju zbog razgovora o poslu.

Slučaj je policiji prijavila godinu dana poslije, no nakon nekog je vremena odbačen zbog navodnog nedostatka dokaza, a zatim je 2017. podigla građansku tužbu koja je krajem 2019. okončana u njezinu korist, no uz žalbe i protutužbe parničenje je potrajalo do 2023, što će u završnici filma, s olakšanjem spominjući „kraj jedne ere“ u svom životu, Itō podcrtati jednostavnim, ali upečatljivom konstatacijom da je onda, u vrijeme „incidenta“, imala 25, a sada, kada je sve napokon pravno završeno, ima 33 godine.

Vjerojatno zbog spoja teme i široke medijske pozornosti koju je Itō dotad već privukla svojim javnim nastupima, kao i knjigom

Crna kutija (*Black Box*, 2017) koju je napisala o slučaju, što ju je sve smjestilo i na glasoviti popis 100 najutjecajnijih osoba godine američkog časopisa *Time* za 2020, *Crna ku-*

Unatoč festivalskoj istaknutosti i nominaciji za Oscara, film nije naišao na osobitu gledanost, a u Japanu do danas nije prikazan

tija: Dnevnici, ostvarena u japansko-američko-britanskoj produkciji, podosta je zapazena u festivalskom krugu gdje je osvojila dvadesetak priznanja, među inima Nagradu publike na Sarajevo Film Festivalu, Nagradu Ljudska prava na kopenhaskom CPH:DOX-u i Divljev sanjara za najbolji dokumentarni film na zagrebačkom Subversive Film Festi-

valu, a doimetnula je i do nominacija za BAF-TA-u i Oscara.

Što se tiče same izvedbe, moglo bi se, iz jednog gledišta, reći da posrijedi nije naročito vješto ostvaren film, barem u okviru onoga što doživljavamo i nazivamo općim standardom, odnosno poprilično je primjetno da je posrijedi djelo osobe koja nema osobitog filmotvoračkog iskustva. Mnogo se toga doima sklepanim, nabacanim, neurednim, nesusljednim, a nekoliko različitih vizualnih, pa i pripovjednih kodova i estetika – od elegantnih metaforičkih rješenja do banalnih kućnih zapisa pametnim telefonom – ne dominaju se skladnima, već kao da se taru i sudaraju. Cjelina se, međutim, gleda lako i sa zanimanjem, a opisani dodir nevjeste, duha amaterizma koji ne podliježe pisanim i nepisanim pravilima, već se slobodno povodi za intuitivnim zamislima, ne mora nužno biti mana, kao što ovdje i nije.

Osmišljena i sastavljena kao dnevnička kronika građena od prigodno bilježnih istržaka, što s namjenom za taj film, što snimljenih drugim, katkad i posve neobveznim povodima, a sada izvučenima iz arhiva, *Crna kutija: Dnevnici* unatoč svojevrsnoj raskomadanoosti i rastrzanosti ostavlja dojam preglednog i lako razumljivog ostvarenja koje sugestivno prenosi autoričinu namjeru da predoči pravno-društvene poteškoće i prepreke na koje nailazi žrtva – u Japanu svega četiri posto žrtava prijavljuje nasilje – kao i vlastitu borbu s prevladava-

njem psihičkih trauma kakve izaziva takav zlosretan čin.

Pristala mlada žena kojoj, unatoč poraznoj epizodi, ne nedostaje životnog elana i radosti, Shiori Itō najvećim je dijelom filma ispred kamere, često u krupnom planu i njezina nas vibrantna osobnost vodi cjelinom kojom se nenametljivo, ali upečatljivo, naprosto registrirajući zbilju, oslikavaju njezina raspoloženja, od vedrog optimizma do klonuća na ivici očaja i predaje. Osobito snažno odjekuju njezina dva telefonska razgovora s muškarcima koji bi joj mogli pomoći – policijskim istražiteljem koji ju je voljan podržati, no usput joj, pripit, predlaže zajednički izlazak te s vratarom hotela u kojem je silovana, spremnom svjedočiti premda su mu poslodavci preporučili da to ne čini. Ono što za tih razgovora, o čijem ishodu uvelike ovisi njezina sudbina, iskazuju lice i kretnje neizvjesnošću napete Shiori Itō iznimno je ganutljivo i usijeca se u dojam kao žarišni emotivni sukob cjeline u kojemu se na svoj način sastaje gotovo sve o čemu *Crna kutija: Dnevnici* govori.

Unatoč festivalskoj istaknutosti i nominaciji za Oscara, *Crna kutija: Dnevnici* nije naišla na osobitu gledanost u redovnoj distribuciji, a u Japanu do danas nije prikazana, pretpostavlja se zato što to sprečavaju poslovni moćnici, vlasnici hotela u kojem se sve dogodilo, koji su također i vlasnici japanskih kina, odnosno ljudi s velikim utjecajem na tamošnju kinomrežu.

Pišu Zara Krausz i Ruby Sinkovits, 2. razred Gimnazije Miroslava Krleža u Pečuhu i Mark Csongor Juhasz, 1. razred Gimnazije Miroslava Krleža u Pečuhu

ŠTO (ZAPRAVO) ČITAJU SREDNJOŠKOLCI?

LAURA LEINER, DOVIDENJA (ÉG VELED) — Laura Leiner u Mađarskoj je jako popularna i poznata spisateljica. Njezini romani općenito govore o mladim ljudima, o srednjoškolcima, kratko, o stvarnome životu. Njezina knjiga *Doviđenja* prvi je dio serijala u kojemu se govori o četiri učenika koji su nakon završetka školske godine dobili zadatak da zastupaju svoju školu na Državnom školskom natjecanju. Pripovjedač je izvrsna učenica jedanaestoga razreda, Hanna Újvári koja prikazuje prednosti i teškoće situacija u kojima različiti ljudi, koji i ne poznaju jedni druge, na kraju natjecanja postaju jedna grupa, a najveće je pitanje u ova dva tjedna dok su tamo: tko će pobijediti na natjecanju. U romanu se govori o razvoju prijateljstva, o ljubavi i o posebnim poteškoćama čovjeka koje možda nisu uvijek vidljive na prvi pogled. U romanu jako veliku ulogu ima i ravnatelj škole, koji u svakoj situaciji i u svakom slučaju podržava svoje učenike. Ovu knjigu rado preporučujem svakome tko želi pročitati laku, slatku priču s romansom i uzbuđenjem. (Zara Krausz)

Izd. L&L Kiadó Kft., Budimpešta, 2017.

J. R. R. TOLKIEN, HOBIT ILI TAMO I OPET NATRAG (THE HOBBIT OR THERE AND BACK AGAIN) — Ovaj fantastični roman objavljen je 1937. godine i smatra se jednim od najboljih fantastičnih djela ikada napisanih. Prema romanu je snimljen i odličan film. Priča je smještena u Međuzemlje, a knjiga počinje znatiželjnim hobitom po imenu Bilbo Baggins, koji se pridružuje čarobnjaku Gandalfu i skupini od trinaest patuljaka zvanih Thorins company. Gandalf i Bilbo trebaju vratiti patuljke kući i sačuvati blago od strašnog zmaja, Smauga. Knjiga je napisana u poglavljima, svako je jedinstveno i prikazuje različite prijetnje i čudovišta koja Baggins mora svladati do završetka svoje avanture. Kako domaći hobot i njegovo društvo nastavljaju sa svojom misijom, priča postaje mračnija i zloknobnija. Bilbo stječe nova poznanstva, postaje mudriji i zreliji na putovanjima. Mali hobot mora izaći iz svoje zone udobnosti na svakome putu kojim krene. Priča dolazi do vrhunca u Bitci pet vojski, gdje se mnogi likovi i stvorenja iz ranijih poglavlja ponovno pojavljuju kako bi se upustili u sukob. Struktura ovog romana prilično je složena, s puno detalja i događanja, ali obećajem da vrijedi svake stranice. (Ruby Sinkovits)

Izd. Mariner Books, 2021.

FERENC MOLNÁR, JUNACI PAVLOVE ULICE (A PÁL UTCAI FIÚK) — Najpoznatije djelo Ferenc Molnára obvezno je štivo u nekoliko zemalja. Knjiga je izdana prvi put u Mađarskoj 1906. godine, a na hrvatski jezik preveo ju je Zlatko Glik kao *Junaci Pavlove ulice*. Nedavno sam ponovno pročitao ovu knjigu. Prvi put kad sam je pročitao, činilo mi se da je to samo još jedno prosječno štivo. Sada sam shvatio zašto je ova knjiga toliko važna. Prema mom mišljenju, knjiga savršeno opisuje kakve žrtve ljudi podnose u ratu za cilj koji im često ne donosi nikakvu korist. Nemečekova žrtva za Grund, na kojem se na kraju i ne mogu igrati, izvrsno prikazuje mnoge besmislene smrti koje se događaju tijekom rata. Preporučio bih je svakome tko je nije do sada pročitao, ali i onima koji su je pročitali u osnovnoj školi jer se sada čita iz druge perspektive. (Mark Csongor Juhasz)

Izd. Móra Könyvkiadó, Budimpešta, 2012.

Pobjednički radovi literarnog natječaja Životinjsko carstvo u književnosti – od mrava dobra srca do letećih grifona

U sklopu Noći knjige predstavljeni su pobjednički radovi učenika na natjecanju u organizaciji odbora Noći knjige i Hrvatske udruge školskih knjižničara

Učenički radovi osnovnih škola od 4. do 6. razreda

Životinjsko carstvo u knjigama

Od najranijeg djetinjstva susrećem se s knjigama u kojima su glavni ili sporedni likovi životinje. Životinje su neizostavna tema i motiv u mnogim dječjim pričama koje smo čitali ili čitamo za lekturu, a ja sam se prisjetila nekih koje su mi zbog svojih poruka ostale u sjećanju.

Kada čitam knjige u kojima su likovi životinje, uvijek mi je zanimljivo jer u tim pričama životinje često znaju govoriti, razmišljati i ponašati se kao ljudi. No, životinje nerijetko postupaju pametnije i iskrenije od ljudi. Kao mala čitala sam *Ježevu kućicu*. Ježurka Ježić je pametan i skroman. Pokazuje da nije važno koliko je dom velik i bogat, nego koliko u njemu ima topline i ljubavi. Naučila me da moram cijeniti to što imam. Svidjela mi se i priča *Bijeli jelen*. U njoj su životinje prikazane kao dobra bića koja pomažu ljudima. Jelen je čudesan, ali i pravedan. Priča me podsjetila koliko je priroda važna i kako ju moramo čuvati. Zahvalan i dobronamjeren je pas Bundaš iz priče *Čudnovate zgode šegrta Hlapića*. Iako je pas, on je pravi prijatelj koji nikad ne napušta Hlapića i uvijek je uz njega. Bundaš me naučio što znači odanost i pravo prijateljstvo. Čitala sam i basne u kojima životinje imaju različite osobine, uvijek nas nešto nauče ili navedu na razmišljanje. Iako su kratke, te su priče pune mudrosti i ostaju u pamćenju dugo nakon čitanja. Zanimljivo je kako se ista životinja može pojaviti u različitim pričama s potpuno drugačijom ulogom. Tako je u bajci *Crvenkapica* vuk opasan i lukav, no u slikovnici *Vuk koji je ispao iz knjige*, taj isti vuk je izgubljen, zbunjen i samo traži svoje mjesto u nekom drugom svijetu. U priči *Uljudeni vuk* on se polako mijenja i postaje marljiv i pristojan pa više nije usamljen i ima nove prijatelje.

Ove priče pokazuju da nije uvijek sve onako kako se čini na prvi pogled i da svatko može imati i svoju dobru i lošu stranu. Isto tako, možemo griješiti, ali se možemo i mijenjati nabolje. Sve te knjige nisu samo zabavne, nego nas uče životnim vrijednostima. Kako biti dobar prijatelj, kako poštovati prirodu, kako biti hrabar, vrijedan i iskren. Mislim da se upravo zato te priče čitaju u školi.

Ema Dečman, 6. razred, Osnovna škola Banija, Karlovac, mentorica / stručna suradnica knjižničarka: Darinka Vučković

Učenički radovi osnovnih škola od 7. do 8. razreda

Let iznad stranica

Sjedila sam u školi, zadubljena u knjigu *Galeb Jonathan Livingston*, iako, iskreno, više iz obaveze nego iz stvarne želje za čitanjem. Pogled mi je povremeno lutao prema prozoru, gdje su se oblaci lijeno povlačili nad gradom. Ponekad bih se uhvatila kako

bezvoljno okrećem stranice, tražeći smisao u pričama o galebu koji nije htio biti kao svi ostali. „Zašto se uopće mučim?“ pomislila sam. „To je samo knjiga.“

I tada, ne znam kako to opisati, sve se promijenilo. Nisam zatvorila oči, nisam osjetila vrtoglavicu, niti se dogodilo nešto očito čudno. Jednostavno, u jednom trenutku bila sam u učionici, a u drugom... visoko iznad oceana. Vjetar mi je rezao lice, a oko mene su letjeli deseci galebova. Nebo je bilo beskrajno plavo, more se prostiralo unedogled. Pogledala sam dolje – nisam imala krila, nisam bila galeb – ali stajala sam, ili lebdjela, negdje usred zraka. Gravitacija kao da nije imala isti učinak na mene. „Ej, tko si ti?“ začula sam glas. Preda mnom je lepršao galeb – ne bilo koji, već Jonathan Livingston. Promatrao me znatiželjno, ali bez čuđenja. „Nikad te nisam vidio ovdje. A ne izgledaš kao galeb.“ „Hvala na komplimentu?“ pokušala sam se nasmijati, iako nije bilo lako kad visiš u zraku iznad oceana. „Znaš letjeti?“ upitao je. „Ne. Mislim, letjela sam avionom... ali to se ne računa, zar ne?“ Jonathan se nasmijao.

Rad *Stablo želja* Lucije Stvorčić iz Obrtničko-tehničke škole Slavonski Brod izložen na izložbi u sklopu Noći knjige u NSK

„Ne, ne baš. Ali svejedno si ovdje. To znači da možeš naučiti.“

Prije nego što sam stigla išta reći, već se zaletio prema meni, pokazujući kako treba raširiti krila – ili, u mom slučaju, ruke. Nije imalo smisla, ali nešto u meni je reklo: „Probaj.“ Raširila sam ruke. I gle čuda – nisam pala. Počela sam shvaćati njegovu strast. Letenje nije samo kretanje, već sloboda, spoznaja, nadilaženje vlastitih granica. Jonathan mi je pričao kako su ga prognali jer je želio letjeti više, brže, drugačije od ostalih. „Zar su te stvarno protjerali samo zato što si htio biti bolji?“ pitala sam ga. „Oni ne razumiju“, slegnuo je krilima. „Za njih, let je samo sredstvo da dođu do hrane. Ali let može biti umjetnost. Može biti put do nečeg većeg.“

U tom trenutku pojavili su se drugi galebovi – oni koji su ga prognali. Osjetila sam napetost u zraku. „Vrati se među nas, Jonathan“, govorili su mu. „Prestani s tim glupostima.“ Nisam mogla šutjeti. „Zašto bi se morao vratiti? Zato što je bolji od vas?“ Galebovi su me pogledali kao da sam rekla najveću herezu. „On nije bolji“, procijedio je jedan. „On je samo... čudan.“ „Možda je čudan“, rekla sam, „ali zar ne vidite koliko može? Zar ne želite i vi naučiti?“ Tišina. Zrak je bio gust od neizgovorenih misli. Jonathan se okrenuo prema meni i tiho rekao: „Ponekad ne možeš nekoga natjerati da vidi ono što ne želi vidjeti.“ Razmišljala sam o tome. Možda nije stvar u dokazivanju drugima, nego u osobnom napretku. Možda je najvažnije letjeti čak i kad te nitko ne razumije.

Kraj

A onda opet promjena. Više nisam bila na nebu. Vratila sam se u učionicu, ponovno

s knjigom u rukama. Ali ovaj put nisam je čitala zato što moram. Čitala sam jer sam željela znati što će biti s Jonathanom. Jer sada sam razumjela.

Magdalena Bonić, 8. razred, Osnovna škola Šijana, Pula, mentor: Vladimir Papić, stručna suradnica knjižničarka: Iva Petrović Poljak

Učenički radovi srednjih škola od 1. do 4. razreda

Vox silentii

U tišini zore, kada su oblaci još sneni, a lišće šapće samo onima koji slušaju srcem, u šumu je zakoračio lav. Njegove šape nisu lomile grančice niti budile ptice; hodao je poput stijene, ali njegovo prisustvo bilo je snažno poput grmljavine. Griva mu je bila gusta i zlačana, a pogled je nosio mudrost nekog davnog vremena, kao da je u njemu zrcaljena sva tuga i snaga svijeta. Zvao se Mufasa, i nitko nije znao odakle je došao. U dolini, podno šume, živjela je obitelj: otac, majka i dječak Elian. Njihov život bio je tih, ali ispunjen – sve dok se nije pojavio lav. Tog jutra Elian je, kao i obično, pratio svjetlosne tragove kroz drveće. Zastao je kad je ugledao oči koje nisu bile oči zvijeri, nego zrcala. Oči lava gledale su ga kao da već znaju tko je. Mufasa nije govorio, ali njegova prisutnost bila je poput riječi u srcu. Sjeo je na kamen prekriven mahovinom i gledao dječaka. Taj trenutak trajao je nekoliko otkucaja srca, ali promijenio je sve. Elian je osjetio nekakav osjećaj u prsima, ali to nije bio strah, nego spoznaja. I prvi put je tišina oko njega postala glasna. Dani su prolazili, a Mufasa je ostajao. Nikada nije tražio hranu, niti je lovio. Šuma ga je prihvatila kao svoga čuvara, a ljudi kao tihu prisutnost koja budi ono zaboravljeno u njima. Djeca su mu donosila plodove, a starci su mu se klanjali pogledom. Svaki dan Elian je naučio nešto novo. Naučio je da lav može čuvati, a ne vladati, da snaga ne leži u rici, nego u tišini, da suze nisu slabost, nego čistoća. U Mufasinu pogledu nalazila se toplota oca, tuga predaka, nada u djetetu. Bio je priča koja ne traži riječi. Jedne noći, dok je šuma disala pod mjesecinom, Mufasa se podigao. Zvijezde su ga pratile dok je kročio prema sjeveru, a on se nije ni okrenuo. Nije ostavio ništa osim praznog mjesta pod hrastom. Ali u toj praznini nešto je živjelo; tišina puna značenja. Elian je rastao, njegovo srce bilo je sve tiše, ali dublje. Postao je slikar, onaj koji sluša. U svakoj priči, u svakom potezu kista, skrivala se sjena lava. Ne da bi se on sjećao, već da bi podsjetio druge. U šumi i danas ostaje kamen pod stablom, mjesto na kojem je tišina govorila glasnije od svega. Djeca ondje sjede zatvorenih očiju, nadajući se da će čuti korak. A možda, u vjetru, još uvijek putuje priča o lavu koji je bio tišina, i u toj tišini dom. Mufasa nije bio samo lav, bio je ogledalo svega onoga što možemo postati kad prestanemo vikati i počnemo slušati. Elian je često govorio kako je šuma bila Mufasin hram, a tišina njegova molitva. I dok se šuma mijenja, raste i šapće novim generacijama, legenda o Mufasi ne blijedi. Jer jednom, kada svijet utihne, svi ćemo čuti njegov hod. Pouka: Prava snaga nije u riječima, već u tišini koja nas povezuje s drugima. Kroz prisutnost i pažnju mijenjam svijet, iako možda ne govorimo ništa.

Antonija Pavlović, 3. razred, Elektrotehnička i ekonomska škola, Nova Gradiška, mentorica / stručna suradnica knjižničarka: Kristina Dujmović

SUSRET S PREDSEDNIKOM OMH U ROVINJU GORANOM ZGRABLIJĆEM

Kreativni programi za sve generacije

Ogranak MH u Rovinju broji pedesetak članova, organiziraju likovne, novinarske i dramske radionice, a upravo je ustanovljen i dječji zbor

Razgovarao Goran Galić

Sunčano prijepodne u Rovinju. Glasanje galebova i mreškanje mora. Bez gužve, bez vreve. Rovinj u svojoj ljepoti. Ne destinacija, nego grad povijesti, kulture, ribara i batana. Na glavnom gradskom trgu susrećem se s dugogodišnjim predsjednikom OMH u Rovinju

Palača u kojoj djeluju Gradska knjižnica i OMH u Rovinju

Goranom Zgrabljicom. Pozdrav, kavica i razmjena publikacija. Potom šetnja uz more. „Prekrasan je Rovinj izvan sezone“, govorim svom imenjaku. „Lijep je sada, kad se sve budi. Ali tijekom zime, kad udari bura, na ulicama nema ni mačke. To je drugo lice Rovinja“, govori Zgrabljic dok šetimo velikim molom uz more. Pokazuje odmah preko puta otočić Sveta Katarina i novi Grand hotel Park, koji se stopio s krajobrazom, svijetao primjer kako bi moderna hotelska arhitektura na Jadranu trebala izgledati.

Dolazimo uskoro do Pergolisove 2 i prekrasne obnovljene palače Hrvatskoga kulturnog doma, okružene uredno njegovanim perivojem. Drugi kat i potkrovlje koristi Ogranak Matice hrvatske u Rovinju, a u prizemlju i na prvom katu smještena je Gradska knjižnica Matija Vlačić Ilirik. Svratili smo zajedno u knjižnicu i pozdravili ravnateljicu Maju Pulić. Lijepo je bilo na polici s novinama i časopisima vidjeti i novi broj *Vijenca*. Penjemo se potom stubama do drugoga kata i ulazimo u prostrane prostorije Ogranaka, kojima u prvoj dvorani dominira izložba dječjih radova. Tu je i polica s bijelim Matičinim knjigama iz edicije *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, recentnim izdanjima Ogranaka i Središnjice i uokvirenom Zlatnom poveljom predsjednika Matice hrvatske Ogranku u Rovinju za knjigu Marka Jelenića *Glad i nestašica od 1813. do 1825. u Rovinju*, iz 2022. U nastavku je multifunkcionalna konferencijska dvorana, s prekrasnim pogledom na staru gradsku jezgru i Svetu Eufemiju. U dvoranu stane pedesetak stolica, a u njoj se održavaju različite aktivnosti.

„Početkom 1990-ih od tadašnje gradske uprave Ogranak je dobio ovaj prostor na korištenje, s time da smo početkom 2000-ih organizirali veliku donatorsku akciju. Prikupili smo sredstva za renoviranje, budući da je prostor bio u dosta derutnom stanju. Onda se dosta novaca prikupilo, najveći sponzor bila je tadašnja Tvornica duhana Rovinj,

Predsjednik OMH u Rovinju Goran Zgrabljic

sadašnja Adris grupacija, i tim smo sredstvima adaptirali ovaj prostor.“

Saznajemo da je Ogranak broji 50-ak članova, a uz izdavaštvo dosta rade s mladima. Budući da je preko puta dom umirovljenika, ne sumnjamo da su i Rovinjani treće dobi česti posjetitelji. „Imamo dosta radionica za učenike: likovna, dramska, novinarska. Organiziramo razna predavanja i tribine, zadnju smo imali s prijateljskom udrugom Galileo o umjetnoj inteligenciji. Sada je u tijeku izložba probiranih radova sa zadnjih 5 godina rada likovnih radionica djecu. Inače, ove se godine takve radionice održavaju po 10. put, tiskali smo i slikovnicu o Rovinju, koju su oslikali polaznici radionice. Tu radionicu vodi prof. Tamara Štambuk. Svake godine s nekim novim tehnikama. Radionica je jako lijepo posjećena i time se jako ponosimo“, ističe Zgrabljic i govori o najnovijem projektu. „Ove smo godine utemeljili Dječji zbor Ogranaka Matice hrvatske u Rovinju. Djeca se u našim prostorima uvježbavaju. Pjevaju kako tradicijske, tako i suvremene skladbe. Sada u samom početku imamo 10 polaznika, od 1. do 8. razreda, i

Izložba učeničkih radova nastalih na radionicama Ogranaka

nadamo se da će se to dalje širiti i razvijati.“

Saznajemo također da je tekućoj godini Ogranak nastavlja s likovnim, dramskim i novinarskim radionicama. U planu je i samostalna retrospektivna izložba dugogodišnje voditeljice likovnih radionica Tamare Štambuk, uz objavu kataloga. U okviru nakladničkog programa izaći će i ilustrirana basna na čakavštini autorice Ariane Sironić.

U pomoćnoj prostoriji vidimo i 3D printere koji se koriste u radionicama. „Tu u suradnji s partnerskom udrugom provodimo STEM radionice“, objašnjava Zgrabljic koji nas ispraća uz čašicu poznatoga rovinjskog pelinkovca. Puni dojmovi iz sunčanoga Rovinja susret završavamo uz još jednu šetnju i razgovor o bogatoj djelatnosti ogranaka Matice hrvatske, žilama kucavicama zavičajne kulture, koje treba podupirati i promovirati. Rad OMH u Rovinju, koji priprema kreativne programe za sve generacije, svakako je jedan od svijetlih primjera.

(Članak sufinancirao JANAF)

SVEČANOST U OGRANKU MATICE HRVATSKE U ROVINJU

U Rovinju proslavljen jubilej Hrvatskoga Kraljevstva

Piše Paola Baričević

U prostorijama Ogranaka Matice hrvatske u Rovinju 22. travnja svečano je obilježena 1100. obljetnica Hrvatskog Kraljevstva. Događaj je okupio brojne uzvanike, članove Matice hrvatske, građane i ljubitelje hrvatske povijesti i kulture.

Program je započeo izvedbom himni *Lijepa naša* i *Krasna zemljo, Istro mila*, koje je izveo Dječji zbor OMH u Rovinju pod vodstvom Ivke Košara. Riječ je o novoosnovanom zboru čiji se članovi od početka godine okupljaju u prostorijama Ogranaka.

Dobrodošlicu uzvanicima, među kojima je bio i zamjenik gradonačelnika Grada Rovinja David Modrušan, uputio je predsjednik OMH u Rovinju Go-

Predsjednik Matice hrvatske Miro Gavran u Ogranku MH u Rovinju

ran Zgrabljic. Inače, pod njegovim je vodstvom Ogranak posljednjih godina pokrenuo čitav niz aktivnosti i programa u kojima može sudjelovati i šira lokalna zajednica.

Svečani ton manifestaciji dao je predsjednik Matice hrvatske akademik Miro Gavran prigodnim govorom u kojem je istaknuo važnost očuvanja kulturne i povijesne baštine. Spomenuo je neke od brojnih projekata pokrenutih u posljednje vrijeme, a osvrnuo se i na povećanje broja članova Matice hrvatske. „U tri i pol godine stekli smo dvije i pol tisuće novih članova, pokrenuli Festival knjige koji se održava početkom lipnja, s ukupno dvadesetak promocija, a to je vrijeme i kada se objedini 25 Matičinih ogranaka, dogovaraju se uzajamna gostovanja i tribine“, rekao je Gavran. Matica hrvatska zaista je puno postigla pa valja spomenuti i pokretanje portala Misao.hr, te činjenicu da dvotjednik *Vijenac* odnedavno redovito stiže u osnovne i srednje škole u zemlji, te u hrvatska veleposlanstva i konzularne urede u Europi i svijetu. Koliko je Matica bitna očituje se i u činjenici da postoji već 183 godine i danas broji 133 ogranaka, od čega ih je 19 u susjednoj Bosni i Hercegovini, a desetak diljem svijeta. Najnoviji ogranak ima i Prag, nekadašnja meka hrvatskih studenata. „Matica Hrvatska snažna je i čvrsta“, zaključio je Gavran.

Prisutnima se nakon toga obratila Nada Zgrabljic Rotar, članica OMH u Rovinju i dobitnica državne nagrade za znanost za životno djelo u 2023. „Sretan sam zbog te nagrade jer sam je dobila na prijedlog Ministarstva znanosti i obrazovanja, a dodijeljena je od strane Hrvatskog sabora. Mediji su uvijek bili velika tema, ali nikad nisu bila toliko jaka industrija kao što su to danas“, rekla je Nada Zgrabljic Rotar. Osvrnula se i na aktualni položaj čovjeka u medijskom svijetu, a tu je nužno medijsko opismenjavanje što zbog količine informacija koje se odašilju, što zbog njihove (ne)kvalitete. „Informacije su danas svakojake i bitno utječu na naš život, stvaraju anksioznost, čovjek se osjeća nesigurno“, rekla je istaknuvši da je pred državom obveza pomoći po pitanju medijskog opismenjavanja. „Nagrada kao nagrada nije bitna jer uvijek će postojati nekakve nagrade, bitno je da čovjek ima prijatelje s kojima ih može podijeliti“, zaključila je Nada Zgrabljic Rotar osvrnuvši se na okupljeno mnoštvo u rovinjskom Ogranku. O medijima i medijskoj sceni govorila je i Jasna Vaniček-Fila, pročelnica Odjela za medije Matice hrvatske i članica Vijeća za elektroničke medije.

Emotivni trenutak programa bio je glazbeni nastup članica dječjeg zbora, Eme Udovičić i Aurore Poropat, koje su pod vodstvom Ivke Košara izvele pjesmu *More, ti si čežnja*. Uslijedila je recitacija pjesme Vladimira Nazora *Zvonimirova lađa* u interpretaciji Milana Medaka, voditelja dramske sekcije. Riječ je o još jednoj novonastaloj sekciji unutar OMH u Rovinju koja okuplja dramske pedagoge Milana Medaka i Sanju Ladarević te sve one koji vole dramski izraz.

Znanstveni doprinos programu dao je Marko Jelenić s izlaganjem *1100 godina Hrvatskog Kraljevstva*, u kojem je predstavio ključne trenutke iz povijesti hrvatskih kraljeva. Za sjajan glazbeni kraj večeri pobrinuo se kantautor Bruno Krajcar izvedbom autorske pjesme *Croatika* te pjesama na stihove Mate Balote – *Dragi kamen* i *Koza*.

SKRADIN — KULTUROLOŠKA ŠKOLA

Mladi Hrvati iz Gradišća i Mađarske u posjetu Hrvatskoj

Četvrta kulturološka škola u organizaciji Ogranka Matice hrvatske u Skradinu završena je 27. travnja obilaskom kulturnih znamenitosti grada Zadra i predavanjem Radomira Jurića *Zadar – kulturni biser na dlanu*. I ove godine polaznici su bili studenti iz hrvatske dijaspe, uglavnom iz Gradišća i Mađarske. Tijekom četverodnevnog trajanja škole, studenti su uz stručno vodstvo Branke Grbavac iz Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zagrebu i Marinka Šiška, predsjednika OMH u Skradinu, obišli niz lokaliteta i mjesta posebno važnih za hrvatsku povijest. Osim grada Zadra, polaznici su obišli još i Šibenik i Skradin (gradove stare tri, dvije i tisuću godina), te Drniš. Posjetili su arheološku zbirku u Skradinu, Gradski muzej u Drnišu i Arheološki muzej u Zadru. Popeli su se na Bribirsku glavicu, drnišku Gradinu, tvrđavu sv. Ivana u Šibeniku, obišli crkvu sv. Spasa na izvoru rijeke Cetine, Vrliku, crkvu sv. Marije u Biskupiji i crkvu

Sudionici kulturološke škole posjetili su brojne arheološke lokalitete

sv. Cecilije u Stupovima u Biskupiji. Sve su to mjesta koja nisu na uobičajenim turističkim itinerarima turističkih agencija, a koja su iznimno važna za rano doba hrvatske povijesti, mjesta u kojima je trajao život od paleolitika do danas ili gdje su pronađeni dokazi o kristijanizaciji Hrvata ili su se zbili važni događaji iz naše prošlosti. Gradišćanci nisu odoljeli pa su spontano u Meštovićevoj crkvi sv. Marije sa sjajnom akustikom otpjevali jednu pjesmu i molitvu na gradišćansko-hrvatskom. Osim tih kulturnih i povijesnih znamenitosti otišli su na slapove rijeke Krčić, odnosno izvor rijeke Krke te na izvor rijeke Cetine. Kulturološku školu podupiru Središnji državni ured za Hrvate izvan Republike Hrvatske i Šibensko-kninska županija, a namijenjena je studentima iz hrvatskoga iseljeništva s hrvatskih ili stranih sveučilišta.

Marinko Šišak

HRVATSKA KOSTAJNICA — NOĆ KNJIGE

Ribice i ribari, pjesme i pjesnici

Ogranak Matice hrvatske u Hrvatskoj Kostajnici u suradnji s Gradskom knjižnicom i čitaonicom i Društvom prijatelja knjige „Milivoj Cvetnić“ Hrvatska Kostajnica organizirao je dva zanimljiva programa kojima je obilježena Noć knjige. Ovogodišnja Noć knjige posvećena je ljudima i životinjama. Kako bi najmlađima približili knjigu, za djecu predškolske dobi iz kostajničkog dječjeg vrtića Krijesnica odabrana je *Bajku o ribaru i ribici* kao podloga za priču i razgovor o dobroti i pohlepi. Nakon čitanja bajke i razgovora o likovima i njihovim osobinama, djeca su crtala likove i prizore koji su ih se najviše dojmili. Sjajne reakcije malih slušatelja oduševile su moderatoricu. Večernji program bio je svojevrsni susret s izdanjima Društva prijatelja knjige koje je u gotovo 17 godina postojanja objavilo dvadesetak naslova poezije mladih pjesnika iz svih krajeva Hrvatske, pobjednika na natječaju koje Društvo raspisuje. Izabrane stihove spomenutih zbirki interpretirali su Damir Ducić i Marija Krupić uz glazbenu pratnju Krunoslava Dubravca koji je neizostavan pratitelj svih zajedničkih programa. Damir Ducić potrebu za

Marija Krupić održala je radionicu u dječjem vrtiću Krijesnica

čitanjem usporedio je s potrebom za hranom, potrebom koja pruža vjeru da živimo u svijetu boljem od stvarnog svijeta. Aktualizirajući trenutak smrti pape Franje, istaknuo je njegov dvogodišnji rad kao predavača književnosti, kada je, između ostaloga napisao: „Čitajući, otkrivamo da ono što osjećamo nije samo naše, ono je univerzalno, pa se ni najnapuštenija osoba ne osjeća sama.“ Oba programa odvijala su se u prostorijama Hrvatskoga doma koji su Kostajničani izgradili 1925. povodom obilježavanja 1000. obljetnice Hrvatskoga Kraljevstva.

Marija Krupić

KRIŽEVCI — NAGRADA ZA ŽIVOTNO DJELO

Priznanje dugogodišnjem radu i zalaganju

Na svečanoj sjednici Gradskoga vijeća u povodu obilježavanja 773. rođendana Križevaca 24. travnja križevački gradonačelnik Mario Rajn i predsjednik križevačkoga Gradskog vijeća Igor Frbežar uručili su predsjednici Ogranka Matice hrvatske u Križevcima Renati Husinec nagradu za životno djelo, za izniman doprinos kulturnom životu i očuvanju baštine grada Križevaca. Priznanje za iznimna postignuća u obrazovanju, očuvanju baštine i unapređenju kulturnog života uručeno je i potpredsjednici Ogranka Martini Valec-Rebić. Kao dobitnica najveće nagrade Renata Husinec izrekla je riječi zahvale u ime svih nagrađenih. „S dubokim poštovanjem i iskrenom zahvalnošću primam ovo visoko odličje, nagradu za životno djelo Grada Križevaca. Ova nagrada nije samo moja, ona pripada svima koji su zajedno sa mnom dijelili vjeru i snagu kulture, znanja i zajedništva, i gradili kulturni i društveni život našega grada. Križevci su grad iznimno bogate povijesti, duhovne i kulturne baštine koju sam imala čast istraživati, čuvati i predstavljati diljem naše domovine i inozemstvu. U svakom projektu, u svakoj knjizi i u svakom

Nagradu za životno djelo Renata Husinec primila je od gradonačelnika Marija Rajna

svoje vlastito ime, što su prepoznali naša nastojanja da predano služimo zajednici vođeni vjerom da su kultura, obrazovanje i znanje temelj svakoga napretka“, istaknula je. Svečanosti su nazočili brojni uglednici: predsjednik Republike Hrvatske Zoran Milanović, izaslanik predsjednika Hrvatskog sabora Darko Sobota, izaslanik Vlade Republike Hrvatske Branko Hrg, župan kopriivničko-križevački Darko Koren, predstavnici susjednih gradova i općina te gosti iz prijateljskih gradova.

OMH u Križevcima

FOTOVIJEST — IZASLANSTVO MATICE HRVATSKE U PAZINU POLOŽILO CVIJEĆE I ZAPALILO SVIJEĆE NA GROBU SVEĆENIKA BOŽE MILANOVIĆA

Izaslanstvo Matice hrvatske, u kojem su bili matičari iz Zagreba, Pazina, Rovinja i Umaga, predvođeno predsjednikom MH akademikom Mirom Gavranom, pohodilo je 23. travnja grob svećenika Bože Milanovića u Pazinu gdje su zapalili svijeće i položili cvijeće. Predsjednik Gavran u svom je prigodnom govoru zahvalio Boži Milanoviću za sve dobro što je učinio za Hrvatsku i Istru, a Matica hrvatska dala je urediti njegov grob.

Snimio Mate Knezović

4. festival knjige
u Matici hrvatskoj
5–8. lipnja 2025.

Matica dobrih knjiga!

PREDSTAVLJANJA KNJIGA • KONCERTI • IZLOŽBA

Projekte
Matice
hrvatske
u 2025.
podupiru
sponzori i
donatori

Predsjednica OMH u Metkoviću Zorana Vekić i potpredsjednik MH Mario Jareb

METKOVIĆ — PREDAVANJE

Tisućita prije tisuću i stote

U organizaciji OMH u Metkoviću 28.travnja održano je predavanje *Kralj Tomislav kroz 1000 godina: Obilježavanje 1000. godišnjice Hrvatskoga Kraljevstva 1925. godine*. Na početku se okupljenima obratila predsjednica OMH u Metkoviću Zorana Vekić, istaknuvši kako se predavanjem želi dati obol nacionalnoj kulturnoj baštini te zahvaliti svima koji su oživjeli nacionalni kulturni identitet, ponovno probudili zanimanje za hrvatsko srednjovjekovlje te utkali predaju o kralju Tomislavu i ukorijenili je u kolektivnu svijest. „Povijesni izvori sigurno govore o kralju Tomislavu kao prvome hrvatskome kralju koji je najkasnije 925. postao ili bio u statusu kralja. To je u tadašnjoj Europi bilo iznimno važno jer je ujedno i dokaz o jačini hrvatske države u

to doba i, zapravo, statusa njezine državnosti. Hrvati su 1000 godina nakon toga u teškim uvjetima, kada je njihov nacionalni identitet i samobitnost bila na kušnji, zapravo obilježavali kralja Tomislava kao simbol nekadašnje državnosti te ujedinjene i slobodne Hrvatske. To je tada, 1925, bilo u središtu tadašnje proslave, a i nama je danas jako važno kada govorimo o kontinuitetu Hrvatske državnosti i samobitnosti“, istaknuo je u svom predavanju Mario Jareb, potpredsjednik Matice hrvatske. Predavanje je upotpunio jezikoslovac i akademik Stjepan Damjanović, a među brojnom publikom bio je i tajnik za ogranke Matice hrvatske Mihovil Antić.

Zorana Vekić

Članovi OMH u Zaboku s autorom i predavačem Tomislavom Beronićem

ZABOK — PREDSTAVLJANJE KNJIGE

Glagoljica bez predrasuda

U Gradskoj galeriji Zabok 16. travnja održana je večer posvećena glagoljici u organizaciji i suradnji Ogranka Matice hrvatske u Zaboku i Umjetničke sekcije Družbe „Braća Hrvatskoga Zmaja“, čime je ujedno u zabočkom Ogranku započelo obilježavanje 1100. obljetnice Hrvatskoga Kraljevstva. Uime OMH u Zaboku okupljenu je publiku pozdravila predsjednica Ogranka Sandra Babnik Lončar, a goste je predstavila potpredsjednica Tina Marušić. U središtu večeri bilo je predstavljanje knjige Tomislava Beronića *Glagoljica prije Ćirila i Metoda*, uz izložene slike Mirjane Drempetić Hanžić, nastale na Zmajskoj školi glagoljice. Književnik, glagoljaš, istraživač baštine i računalni programer Tomislav Beronić, u svojem je 90-minutnom predavanju i predstavljanju svojih istraživanja iscrpno i detaljno smjestio glagoljicu u povijesni, prostorni i vremenski kontekst područja staroga Ilirika, gdje su obitavali narodi na području od Jadrana do Panonske nizine. Nadovezuje se na mišljenja i uvriježene, znanstveno prihvaćene, tvrdnje o nastanku i porijeklu glagoljice te u svojim zaključcima pobija Ćirilometodsku teoriju, kojoj suprotstavlja vlastitu teoriju – tzv. Žensku teoriju o nastanku glagoljice. Time pobija tvrdnju da je glagoljica izum pojedinca, koji se pripisuje sv. Ćirilu u drugoj polovici 9. stolje-

ća, ali i smješta nastanak glagoljice u vrijeme puno prije Svete braće, čak i svetog Jeronima, prema kojem je glagoljica nazivana i jerolimica ili bukvice (prema materijalima u kojima su se urezivale črte i rezi – pergameni, platnu, koži i drvu). Tim tragom istražuje i urednik knjige, Goran Majetić, koji je predstavio knjigu. Karlovački književnik, novinar, publicist i povijesni istraživač, usmjeren posebno na spomeničku baštinu, s Tomislavom Beronićem pokrenuo je portal Budni div te povijesno-putopisnu družinu Karlovačke županije koja organizira povijesno-turističke izlete, kako bi se promovirala bogata hrvatska kulturna baština, ali i kako bi se otvorila nova pitanja za nova istraživanja. U sklopu Zmajске škole glagoljice Mirjana Drempetić Hanžić, poznata zagorska akademska kiparica i slikarica, čije skulpture i instalacije krase mnoga područja Hrvatskoga zagorja i šire, predstavila je svoje slike s temeljnim motivom glagoljice i obilježavanja važnih obljetnica – 400 godina od rođenja Ane Katarine Zrinski, 1100. obljetnice Hrvatskog Kraljevstva, 120. obljetnice Družbe „Braća Hrvatskog Zmaja“ i 100 godina od početka izdavanja časopisa za žene *Ženski list* Marije Jurić Zagorke.

Tina Marušić

ZAGREB-POŽEGA — PREDSTAVLJANJE KNJIGE

U Zagrebu se orila slavonska pjesma

Ogranak Matice hrvatske u Požegi 25. travnja predstavio je u Dvorani Jure Petričevića u Zagrebu knjigu Miroslave Hadžihusejnović Valašek *Pjesme iz Slavonije u najstarijoj hrvatskoj tiskanoj notnoj zbirci Karla Catinellija Južno slavjanske pučke pjėsme*. Knjiga je objavljena u sunakladništvu OMH u Požegi i Gradskog muzeja Požega. Knjigu su predstavili autorica Miroslava Hadžihusejnović Valašek, urednik Dražen Aničić, notograf Igor Blažević

knjige *Najstarije zbirke tradicijske glazbe iz Slavonije*. Autorica je govorila o važnosti Catinellijeve notne zbirke koja nema samo nacionalno značenje, nego je dragocjena za širi južnoslavenski kulturni kontekst. Prisutnima je pokušala dočarati složenost nastanka i izdavanja ovakve knjige te se osvrnula i na vrste pjesama u knjizi istaknuvši posebnost starogradskih pjesama, uz zdravice i napitnice, popu-

Stjepan Sučić pozdravio je goste: Anitu Katić, Dražena Aničića, Miroslavu Hadžihusejnović Valašek i Igora Blaževića

te predstavnica nakladnika Anita Katić. Predstavljanje je moderirala Nataša Puljašić, koja je na samom početku istaknula kako su autorica i nakladnici željeli djelo učiniti vidljivim i dostupnima svim zainteresiranima. Uime Matice hrvatske skup je pozdravio Stjepan Sučić, član Glavnoga odbora MH, koji je ukazao na vrijedno glazbeno nasljeđe hrvatskoga naroda te zahvalio autorici na dugogodišnjem predanom znanstvenom i istraživačkom radu, osobito vezanom uz proučavanje etnomuzikološke građe Slavonije. Skup je pozdravila i Anita Katić, predsjednica OMH u Požegi te upoznala prisutne s osnovnim karakteristikama knjige istaknuvši suradnike: Maju Gjajić koja je oblikovala ilustraciju na naslovnici i koricama knjige te Renata Novoseleca i Sonju Lovrentjev zadužene za grafičku obradu teksta. Također je zahvalila Institutu za etnologiju i folkloristiku u Zagrebu što je dozvolio Ogranku korištenje dijela materijala iz

larne i često izvođene vrste u doba nastanka Catinellijeva zapisa. „Zahvaljujući Catinelliju, danas možemo pjevati isto kao što su i naši stari prije dva stoljeća“, rekla je etnomuzikologinja i autorica Miroslava Hadžihusejnović Valašek. O načinu i procesu nastanka notnih zapisa u knjizi govorili su notograf i dugogodišnji autoričin suradnik Igor Blažević te urednik izdanja Dražen Aničić koji je publici ispričao nekoliko crtica vezanih za vlastito i autoričino odrastanje i zajedničko glazbeno obrazovanje. Kako se knjiga *Pjesme iz Slavonije* najbolje može doživjeti izvođenjem pjesama zapisanih u njoj, tako su predstavljanje izvedbama obogatile Ženski vokalni sastav Zwizde i Zrinka Posavec, umjetnička direktorica Lada i utemeljiteljica Zwizda. Na predstavljanju su nastupili i članovi KUD-a Bektež iz Bekteža koji su izveli pjesme *Brate, što si tužan* i *Gosti moji*.

Anita Katić

Ogranak su posjetili gosti iz Središnjice MH Mario Jareb, Stjepan Damjanović i Mihovil Antić

ČAPLJINA — PREDAVANJE

Predavanja o glagoljici kao dio proslave obljetnice

Ogranak Matice hrvatske u Čapljini imao je čast ugostiti akademika Stjepana Damjanovića, potpredsjednika Matice hrvatske Marija Jareba i tajnika za ogranke Matice hrvatske Mihovila Antića. Akademik Damjanović održao je predavanje na temu *Hrvatsko glagoljaštvo* i tako započeo program obilježavanja 1100. obljetnice Hrvatskog Kraljevstva u Čapljini. Uvodnu riječ održao je predsjednik OMH u Čapljini Ivan Prce, koji je pozdravio okupljene i zahvalio na dolasku gostima iz Središnjice, brojnim matičarima, istaknutom članu HKD Napredak Anti Iviću i pomoćnici gradonačelnice Mateji Vidić, te okupljenim Čapljincima i Čapljincima. Potpredsjednik MH Mario

Jareb ukazao je na važnost ovakvih događaja, jer se povlači paralela s prethodnom velikom obljetnicom, 1000 godina Hrvatskog Kraljevstva, kada su sva hrvatska mjesta 1925. godine svečano i raskošno obilježila taj jubilej. Tom je prigodom i u Čapljini otkrivena spomen-ploča krunidbe kralja Tomislava, koja i danas stoji na zgradi Gradske uprave. Potom se okupljenima obratio Mihovil Antić, koji se prisjetio osnivanja OMH u Čapljini te istaknuo aktivnost Ogranka i važnost raznolikih događaja za očuvanje kulture i identiteta Hrvata. Središnji događaj bilo je predavanje akademika Damjanovića o glagoljici, jednom od najvažnijih simbola Hrvata. Borba glagoljaša poistovjećena je s borbom našeg naroda, stoga je važnost ovog događaja od velikog značenja za Čapljinu.

Program su uveličali članovi i članice HKUD Višići s dvije glazbene točke hercegovačke gange i tradicionalnog pjevanja, a cjelokupni događaj odvijao se pod pokroviteljstvom Grada Čapljine.

Ivan Prce

30. MEĐUNARODNA IZLOŽBA KARIKATURE, KUĆA KARIKATURE OTO REISINGER, 29. TRAVNJA-13. SVIBNJA

Mediji pod povećalom

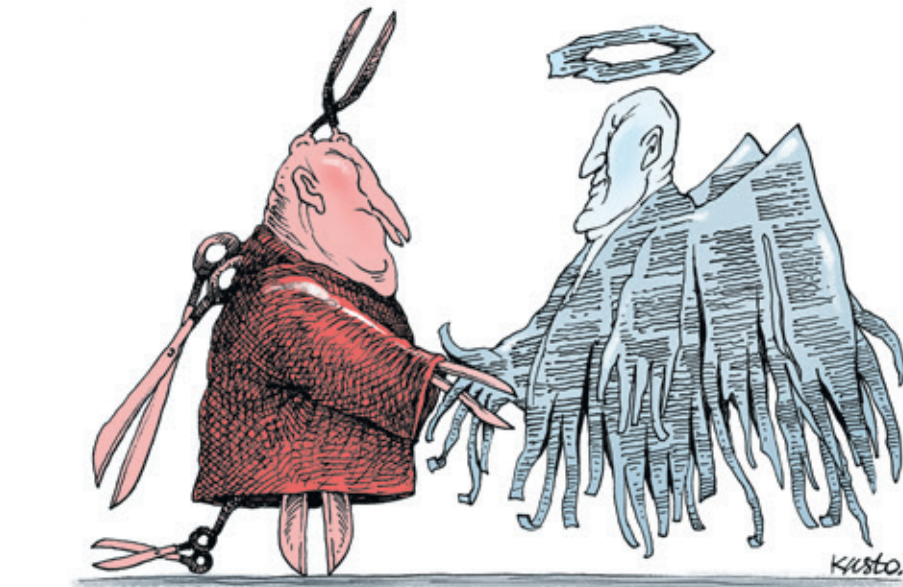
U srcu hrvatske metropole u tijeku je 30. Međunarodna izložba karikature, jedan od najuglednijih festivala vizualne satire u Europi. Ove godine, uz jubilarno izdanje, obilježava se i 40. obljetnica osnutka Hrvatskog društva karikaturista – organizatora navedene prestižne manifestacije

Piše Karla Despot

Međunarodna izložba karikature Zagreb 2025 nastavlja dugu tradiciju promicanja karikature kao važnog oblika društvene kritike i umjetničkog izraza etabliravši se u nezaobilazan događaj na kulturnoj mapi grada Zagreba. Osim predstavljanja najboljeg od svjetske karikature, 30. jubilarno izdanje prilika je i za obilježavanje 40 godina postojanja Hrvatskog društva karikaturista, organizacije koja od 1984. ima vodeću ulogu u očuvanju umjetnosti karikature i okupljanju domaćih autora, a o njezinu međunarodnom značenju svjedoči više od 500 osvojenih nagrada na inozemnim inačicama ove ugledne manifestacije. Svečanu proslavu okrunit će veliko finale koje će se u obliku brzopoteznog crtanja portretnih karikatura održati 24. svibnja na zagrebačkom Cvjetnom trgu. U vremenu kada umjetnost često ostaje zatvorena unutar galerijskih prostora ili digitalnih platformi, neposredan susret publike s umjetnicima i procesom nastanka jednog takvog djela zasigurno će pridonijeti demistifikaciji karikaturnog izraza čineći ga bližim i pristupačnijim suvremenoj publici.

Vizualni odgovor na medijske fenomene današnjice

Nalik većini svjetskih, i zagrebački festival karikature natjecateljskog je karaktera, a najbolji radovi na koncu se izlažu, nagrađuju i publiciraju u službenom katalogu. Od ovogodišnjih prijavljenih 1449 karikatura 580 autora iz 71 države objedinjenih pod glavnom temom *Mediji* (TV, radio, novine, web-portali, novinarke i novinari, voditeljice i voditelji, redakcije), peteročlani žiri koji su činili Davor Meštrović (TV voditelj i urednik), Maja Ciglenečki (TV i radijska voditeljica), Ognjen Golubić (TV voditelj i urednik), Frano Dulibić (povjesničar umjetnosti i profesor na FFZG) i Philippe Moine (francuski

Zlatna medalja, Oleksiy Kustovsky, Ukrajina

Otvaranje izložbe

Brončana medalja, Saeed Sadeghi, Iran

karikaturist svjetskog glasa) odabrao je 80-ak najkvalitetnijih radova koje će zagrebačka publika moći razgledati do 13. svibnja u

sklopu glavne izložbe u Kući karikature Oto Reisinger. Među izabranim radovima zlatnu medalju odnio je Oleksiy Kustovsky (Ukrajina), srebrnu Michael Moro Gómez (Kuba), a brončanu Saeed Sadeghi (Iran), dok su posebna priznanja dobili Thiago Lucas (Brazil), Esmaeil Babaei (Iran), Guy Badeaux Bado (Kanada), Naser Nargessi (Iran) te Josip Kovačević Enco (Hrvatska).

Prema riječima predsjednika Hrvatskog društva karikaturista i jednog od naših najpoznatijih karikaturista Nikole Plečka, javnosti poznatijeg pod pseudonimom Nik Titanik, upravo rekordan broj prijavljenih radova potvrđuje kako je ovogodišnja tema

u vremenu sveprisutnih dezinformacija i njihove zloupotrebe iznimno pogodena. Odaziv karikaturista iz cijelog svijeta svjedoči o važnosti karikature kao medija komentara, kritike i humora, a pristigli radovi predstavljaju moćan vizualni odgovor na medijske fenomene današnjice. Uključivanjem pripadnika svijeta medija u ovogodiš-

Srebrna medalja, Michael Moro Gómez, Kuba

nji žiri dodatno je naglašena povezanost i međusobno uvažavanje ovih dviju sfera, a prisutnost Philippea Moinea, jednog od najistaknutijih suvremenih francuskih karikaturista i likovnih umjetnika poznatog po profinjenom vizualnom izrazu i inteligentnom humoru čije karikature odlikuje spoj klasičnog crteža, simbolike i poetske ironije, cijeli je događaj podigla na osobitu kvalitativnu razinu.

Tiha, ali moćna forma komentara

Povezujući crtež i poruku u snažan vizualni jezik festivalska karikatura predstavlja spoj umjetnosti, humora i društvene angažiranosti. U naježdi brzih vijesti i vizualnog zasićenja, ona ostaje tiha, ali moćna forma komentara, koja nas može nasmijati, zaintrigirati te ponukati na promišljanje. Ovaj žanr snažno je prisutan u svijetu, a Hrvatska se u tom pogledu posljednjih 20-ak godina profilirala kao jedna od najjačih karikaturnističkih scena. Izložbe ovog tipa predstavljaju važnu platformu za autore koji nemaju redovito osiguran prostor u tiskanim i digitalnim medijima, ali koji kroz festivalsku karikaturu imaju priliku ostvariti zapažene uspjehe i povezati se s međunarodnom scenom. Aktualna zagrebačka izložba ne donosi samo pregled vrhunske karikature, nego potvrđuje važnost i snagu satire u suvremenom društvu. Kroz humor, ironiju i britkost karikaturisti otvaraju prostor za kritičko razmišljanje – a upravo je to, u vremenu polarizacije i manipulacije informacijama, važnije nego ikada.

JOŠKO
MARUŠIĆ
I NA TOČKU

